

รายงานวิจัยเรื่อง

สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา

ของ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2556

รายงานวิจัยเรื่อง

สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. วิชระ งามจิตฺตเจริญ

โครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งในโครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา

ของ

ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2556

ข้อมูลและความเห็นในงานวิจัยนี้เป็นของผู้วิจัยศูนย์พุทธศาสนศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากโครงการวิจัยศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2555 ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณศูนย์พุทธศาสนศึกษาเป็นอย่างสูงที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการทำวิจัยครั้งนี้

โครงการวิจัยเรื่อง “สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา” นี้ เกิดขึ้นและสำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์และการช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณปรีชา ช่างขวัญยืน ผู้อำนวยการศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ให้การสนับสนุนและชี้แนะแนวทางการทำวิจัยครั้งนี้ เช่นเดียวกับที่เคยอนุเคราะห์ผู้วิจัยในงานวิจัยครั้งก่อนที่ศูนย์พุทธศาสนศึกษาได้ให้เกียรติมอบหมายให้ผู้วิจัยทำ อีกทั้งขอขอบพระคุณคุณสังเวียน พู่เฟื่อง และคุณนันทน์หทัย ไวยบุรีย เจ้าหน้าทีศูนย์พุทธศาสนศึกษา ที่ได้เอื้อเฟื้อในการดำเนินการต่างๆ งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

บุคคลสำคัญที่ผู้วิจัยจะลืมเสียมิได้เลยคือผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 5 ท่าน ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ได้แก่ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สณฺญโต) พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) ศาสตราจารย์พิเศษจางงด์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน และดร.อำนาจ บัวศิริ ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ คุณสมอรุา สันทวิวงศ์ ซึ่งได้ช่วยเหลือในเรื่องการทำวิจัยครั้งนี้ และคุณถาวร นาคเป้า ที่ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องการพิมพ์และแก้ไขต้นฉบับงานวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งนักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้ให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้ด้วย

บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งผู้วิจัยจะต้องขอบคุณคือคุณไพลิน งามจิตรเจริญ ภรรยาผู้คอยช่วยเหลือและอดทนกับความยากลำบากในด้านต่าง ๆ ตลอดเวลาของการทำวิจัยครั้งนี้

นอกจากนั้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาช่วยตรวจแก้และให้คำแนะนำประกอบการแก้ไขงานวิจัยฉบับนี้ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อคุณภาพของงานวิจัยชิ้นนี้

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขออุทิศคุณความดีอันเกิดจากงานวิจัยครั้งนี้แก่ คุณพ่อคอตง แซ่เจ็ง และคุณแม่สุขลั้ง แซ่ฉั่ว บิดามารดาผู้ให้กำเนิดผู้วิจัย ซึ่งหากไม่มีท่านทั้งสองก็คงไม่มีผู้วิจัยและงานวิจัยครั้งนี้ก็คงเกิดขึ้นไม่ได้

วัชรระ งามจิตรเจริญ

ชื่อโครงการวิจัย   สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา
 ชื่อผู้วิจัย   ศาสตราจารย์ ดร. วัชระ งามจิตรเจริญ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์ รวมทั้งแนวคิดและแนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์

จากการศึกษาพบว่า สมณศักดิ์โดยตัวมันเองเป็นสิ่งดีงามเพราะเป็นการยกย่องและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหรือมีคุณงามความดีต่อพระศาสนาหรือประเทศชาติ แต่เป็นธรรมดาที่สิ่งต่าง ๆ มักจะมีทั้งด้านบวก ด้านลบ หรือข้อดีและข้อเสีย และสามารถมองต่างกันได้ จึงมักเกิดปัญหาในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคม สมณศักดิ์ก็เช่นเดียวกันก็มีทั้งข้อดีและปัญหาที่เกิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เกี่ยวข้องเรื่องสมณศักดิ์ด้วยมุมมองที่ต่างกันไป แม้จะไม่อาจยืนยันหรือพิสูจน์ให้เห็นได้อย่างเด็ดขาดแต่ก็มีเหตุผลพอที่จะสรุปว่าอย่างน้อยสมณศักดิ์มีข้อดีไม่น้อยไปกว่าข้อเสีย และยังสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นยังไม่รุนแรงเสียหายถึงขนาดควรยกเลิกสมณศักดิ์ อีกทั้งในความเป็นจริงการยกเลิกสมณศักดิ์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากเพราะสมณศักดิ์ผูกโยงอยู่กับระบบการปกครองคณะสงฆ์รวมทั้งระบบการปกครองบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมไทยและเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

สมณศักดิ์จึงควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขมากกว่าการยกเลิก ซึ่งวิธีการปรับปรุงที่สำคัญและมีความเป็นไปได้คือการปรับปรุงวิธีการพิจารณาสมณศักดิ์โดยให้พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาร่วมกันคัดเลือกเพื่อป้องกันการวิ่งเต้นหรือเล่นพวก การปรับปรุงเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของผู้ควรได้รับสมณศักดิ์ให้กว้างและเป็นธรรมมากขึ้นเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่มีผลงานด้านอื่น ๆ เช่น การศึกษา ได้รับสมณศักดิ์ด้วย แม้ไม่มีตำแหน่งบริหาร ไม่ควรผูกโยงกับตำแหน่งบริหารเป็นหลักอย่างที่เป็นอยู่ การปลูกฝังอบรมสร้างค่านิยมที่เหมาะสม และการควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่เรา ยังไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขระบบสมณศักดิ์ พระสงฆ์ รัฐ และประชาชนก็ควรปฏิบัติตนต่อเรื่องสมณศักดิ์ให้เหมาะสมมากขึ้นเพื่อปูทางไปสู่การปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ในระยะยาว เช่น พระสงฆ์ต้องเข้าใจเจตนารมณ์ของสมณศักดิ์ให้ถูกต้อง ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในสมณศักดิ์ ชาวบ้านก็ควรส่งเสริมพระสงฆ์ไม่ให้เกิดการยึดติดอยากได้สมณศักดิ์ ควรช่วยเหลืออนสติ และช่วยกันลดค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย และการเผยแพร่ความรู้ในเรื่องสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์และชาวบ้านเข้าใจเรื่องสมณศักดิ์อย่างถูกต้องจะช่วยลดปัญหาของสมณศักดิ์ได้

Project Title   Honorific Ranks: Advantages and Disadvantages
Name of the Investigator Prof. Dr. Watchara Ngamchitharoen

Abstract

This research is aimed to study advantages and disadvantages of Thai Buddhist monks' honorific ranks, and to arrive at the ideas and the guidelines on practices toward them.

From the study, it is found that honorific ranks are themselves good because they are glorification and encouragement to the monks who perform good things toward Buddhism or the country. However, it is normal for all social phenomena to be of both negative and positive sides or advantages and disadvantages and also to be conceived or considered in different or even contradictory perspectives. That is true for honorific ranks as well; their advantages and disadvantages come from the people concerned and the critics who have different perspectives toward them. At any rate, even though it cannot be absolutely affirmed or proved, it is reasonable enough to conclude that at least honorific ranks have advantages not fewer than disadvantages, and can be rectified or improved, i.e. their disadvantages are not so serious that they should be eliminated, and that they are, in fact, difficult to be eliminated or abrogated since they are related to the administrative system of Saṅgha as well as that of the state, and also part of the Thai tradition and culture, and the royal institution.

Honorific ranks are, therefore, should be rectified or improved rather than eliminated, and the important and possible methods for their rectification or improvement are an amendment of the process of screening and selecting the monks for the honorific ranks by using cooperation of both monks and lay people so as to prevent monks from rushing around and favouritism, change of the criteria of the qualifications for honorific ranks to be broader and more fair, giving the chance to the monks who have good performance in other fields like education though they possess no administrative ranks, i.e. the administrative ranks ought not to be the main or necessary qualification as usual, training monks to possess suitable values, and systematic control and check of behaviour and working of the monks with honorific ranks.

In current situation in which the improvement of the system of honorific ranks hasn't yet been carried out, monks, the state, and people should practice in the more suitable way toward honorific ranks in order to pave the way to their improvement in the long run. Monks, for example, are supposed to understand the correct purpose of honorific ranks, and not to be obsessed with them; lay people ought to encourage monks not to be enamoured with them, help caution the monks, and reduce their extravagant values; and dissemination of knowledge on honorific ranks to make monks and lay people rightly understand them can reduce their disadvantages.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	5
3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
4. ขอบเขตของการวิจัย.....	7
5. วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2. ความหมาย ความเป็นมา และสาระสำคัญของสมณศักดิ์.....	9
1. ความหมายและความเป็นมาของสมณศักดิ์.....	9
2. ประเภทและลำดับชั้นของสมณศักดิ์.....	16
3. หลักเกณฑ์และขั้นตอนในการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์.....	21
4. จุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์.....	29
4. ความชอบธรรมของสมณศักดิ์กับการปกครองคณะสงฆ์และรัฐ.....	36
5. สมณศักดิ์กับระบบศักดินา.....	40

3. ข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์.....	44
1. ข้อดีของสมณศักดิ์.....	45
2. ปัญหาของสมณศักดิ์.....	56
4. แนวทางแก้ปัญหาและแนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์.....	91
1. แนวทางแก้ปัญหาของสมณศักดิ์.....	91
2. แนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์.....	106
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	109
1. บทสรุป.....	109
2. ข้อเสนอแนะ.....	111
บรรณานุกรม.....	112

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สมณศักดิ์เป็นฐานันดรหรือตำแหน่งที่พระมหากษัตริย์หรือรัฐถวายแด่พระสงฆ์เพื่อเป็นการยกย่องและสนับสนุนให้บำเพ็ญศาสนกิจยิ่ง ๆ ขึ้นไป และมีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งด้านบริหารเพื่อประโยชน์ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ในทำนองเดียวกับบรรดาศักดิ์ของขุนนางหรือยศในฝ่ายอาณาจักร ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีอยู่ในทุกประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือเป็นศาสนาหลักและมีประวัติความเป็นมายาวนาน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2543, 33-34) ได้ทรงแสดงสาเหตุและประโยชน์ของการมีระบบสมณศักดิ์ไว้พอสรุปประเด็นสำคัญได้ว่า การที่กษัตริย์หรือรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องกับปกครองคณะสงฆ์ก็เพื่อช่วยป้องกันและสนับสนุนสังฆมณฑลดังเช่นกรณีพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเข้ามาช่วยแก้ปัญหาความแตกแยกของคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์จึงต้องเนื่องด้วยราชการแผ่นดินตั้งแต่การวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ตลอดจนการตั้งพระสงฆ์ผู้เป็นสังฆนายกให้มีสมณศักดิ์ ซึ่งจะช่วยให้การฝ่ายพระพุทธศาสนาและพระราชอาณาจักรเป็นไปโดยสะดวกด้วย ส่งผลให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานมั่นคงสืบมาในประเทศนั้น ๆ

การที่รัฐเข้ามาควบคุมดูแลและสนับสนุนพระสงฆ์ผ่านระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่รวมระบบสมณศักดิ์ไว้ด้วยจึงทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่คณะสงฆ์และรัฐ ดังที่สมบูรณ สุธงส์ อธิบายไว้ว่า จากการสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมดูแลส่วนอื่น ๆ ได้อีกมากมาย อำนาจทางการเมืองที่อยู่เหนือองค์การทางศาสนาได้มาจากบทบาทของรัฐหรือผู้ปกครองในฐานะเป็นผู้ปกป้องศาสนารวมทั้งคณะสงฆ์ ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้เป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งของรัฐในการที่จะทำให้ระเบียบทางสังคมยังคงอยู่ได้ ถ้าบทบาทนี้ล้มเหลว ชาวไทยจะสูญเสียความศรัทธาในคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาตลอดถึงรากฐานทางศีลธรรมของสังคมด้วย (Somboon Suksamran, 1977, 29) ความมั่นคงของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาที่มาจาก การเข้าไปควบคุมดูแลและสนับสนุนของรัฐจึงส่งผลดีต่อการปกครองของรัฐเพราะช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบหรือความสงบเรียบร้อยในสังคมทำให้รัฐบาลสามารถปกครองและพัฒนาบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดนัลด์ เค. สแวงเนอร์ (Donald K. Swearer) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งที่เคยเข้ามาสอนและศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็แสดงความคิดเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า พระสงฆ์หรือคณะสงฆ์มีความสัมพันธ์กับรัฐหรือรัฐบาลโดยพระสงฆ์ช่วย

สนับสนุนกระบวนการสร้างความชอบธรรมตามจารีต (ให้แก่รัฐ) และคณะสงฆ์ในประเทศไทย ลวากัมพูชา และพม่าต่างก็จัดตั้งขึ้นมาภายใต้การคุ้มครองของของรัฐบาลของตนเอง พระสงฆ์อาจได้รับนิยัตินิตยภัตคือเงินเดือนหรือรายได้รวมทั้งเกียรติยศในทางสงฆ์จากรัฐบาล (Swearer, 1995, 110-111)

กล่าวในด้านความเป็นมาและความชอบธรรมของระบบสมณศักดิ์ภายในกรอบของพระธรรมวินัย แม้ในครั้งพุทธกาล จะยังไม่ปรากฏสมณศักดิ์อย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน แต่สามารถเทียบได้กับตำแหน่งเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าประทานแก่พระอรหันต์ผู้เป็นเลิศคือมีความสามารถหรือความชำนาญเป็นพิเศษในด้านต่าง ๆ มีความเป็นเลิศในด้านปัญญาและความเป็นเลิศในด้านมีฤทธิ์เป็นต้น ดังที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระสาวกเป็นเลิศในด้านปัญญาและพระโมคคัลลานะเป็นเลิศในด้านมีฤทธิ์ ซึ่งตำแหน่งเอตทัคคะดังกล่าวก็ดูจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งด้านบริหารด้วย เพราะพระสาวกผู้เป็นเอตทัคคะด้านปัญญายังมีตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา และพระโมคคัลลานะผู้เป็นเอตทัคคะด้านมีฤทธิ์มีตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย ซึ่งตำแหน่งอัครสาวกมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการช่วยพระพุทธเจ้าในด้านการบริหาร การปกครอง และการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบพระองค์เป็นพระธรรมราชาคือพระเจ้าแผ่นดินทางธรรมแล้วทรงเปรียบพระสาวกเป็นพระธรรมเสนาบดีคือเสนาบดีของพระธรรมราชา (กรมการศาสนา, 2525, 165-166)

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วและพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายเข้าไปประดิษฐานในประเทศต่าง ๆ กษัตริย์ผู้ทรงเป็นพระประมุขของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาก็ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและเจริญแพร่หลายโดยวิธีการต่าง ๆ ตามควรแก่จารีตประเพณีและคตินิยมของประเทศนั้น ๆ โดยเฉพาะการยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทนั้น นอกจากจะอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย 4 แล้ว บางประเทศยังได้ถวายฐานันดรศักดิ์หรือสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ด้วย (กรมการศาสนา, 2525, 170)

ส่วนประเพณีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งราชทินนามพระราชทานเป็นสมณศักดิ์นั้น สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี (2543, 39-40) ทรงมีความเห็นว่า “ประเพณีนี้มีทุกประเทศที่พระพุทธศาสนาเป็นประธาน เข้าใจว่าลังกาจะเริ่มมีประเพณีนี้ขึ้นก่อน เพราะเรื่องราชทินนามสมณศักดิ์ในสยามประเทศ เพิ่งจะมีขึ้นในครั้งสุโขทัยตอนปลาย เวลานั้นกำลังนิยมแบบแผนแลลัทธิสงฆ์อย่างลังกา น่าจะถ่ายแบบตั้งราชทินนามสมณศักดิ์มาจากประเพณีในลังกาที่ปี่ด้วย”

ดังนั้น สำหรับประเทศไทยระบบสมณศักดิ์และพัทธศของพระสงฆ์ไทยจึงน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากประเทศศรีลังกา สมณศักดิ์ในประเทศไทยเริ่มปรากฏในสมัยกรุงสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งพระองค์ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อประโยชน์

ในการบริหารงานพระศาสนา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ระบบสมณศักดิ์ได้รับการปรับเปลี่ยนมาโดยตลอด และพัฒนาเป็นระบบที่ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 6 ระบบสมณศักดิ์ในปัจจุบันได้มีส่วนช่วยสนับสนุนงานพระศาสนาด้านการปกครองคณะสงฆ์ (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, บทคัดย่อ)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา สมณศักดิ์จึงเป็นเครื่องราชสักการะที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงถวายแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีลและมีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุตสาหะในการบำเพ็ญศาสนกิจอันจะเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายแพร่หลายยิ่งขึ้น อีกทั้งสมณศักดิ์ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบการปกครองคณะสงฆ์เพราะเป็นฐานันดรที่มาเสริมตำแหน่งด้านบริหารให้แก่พระสงฆ์ทำหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ทำให้มีความน่าเชื่อถือน่ายำเกรงหรือได้รับการยอมรับมากขึ้นส่งผลให้การบริหารงานคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ระบบสมณศักดิ์จะมีประโยชน์ในด้านการปกครองคณะสงฆ์เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งทำให้ฝ่ายอาณาจักรเข้ามาช่วยตรวจสอบควบคุมคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็มีปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นจากการมีระบบสมณศักดิ์รวมถึงตำแหน่งด้านการบริหารของคณะสงฆ์จนถูกวิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ แสดงความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวไว้ว่า

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สร้างขึ้นนั้น ที่จริงก็คือการเปิดโอกาสให้รัฐเข้าไปควบคุมคณะสงฆ์ได้อย่างเต็มที่โดยผ่านองค์กรปกครอง ซึ่งรัฐเป็นผู้ตั้งขึ้นเอง จึงเท่ากับการทำให้คณะสงฆ์เป็นเครื่องมือของรัฐ และด้วยเหตุดังนั้น โครงสร้างเช่นนี้จึงถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในสมัยเผด็จการสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นับตั้งแต่นั้นมารัฐก็ประสบความสำเร็จในการระดมเอาพระสงฆ์ไปหนุนนโยบายพัฒนาที่ลำเอียงของรัฐ และในเวลาต่อมาก็อาจจะดมไปใช้ต่อสู้กับการต่อต้านรัฐโดยกลุ่มฝ่ายค้านทั้งในป่าและในเมืองอย่างได้ผลด้วย

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารรัฐอย่างมาก แต่เราจะไว้ใจรัฐได้เพียงใดยังเป็นปัญหาที่ต้องคิดให้ดี ๆ

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543, 104)

ระบบสมณศักดิ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของรัฐในการด้านการปกครองหรือในการหาผลประโยชน์ของรัฐบาลมากกว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระศาสนา (พระไพศาล วิสาโล ในพิทยา ว่องกุล, 2545, 57) นอกจากนี้ยังถูกมองว่าเป็นเหมือนระบบบรรดาศักดิ์ในทางโลกที่ทำให้พระสงฆ์เกิดกิเลสตัณหาจนมีการวิ่งเต้นซื้อ

ตำแหน่งและแข่งขันซึ่งดีซึ่งเด่นกัน เช่น ธรรมรักษาได้แสดงความคิดเห็นว่า “สมณศักดิ์เป็นเรื่องของกิเลสตัณหา มีไว้เพื่อแบ่งบารมีกันในทางที่ผิด ก่อเวรก่อภัยแก่ผู้หลงใหล จึงควรที่ชาวพุทธจะพร้อมใจกันเลิกเสีย เพื่อมิให้ศาสนาของเรามีรอยมลทินอีกต่อไป” (ประสก ธรรมรักษา และคามหุโณ, 2518, 20)

นอกจากนั้น ระบบสมณศักดิ์ยังถูกมองว่าขัดกับพระธรรมวินัย เช่น ระบบสมณศักดิ์เป็นเรื่องระบบชนชั้นที่ไม่มีเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งขัดกับสังคัมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงสร้างขึ้นซึ่งมีเสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้พระธรรมวินัย ดังคำวิจารณ์ของนักวิชาการสมัยใหม่อย่าง สุรพศ ทวีศักดิ์ ที่ว่า

“ถ้ายกเลิกระบบสมณศักดิ์ได้จะดีที่สุด เพราะระบบสมณศักดิ์เป็นระบบศักดินาพระที่เป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ...

สังเกตไหมครับ เวลาที่พระหรือนักวิชาการชาวพุทธพูดถึงแนวคิดทางสังคัมการเมืองของพุทธศาสนา มักจะยกตัวอย่างว่า พระพุทธเจ้าสร้างสังคัมสงฆ์ขึ้นมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างจากสังคัมระบบชนชั้นแบบกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ของศาสนาพราหมณ์ระบบสังคัมสงฆ์เป็นระบบสังคัมในอุดมคติที่มีเสรีภาพ และความเสมอภาคเป็นแบบอย่างของสังคัมที่มีความเป็นประชาธิปไตย

แต่คำถามคือ ข้ออ้างดังกล่าวจะมีความหมายอะไร ในเมื่อความเป็นจริงคือ สังคัมสงฆ์ปัจจุบันมีระบบสมณศักดิ์หรือระบบศักดินาพระอันเป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และโครงสร้างการปกครองของสงฆ์ปัจจุบันก็เป็นโครงสร้างตามกฎหมายเผด็จการคือ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่ตราขึ้นในสมัยเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ฉะนั้น ระบบของสังคัมสงฆ์ปัจจุบัน จึงเป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์บวกระบบเผด็จการที่เป็นมรดกยุคสฤษดิ์ ซึ่งระบบเช่นนี้ขัดแย้งโดยพื้นฐานกับโครงสร้างสังคัมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้ากำหนดขึ้นตามพระธรรมวินัย...

สังคัมสงฆ์แบบพุทธกาลไม่มีฐานันดร (จะว่าไปพระพุทธเจ้าคือผู้ละฐานันดรมาเป็นสามัญชน แต่พระสงฆ์ปัจจุบัน มีพื้นเพมาจากชนชั้นล่าง แต่พยายามไต่เต้าขึ้นไปสู่ความมีฐานันดร) การแสดงความเคารพต่อกันถืออาวโสทางพรรษา (บวชก่อน-หลัง) แต่การยกย่องให้มีบทบาทสำคัญ เช่น เป็นพระอัครสาวก เป็นเอตทัคคะ (เป็นเลิศ) ในด้านต่างๆ พิจารณาจากความสามารถ ไม่ได้พิจารณาจากลำดับอาวโส เช่น พระสารีบุตร กับพระโมคคัลลานะ บวชที่หลังพระปัญจวัคคีย์ แต่ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครสาวกซ้าย-ขวา ตามความสามารถของท่านทั้งสอง เป็นต้น

แต่โครงสร้างการปกครองสงฆ์ปัจจุบัน การขึ้นสู่ตำแหน่งการปกครองสงฆ์ระดับสูง เช่น เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม หรือเป็นพระสังฆราช ต้องเป็นไปตามลำดับอาวุโสด้านสมณศักดิ์ ทำให้พระหนุ่มๆ ที่มีความรู้ความสามารถไม่มีโอกาสเข้ามาบริหารงานคณะสงฆ์ อีกทั้งโครงสร้างของมหาเถรสมาคมก็เป็นโครงสร้างการบริหารแบบรวบอำนาจ หรือเป็นเผด็จการตาม พ.ร.บ. ที่ออกในยุคสฤษดิ์ดังกล่าวแล้ว นี่ยังไม่รวมถึงการวิ่งเต้นเรื่องสมณศักดิ์ที่มีการ “จ่ายเงินได้โต๊ะ” ดังที่เป็นข่าว (และไม่เป็นข่าว) ซึ่งนับวันจะกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดามากขึ้นในวงการสงฆ์ ทำให้เกิดปัญหาว่า พระที่วิ่งเต้นใช้จ่ายเงินได้โต๊ะเพื่อให้ถูกเสนอชื่อเลื่อนสมณศักดิ์นั้นถือว่า “ต้องอาบัติปาราชิก” ขาดจากความเป็นพระหรือไม่ หากถือว่าต้องอาบัติปาราชิก ชาวบ้านจะแน่ใจได้อย่างไรว่าพระที่มีสมณศักดิ์ที่กราบไหว้กันอยู่นั้น ได้สมณศักดิ์นั้นๆ มาด้วยการจ่ายเงินได้โต๊ะหรือไม่

(สุรพศ ทวีศักดิ์, 27 กันยายน 2554, ออนไลน์)

กล่าวโดยสรุป ประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงที่นับถือพระพุทธศาสนามีการแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ซึ่งแสดงว่าเรื่องดังกล่าวแม้ในพระไตรปิฎกเป็นเรื่องที่ไม่ชัดเจนนัก เช่นมีการตั้งพระอัครสาวกหรือพระเอตทัคคะต่าง ๆ ก็อาจมีข้อดีและมีประโยชน์เกื้อกูลแก่พระศาสนาอยู่ จึงได้มีการแต่งตั้งสืบทอดกันมาโดยเฉพาะในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่สมณศักดิ์ในปัจจุบันก็เป็นเรื่องหนึ่งที่มีปัญหาทั้งในส่วนการได้รับ การดำเนินกิจกรรม พุทธกิจกรรม และการวิพากษ์วิจารณ์ของสังคม ซึ่งหากมีกรณีเช่นนั้นมากขึ้น ข้อเสียก็จะแพร่หลายแต่ข้อดีไม่ปรากฏ จึงสมควรจะได้ศึกษาข้อดีต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ให้สังคมรับรู้เข้าใจ ส่วนที่เป็นปัญหาก็จะได้มีการวิเคราะห์และเสนอทางแก้ไขต่อไป

2. วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักไว้ 2 ประการคือ

1. เพื่อให้ทราบข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์
2. เพื่อให้ได้แนวคิดและแนวทางการปฏิบัติเรื่องสมณศักดิ์

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนังสือ บทความ หรืองานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องสมณศักดิ์สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งจะอธิบายความเป็นมาและรายละเอียดของระบบสมณศักดิ์ในลักษณะสนับสนุนเรื่องสมณศักดิ์ กลุ่มที่สองจะวิพากษ์ในลักษณะโจมตีระบบสมณศักดิ์ และกลุ่มที่สามพูดถึงทั้งข้อดีและปัญหาของระบบสมณศักดิ์โดยมีการเสนอแนวทางแก้ปัญหาไว้บ้างซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอื่น ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากผลงานต่อไปนี้

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่อง “**ตำนานพระอารามและทำเนียบสมณศักดิ์**” โดยทรงเล่าความเป็นมาและประโยชน์ของสมณศักดิ์โดยเฉพาะในประเทศไทยและพัฒนาการของสมณศักดิ์ในสมัยต่าง ๆ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5

วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน เขียนหนังสือเรื่อง “**ประวัติสมณศักดิ์และพัศยศ**” อธิบายสนับสนุนระบบสมณศักดิ์ไว้ว่า สมณศักดิ์และพัศยศเป็นวัฒนธรรมจารีตประเพณีอันดีงามของชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นบรรดาศักดิ์หรือเกียรติยศที่กษัตริย์ถวายพระสงฆ์ทุกประเทศยอมรับว่าเกื้อกูลให้ศาสนาเจริญมั่นคง

ส.ศิริรักษ์ วิพากษ์เรื่องสมณศักดิ์ไว้ในหนังสือ “**สีกากับผ้าเหลือง**” มีใจความสำคัญว่า การที่ให้พระสงฆ์เขียนประวัติและผลงานเพื่อขอสมณศักดิ์เป็นการดูถูกพระสงฆ์และเป็นการทำลายคุณค่าตามวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมอย่างร้ายแรงที่สุด อีกทั้งทำให้เกิดการวิ่งเต้นเพื่อให้ได้รับสมณศักดิ์คล้ายฆราวาสวิ่งเต้นให้ได้ยศศักดิ์และมีการฉลองสมณศักดิ์อย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยยิ่งกว่าฆราวาสฉลองยศศักดิ์

ประสก ธรรมรักษา และคามหุโณ ได้วิพากษ์เรื่องสมณศักดิ์ไว้อย่างรุนแรงในหนังสือ “**ขุนนางพระ**” โดยไม่เห็นด้วยกับการมีระบบสมณศักดิ์เพราะขัดกับคำสอนของพระพุทธเจ้าและทำลายพระสงฆ์ซึ่งเป็นรัตนประการที่สามในพระรัตนตรัย ทำให้พระสงฆ์ล้มปฏิบัติหน้าที่ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้

ในหนังสือ “**วิกฤตศาสนายุคหน้าธิปไตย**” พระไพศาล วิสาโล แสดงความเห็นเกี่ยวกับสมณศักดิ์และระบบการปกครองคณะสงฆ์ไว้ในบทความเรื่อง “**อนาคตสำหรับพุทธศาสนาในไทย : ว่าด้วยคณะสงฆ์**” ว่า ปัจจุบันคณะสงฆ์มีการฟุ้งเฟ้อและใกล้ชิดกับรัฐอยู่ในระดับมากไปทำให้คณะสงฆ์ตกอยู่ใต้การครอบงำของรัฐ ซึ่งรัฐสมัยใหม่ไม่ได้สนใจศาสนาอย่างสมัยก่อน การที่รัฐเข้ามาครอบงำกำกับคณะสงฆ์เพื่อหวังประโยชน์แก่รัฐเองมากกว่า จึงจำเป็นต้องแยกสมณศักดิ์ (หากยังสมควรมีอยู่ในอนาคต) ออกจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ เพื่อลดบทบาทของรัฐที่จะเข้ามาครอบงำการปกครองสงฆ์ การพิจารณาสมณศักดิ์ควรเป็นอิสระจากอำนาจและอิทธิพลของรัฐ

พระมหาวิเชียร สายาศรี กล่าวถึงข้อดีและข้อเสียไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ เรื่อง “**พระพุทธศาสนากับระบบสมณศักดิ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนคติของนักวิชาการพุทธศาสนาและพระนักศึกษามหาวิทยาลัยในสถาบันอุดมศึกษา**” ว่า ข้อดีของระบบสมณศักดิ์คือการยกย่องพระสงฆ์ผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนา เป็นเครื่องช่วยในการบริหารงานของคณะสงฆ์ด้านต่าง ๆ และเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง ส่วนข้อเสียคือทำให้พระสงฆ์ติดในลาภ ยศ สักการะ และยึดระบบศักดินาเกินไป และทำให้พระสงฆ์มุ่งก่อสร้างแต่ศาสนวัตถุเพื่อนำมาเป็นผลงานในการขอสมณศักดิ์ มีส่วนทำให้การ

บริหารงานด้านอื่นล่าช้าลงด้วย และยังทำให้พระสงฆ์ขาดความสามัคคี กระทั่งล้มตัวในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ปฏิบัติตนในทางที่ไม่เหมาะสม และทำให้สังคมมองวงการคณะสงฆ์ในทางไม่ดีอีกด้วย

สมบุญ ฤกษ์สำราญ อธิบายข้อดีและปัญหาของระบบสมณศักดิ์ไว้ในหนังสือ **“Political Buddhism in Southeast Asia: The Role of the Sangha in the Modernization of Thailand”** ว่า ตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งพระสังฆราชซึ่งช่วยให้คำปรึกษาในด้านข้อปฏิบัติแก่พระเจ้าแผ่นดินและช่วยกิจการบางอย่างของฝ่ายอาณาจักร อย่างเช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงช่วยจัดระบบการศึกษาสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมณศักดิ์เป็นรางวัลที่ถวายแด่พระสงฆ์ตามความรู้ด้านพระปริยัติธรรมและตามผลงานที่สร้างขึ้นอันเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคม แต่ก็มีพระสงฆ์บางรูปไปประจบเอาใจผู้มีอำนาจเพื่อต้องการสมณศักดิ์หรือเรียกรวมๆให้ประชาชนทำบุญสร้างอุโบสถหรืออาคารสถานที่ทางศาสนาโดยไม่จำเป็นเพื่อหวังจะได้ตำแหน่งพระอุปัชฌาย์หรือพระครู

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ พบว่าแม้บทความ หนังสือ หรืองานวิจัยที่มีอยู่แล้วจะได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์ไว้บ้างแล้ว แต่ส่วนมากจะวิเคราะห์เพียงบางแง่มุมบางประเด็นและเขียนอย่างย่อๆ ยังไม่ได้ศึกษาชนิดเจาะลึกในทุกแง่มุมอย่างที่จะทำในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งจะวิเคราะห์ทั้งในส่วนของความถูกต้องตามพระธรรมวินัย ข้อดี และปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับเรื่องสมณศักดิ์เพื่อเป็นทางออกของปัญหาดังกล่าว

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะสมณศักดิ์ในประเทศไทยจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการเก็บข้อมูลจากเอกสารและจากภาคสนามคือการสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสมณศักดิ์จากแหล่งข้อมูลในหอสมุดต่าง ๆ มีหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นต้น รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องในอินเทอร์เน็ต
2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน
3. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ตามหลักตรรกะ (logical analysis) พร้อมทั้งสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวคิดหรือความจริงเกี่ยวกับเรื่อง

สมณศักดิ์โดยเฉพาะประเด็นเรื่องข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์ รวมทั้งแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสมณศักดิ์ตามที่ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์

4. สรุปผลการวิเคราะห์ พร้อมทั้งเขียนรายงานการวิจัย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1. ได้ทราบข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์
2. ได้แนวคิดและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสมณศักดิ์

บทที่ 2

ความหมาย ความเป็นมา และสาระสำคัญของสมณศักดิ์

1. ความหมายและความเป็นมาของสมณศักดิ์

คำว่า “สมณศักดิ์” ที่ใช้กันในปัจจุบันหมายถึงฐานันดรหรือยศของพระสงฆ์ซึ่งเป็นตำแหน่งในด้านเกียรติยศซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานให้พร้อมราชทินนามและพัดยศประกอบสมณศักดิ์ เทียบได้กับบรรดาศักดิ์หรือยศของขุนนางหรือข้าราชการในฝ่ายบ้านเมืองหรือฝ่ายอาณาจักร (ซึ่งบางหลักฐานแสดงว่าสมัยก่อนสมณศักดิ์เรียกว่า “บรรดาศักดิ์พระ” ต่อมาเลิกเรียกกันเพราะไปคล้ายกับบรรดาศักดิ์ของขุนนาง (จ้านงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)) โดยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตำแหน่งบริหารของผู้ปกครองคณะสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของคำอธิบายความหมายของคำว่า “สมณศักดิ์” ที่มีผู้ให้ไว้ดังนี้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ปัจจุบันคือพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สมณศักดิ์” ไว้ว่า

สมณศักดิ์เป็นฐานันดรศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งถวายเฉพาะพระสงฆ์เทียบได้กับลำดับตำแหน่งยศบรรดาศักดิ์ เช่น ขุน หลวง พระ พระยา ที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งข้าราชการในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้ว่าจะระบบฐานันดรศักดิ์ของข้าราชการจะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่ระบบฐานันดรศักดิ์ของพระสงฆ์ยังคงใช้กันอยู่เรื่อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

(พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2533, 34)

พระมหานริุตต์ ฐิตสัโร ก็อธิบายความหมายของคำว่า “สมณศักดิ์” ไว้ในทำนองเดียวกันว่า สมณศักดิ์คือบรรดาศักดิ์ หรือ อีสริยยศ ที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานแก่พระสงฆ์ การที่ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ไทยนั้น เป็นการพระราชทานถวายเกียรติแก่พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความรู้ความเชี่ยวชาญแตกฉานในพระไตรปิฎก และบำเพ็ญคุณงามความดีแก่พระพุทธศาสนา สังคม และประเทศชาติ เป็นการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ เพิ่มพูนขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ให้ดำรงมั่นในการประพฤติพรหมจรรย์ ช่วยกันบำเพ็ญประโยชน์ทั้งแก่ประเทศชาติ พระศาสนา และเป็นกำลังในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป

(พระมหานริุตต์ ฐิตสัโร, 2552, 1)

สมณศักดิ์หรือฐานันดรของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการปกครองคณะสงฆ์เพราะสมณศักดิ์มีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์เนื่องจากผู้มีสมณศักดิ์สูงมักดำรง

ตำแหน่งปกครองระดับสูงในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ เช่น สมัยอยุธยา พระพุทธานุชาจารย์เป็นเจ้าของคณะอรัญวาสี พระวันรัต (วัดป่าแก้ว) เป็นเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวา คำว่า “พระพุทธานุชาจารย์” และ “พระวันรัต” เป็นสมณศักดิ์ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2533, 33-34) หรือในระบบสมณศักดิ์ปัจจุบัน พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงจะมีตำแหน่งปกครองสูงตามไปด้วย เช่น ตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ที่จะเป็นเจ้าคณะใหญ่จะต้องมีสมณศักดิ์อย่างต่ำเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ แต่โดยส่วนมากเป็นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ ในทำนองกลับกัน พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งปกครองสูงก็จะได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงตามไปด้วย เช่น พระสงฆ์ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดหากยังเป็นพระมหาเปรียญหรือพระครูสัญญาบัตรอยู่ก็จะได้รับการแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ชั้นสามัญอย่างรวดเร็ว สมณศักดิ์และตำแหน่งบริหารหรือตำแหน่งปกครองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีความเกี่ยวพันกันและกัน

อย่างไรก็ตาม บางกรณี “สมณศักดิ์” สามารถหมายรวมถึงทั้งฐานันดรหรือยศและตำแหน่งบริหารของพระสงฆ์ก็ได้เพราะฐานันดรและตำแหน่งบริหารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือทำเนียบสมณศักดิ์ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดระเบียบสมณศักดิ์เมื่อ พ.ศ. 2455 โดยแยกสมณศักดิ์อันเป็นฝ่ายฐานันดรคือยศ และฝ่ายตำแหน่งคือหน้าที่ออกจากกัน โดยฝ่ายฐานันดรมีการจัดลำดับออกเป็น 21 ชั้น เริ่มตั้งแต่พระพิธีธรรมไปจนถึงสมเด็จพระมหาสมณะ ส่วนฝ่ายตำแหน่งมีการจัดลำดับออกเป็น 11 ชั้น โดยชั้นที่ 11 ถึงชั้นที่ 4 ยังแบ่งเป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายปริยัติ เริ่มตั้งแต่รองเจ้าอาวาสและอาจารย์รองขึ้นไปจนถึงสกลสังฆปริณายก โดยทรงให้เหตุผลว่า แต่เดิมสองอย่างนี้รวมกัน คือพระสงฆ์ที่มีฐานันดรก็จะมีหน้าที่ที่จะพึงทำเทียบกันได้ตามชั้น เช่นเป็นสมเด็จพระราชาคณะก็เป็นเจ้าคณะใหญ่ด้วย แต่ผู้ที่ได้รับฐานันดรเป็นสมเด็จพระราชาคณะโดยมากจะแก่เฒ่าแล้ว จึงไม่สามารถทำงานได้อย่างจริงจัง และยังมีเหตุอื่นอีกที่ฐานันดรกับตำแหน่งไม่ไปด้วยกัน ฐานันดรนั้นสมควรแก่พระผู้ใหญ่ ส่วนตำแหน่งนั้นสมควรแก่พระผู้สามารถ ถ้าแยกจากกันได้ การบริหารคณะสงฆ์ก็จะสะดวกมากขึ้น (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2543, 97-102)

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้จะขอใช้ “สมณศักดิ์” ในความหมายที่นิยมใช้กันอยู่โดยทั่วไปคือหมายถึงฐานันดรหรือยศของพระสงฆ์ ไม่ได้ใช้ในความหมายที่รวมถึงตำแหน่งบริหารด้วย ซึ่งความเป็นมาของสมณศักดิ์ของพระสงฆ์มีพัฒนาการมาจากครั้งพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันซึ่งจะนำมากล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

เชื่อกันว่า ในครั้งพุทธกาล มีการปกครองคณะสงฆ์แล้ว แต่ไม่ปรากฏเรื่องสมณศักดิ์อย่างที่ เป็นอยู่ในสมัยหลัง คงมีแต่ตำแหน่งเอตทัคคะอันได้แก่ตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสาวกของ พระองค์ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าเป็นเลิศกว่าผู้อื่นในด้านคุณธรรมและ ความสามารถต่างๆ เช่น ด้านปัญญา ด้านจัดเสนาสนะ ซึ่งมีผู้เห็นว่าเอตทัคคะโดยเฉพาะของ พระสงฆ์นั้นเป็นรากฐานของระบบสมณศักดิ์ (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 26) เพราะนอกจากมี ลักษณะเป็นการยกย่องเหมือนสมณศักดิ์แล้วยังถูกมองว่ามีส่วนสัมพันธ์กับการบริหารหรือการ ปกครองคณะสงฆ์อีกด้วย เช่น การตั้งพระสาวกบุตรเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและดำรงตำแหน่ง พระธรรมเสนาบดีก็เพื่อให้ดูแลปกครองพระสงฆ์ด้านทิศทักษิณ และการตั้งพระโมคคัลลานะเป็น พระอัครสาวกเบื้องซ้ายก็เพื่อให้ปกครองดูแลพระสงฆ์ด้านทิศอุดร (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 19) กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ระบบสมณศักดิ์ในปัจจุบันเลียนแบบมาจากตำแหน่งอัครสาวกและตำแหน่ง เอตทัคคะครั้งพุทธกาลนั่นเองเพราะทำหน้าที่อย่างเดียวกันเป็นแต่เปลี่ยนชื่อเรียกให้ต่างกันเท่านั้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2536, 4)

อย่างไรก็ตาม การนำสมณศักดิ์มาเทียบเคียงกับตำแหน่งเอตทัคคะในครั้งพุทธกาลมักถูก โต้แย้งว่า ทั้งสองอย่างนี้มีความต่างกันมาก เพราะตำแหน่งเอตทัคคะพระพุทธเจ้าเป็นผู้แต่งตั้งและ ทรงแต่งตั้งตามปฏิบัติหรือความสามารถเฉพาะของพระสาวกแต่ละองค์ และผู้ได้รับตำแหน่ง เอตทัคคะจะอยู่ในตำแหน่งตลอดไปไม่มีเปลี่ยนแปลงหรือการถอดถอน ส่วนสมณศักดิ์เป็นตำแหน่ง ที่กษัตริย์พระราชทานให้พระสงฆ์ เป็นตำแหน่งเหมือนขุนนางหรือข้าราชการที่คอยสนองงานของ ฝ่ายบ้านเมืองโดยมีเงินประจำตำแหน่งคือนิตยภัต และสามารถเลื่อนตำแหน่งรวมทั้งอาจถูกถอด ถอนได้ ในกรณีนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เราต้องแยกแยะให้ชัดว่า การเปรียบเทียบดังกล่าวไม่ใช่การยืนยัน ความเป็นอันเดียวกันของสมณศักดิ์กับเอตทัคคะเพราะทั้งสองอย่างมีความต่างกันดังกล่าวมานั้น แต่ต้องการแสดงว่า สมณศักดิ์เป็นตำแหน่งที่ “เลียนแบบ” ตำแหน่งเอตทัคคะเท่านั้น หรืออาจกล่าว อีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นการอ้างความคล้ายคลึงกับตำแหน่งเอตทัคคะมาเป็นเหตุผลของการสร้าง ตำแหน่งสมณศักดิ์ขึ้นมารวมทั้งเป็นเหตุผลแสดงความชอบธรรม (legitimacy) ของสมณศักดิ์ที่เรา ควรยอมรับ การเปรียบเทียบดังกล่าวจึงไม่มีวัตถุประสงค์ในการบอกว่าสองอย่างนี้เหมือนกัน

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายความเป็นมาของการปกครองคณะสงฆ์ และสมณศักดิ์ในประเทศไทยไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์นั้นเชื่อว่าได้มีมาแล้วตั้งแต่พระพุทธเจ้ายัง ทรงพระชนม์อยู่ เพราะเมื่อมีผู้เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็จำเป็นต้องมีการ ปกครองสงฆ์บริษัท อย่างต่ำก็อย่างศิษย์อยู่ในสำนักอาจารย์ พระอริยสาวกซึ่งเป็นศิษย์อาจารย์ของ พระภิกษุสงฆ์พวกใด ก็ได้ว่ากล่าวพระภิกษุสงฆ์พวกนั้นเป็นทำนองคณะสงฆ์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จ ดับขันธปรินิพพานแล้ว การที่พระมหากัสสปะเป็นประธานในการทำปฐมสังคายนา ก็เท่ากับได้รับ

การสมมติให้เป็นสิ่งสมปริณายกองค์แรก เมื่อสิ้นพระมหากัสสปะแล้ว ก็คงมีพระมหาเถระองค์อื่นๆ ได้รับการสมมติเป็นสิ่งสมปริณายกต่อๆ กันมา หลังจากนั้นก็เกิดการแตกแยกเป็นนิกายต่างๆ จนถึงคราวสังคายนาครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทรงยกพระพุทธศาสนาเป็นประธานสำหรับประเทศเป็นครั้งแรก และได้ทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระให้เป็นประธานในการทำตติยสังคายนาเพื่อกำจัดหมู่เดียรฉัตร ออกเสียจากสังฆมณฑลที่อยู่ในพระราชอาณาเขต แต่คงไม่อาจกำจัดได้หมด น่าจะยังมีเดียรฉัตรปลอมบวชอยู่ จึงต้องอาศัยพระราชานุญาตของพระเจ้าอโศกมหาราชช่วยป้องกันสังฆมณฑลให้พ้นจากความเคঁรั้งหมอง การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศที่พระพุทธศาสนาเป็นประธานจึงต้องอาศัยอำนาจพระราชอาณาจักรอุดหนุนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังนานาประเทศก็ต้องอาศัยพระราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภกในประเทศนั้นๆ การปกครองสังฆมณฑลที่มาประดิษฐานตามนานาประเทศจำต้องอนุโลมตามแบบแผนประเพณีซึ่งนิยมกันหรือเท่าที่อาจจะเป็นได้ในต่างประเทศที่พระพุทธศาสนาไปประดิษฐานนั้น เชื่อได้ว่าเหมือนกันหมดทั้งประเทศสยาม กัมพูชา พม่า รามัญ และสิงคโปร์ การปกครองคณะสงฆ์จึงต้องเนื่องด้วยราชการแผ่นดิน ตั้งแต่การวางแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ตลอดจนการตั้งสังฆนายกให้มีสมณศักดิ์ ให้การฝ่ายพระพุทธรูปและพระราชอาณาจักรเป็นไปโดยสะดวกด้วยกัน พระพุทธศาสนาจึงประดิษฐานมั่นคงสืบมาในประเทศนั้นๆ

ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภ สมณศักดิ์ในสยามประเทศที่พบหลักฐานเก่าแก่ที่สุดมีอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง โดยจารึกไว้เมื่อราว พ.ศ. 1835 ว่า ที่พระนครสุโขทัย มีสังฆราช มีปุศุฎ มีมหาเถระ และมีเถระ สังฆราชเห็นจะเป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุด ตำแหน่งปุศุฎตรงกับที่เรียกว่า พระครู ทุกวันนี้ เป็นตำแหน่งสังฆนายกครองลงมาจากสังฆราช แต่มหาเถระและเถระเข้าใจว่าหมายถึงพระภิกษุซึ่งมีพรรษาอายุและทรงคุณธรรมในทางพระศาสนา เป็นมหาเถระและเถระตามพระวินัยบัญญัติ มิใช่เป็นสมณศักดิ์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง

การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งราชทินนามพระราชทานเป็นสมณศักดิ์นั้นเป็นประเพณีที่มีทุกประเทศที่พระพุทธศาสนาเป็นประธาน เข้าใจว่าลังกาจะเริ่มประเพณีนี้ขึ้นก่อน เพราะเรื่องราชทินนามสมณศักดิ์ในสยามประเทศเพิ่งมีขึ้นในครั้งสุโขทัยตอนปลาย ในเวลานั้นกำลังนิยมแบบแผนและลัทธิสงฆ์อย่างลังกา น่าจะถ่ายแบบตั้งราชทินนามสมณศักดิ์มาจากประเพณีในลังกาด้วย

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภ, 2543, 30-40)

ดังนั้น ตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภ ในประเทศไทย ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เริ่มใช้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยอย่างน้อยก็ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง ต่อมาในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์ได้โปรดให้ราชบัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสามี (บาง

แห่งใช้ “สวามี”- ผู้วิชัย) สังฆราชมาจากลังกา (บางมติเห็นว่า พระมหาสามีสังฆราชรูปนี้เป็นชาว ลังกาแต่มาอยู่ที่นครพน (เข้าใจว่าเป็นเมืองเมาะตะมะ)ตามมตินี้พระมหาธรรมราชาลิไทจึงให้ราช บัณฑิตไปอาราธนามาจากนครพน ไม่ใช่ลังกา-ผู้วิชัย) เพื่อให้ประกาศพระพุทธศาสนาหลักทางวงศ์ ในกรุงสุโขทัย พระมหาสามีสังฆราชคงจะได้ถวายพระพรให้ทรงตั้งสมณศักดิ์ถวายแต่พระสงฆ์ตาม ราชประเพณีที่ถือปฏิบัติในประเทศลังกาด้วย ระบบสมณศักดิ์ในสมัยสุโขทัยไม่สลับซับซ้อนเพราะมี เพียง 2 ชั้นเท่านั้นคือ พระสังฆราช และปุครูหรือพระครู (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2533, 36)

อย่างไรก็ตาม สมณศักดิ์และราชทินนามน่าจะมีมาก่อนสมัยสุโขทัย เพราะศิลาจารึกหลักที่ 18 จารึกบนเสาแปดเหลี่ยม พบที่ศาลสูง จังหวัดลพบุรี มีคำว่า “สังฆปาถากำ” หรือในศิลาจารึก หลักที่ 121 จารึกเสาที่หินขอน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจารึกขึ้นใน พ.ศ. 1217 และ 1243 ปรากฏคำว่า “กัมมธางอัญ ศรีราชภิกษุ และ อุปาธยายะ ศรีราชภิกษุ” ซึ่งน่าจะเป็นสมณ ศักดิ์และราชทินนามรวมอยู่ด้วยกัน (พระมหานิรุตต์ ลีตส์โว, 2552, 2) และในศิลาจารึกวัดกำแพง งาม จังหวัดสุโขทัย จารึกใน พ.ศ.1893 มีคำใช้เรียกพระสงฆ์ต่างออกไปอีกหลายคำซึ่งอาจเป็นสมณ ศักดิ์ที่มีอยู่ในราชอาณาจักรไทยก่อนที่ลัทธิลังกาวงศ์จะเข้ามาก็ได้ เช่น เจ้าเถร น่าจะเป็นสมณศักดิ์ ชั้นหนึ่งและมีราชทินนามด้วย เช่น เจ้าเถรสังฆธรรมธรรวารัตนาจารย์ (ณัฐสุภัทร จันทวิช, 2529, 10-13, อ้างในพระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 52)

อนึ่ง มีหลักฐานที่แสดงการรับแบบอย่างการตั้งสมณศักดิ์และราชทินนามพร้อมเครื่อง ประกอบสมณศักดิ์จากลัทธิลังกาวงศ์อยู่ในศิลาจารึกกัลยาณีที่ค้นพบที่ตำบลโขงคโยง นอกเมือง หงสาวดี ด้านตะวันออกของพม่า มีศิลาจารึกทั้งหมด 10 หลัก จารึกเป็นภาษามคธ (บาลี) 2 หลัก จารึกเป็นภาษามอญ 8 หลัก จารึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2019 ในสมัยพระเจ้ากรุงหงสาวดีธรรมเจดีย์ ปิฎกธร (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2003-2034) สรุปลงใจความได้ว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีทรงมีพระราช ประสงค์จะทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศมอญ จึงส่งพระภิกษุมอญ 22 รูป ไปศึกษา พระพุทธศาสนาและบวชแปลงเป็นนิกายลังกาวงศ์ เพื่อนำมาเผยแผ่ที่กรุงหงสาวดี เมื่อ พระเจ้าภูวเนกพาทู ผู้ครองประเทศลังกา ได้ทรงอนุญาตให้บวชแปลงเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ พระราชทานนามบัญญัติ (ราชทินนาม) แก่พระสงฆ์มอญทั้งปวง พร้อมทั้งถวายเครื่องไทยธรรมอื่นๆ เช่น ผ้าไตร ผ้าฆ้อง ผ้าพาดาน ผ้ารองนั่ง ตาลปัตรด้ามงา และแอบหมาก รูปแบบการพระราชทาน นามบัญญัติและเครื่องไทยธรรมเหล่านี้ น่าจะเป็นแบบแผนในการทรงตั้งสมณศักดิ์และการ พระราชทานเครื่องประกอบสมณศักดิ์ของไทยในสมัยต่อมา (พระมหานิรุตต์ ลีตส์โว, 2552, 4)

ส่วนในสมัยอยุธยา ระบบสมณศักดิ์และตำแหน่งปกครองได้รับการปรับให้มีระดับชั้นเพิ่มขึ้น โดยเรียงลำดับจากชั้นสูงสุดลงมาดังนี้

1. สมเด็จพระสังฆราช ทรงดำรงตำแหน่งสังฆปริณายก ปกครองคณะสงฆ์ทั่วไปทั้งในราชธานีและในหัวเมืองต่างๆ

2. สังฆราชา เป็นเจ้าคณะปกครองหัวเมืองใหญ่

3. พระครู เป็นเจ้าคณะปกครองหัวเมืองเล็ก

นอกจากนั้น ยังมีพระครูที่อยู่ในราชธานีมีหน้าที่ปกครองดูแลวัดมากบ้างน้อยบ้าง หรือได้รับมอบหมายหน้าที่พิเศษให้เป็นผู้ปกครองดูแลพระสงฆ์ต่างชาติ เช่น พระสงฆ์ลาว พระสงฆ์มอญ พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะยกตำแหน่งพระครูในราชธานีดังกล่าวนี้ให้มีฐานันดรสูงขึ้นเท่ากับสังฆราชในหัวเมืองจึงทรงยกขึ้นเป็นสังฆราชาคณะซึ่งต่อมาภายหลังได้กลายเป็นพระราชาคณะ (เจ้าคุณ) เช่นปรากฏในปัจจุบัน

ในสมัยอยุธยาจึงเริ่มมีการใช้คำและยศ “สมเด็จพระสังฆราช” ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเป็นอิทธิพลของเขมร นอกจากนั้นยังพบราชทินนามของสังฆนายกชั้นสูงอีก 2 ชื่อ คือพระพุทฺธโฆษาจารย์หรือสมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ และพระวันรัตหรือสมเด็จพระวันรัต ซึ่งคงได้มาจากลังกาเป็นแน่เพราะ “พระพุทฺธโฆษาจารย์” เป็นชื่อของพระเถระนักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงที่ไปแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหฬในลังกา และ “พระวันรัต” เป็นราชทินนามสำหรับสังฆปริณายกในลังกามาเป็นเวลานานแล้ว เข้าใจว่า “สมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์” เป็นราชทินนามของเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสี ส่วน “สมเด็จพระวันรัต” เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี รูปใดมีพรรษาอายุมาก รูปนั้นก็ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมาเมื่อคณะป่าแก้วมีมากขึ้น ต้องแยกคณะคามวาสีออกเป็น 2 คณะ จึงเอาตำแหน่งพระวันรัตไปเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายคามวาสีฝ่ายใต้ และตั้งนามเจ้าคณะอรัญวาสีขึ้นใหม่ว่า “พระพุทฺธทวารวดี” (เปลี่ยนเป็น “พระพุทฺธมาจารย์” ในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์)

นอกจากนั้น ในสมัยอยุธยายังปรากฏราชทินนามหรือสมณศักดิ์ที่สำคัญอื่นอีก เช่น สมเด็จพระอริยวงษ์ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น สมเด็จพระอริยวงษญาณ และในสมัยรัชกาลที่ 4 เพิ่มคำเป็น สมเด็จพระอริยวงษาคตญาณ และในทำเนียบสมณศักดิ์และคณะสงฆ์ครั้งกรุงเก่าในหอพระสมุดวชิรญาณยังปรากฏราชทินนามหรือสมณศักดิ์ของตำแหน่งพระราชาคณะและพระครูอีกจำนวนมาก เช่น พระพิมลธรรม พระเทพกวี พระพรหมมุนี

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2543, 49-55)

ในสมัยกรุงธนบุรี เนื่องจากพระเจ้ากรุงธนบุรีมีเวลาฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ถูกทำลายอย่างหนักจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ประมาณแค่ 15 ปี ระบบสมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์จึงน่าจะไม่ได้ต่างกับครั้งกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ระบบสมณศักดิ์และรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ในสมัยรัชกาลที่ 6 ระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์เริ่มเป็นรูปแบบที่ชัดเจน

จนได้นำมาใช้ถึงปัจจุบันนี้ (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 68) ในรัชกาลปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้กฎหมายตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 8 ระดับคือ

1. สมเด็จพระสังฆราช
2. มหาเถรสมาคม
3. เจ้าคณะใหญ่
4. เจ้าคณะภาค
5. เจ้าคณะจังหวัด
6. เจ้าคณะอำเภอ
7. เจ้าคณะตำบล
8. เจ้าอาวาส

(สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2535, 28, อ้างในพระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 73)

อย่างไรก็ตาม การแบ่งตำแหน่งการปกครองออกเป็น 8 ระดับ ดังกล่าว ยังเป็นการแบ่งตามตำแหน่งหลักในแต่ละระดับชั้น ในความเป็นจริง ตำแหน่งการปกครองของพระสงฆ์ยังสามารถแบ่งย่อยออกเป็นรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะตำบล รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งด้านการปกครองหรือทำหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ในระดับต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า “พระสังฆาธิการ”

ส่วนระบบสมณศักดิ์มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหรือราชทินนามและปรับจำนวนให้มีมากขึ้น เช่น ใน พ.ศ. 2503 มีการเปลี่ยนตำแหน่ง “พระศาสนโสภณ” เป็น “พระสาสนโสภณ” เพิ่มตำแหน่ง “พระธรรมปัญญาบดี” มาแทนตำแหน่ง “พระพิมลธรรม” และในปี พ.ศ. 2515 เพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระราชาขึ้นอีก 2 ตำแหน่งจากเดิมที่มีอยู่แล้ว 4 ตำแหน่ง รวมเป็น 6 ตำแหน่ง คือสมเด็จพระญาณสังวร และสมเด็จพระธีรญาณมุนี ซึ่งทำให้ต้องเพิ่มตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะขึ้นอีก 5 ตำแหน่งเพื่อให้รับกับการเพิ่มตำแหน่งสมเด็จพระราชาคณะ ในปีถัดมา คือในปี พ.ศ. 2516 ได้แก่ ตำแหน่ง พระวิสุทธาธิบดี พระพุทธพจนวราภรณ์ พระพุทธิวงศมุนี พระญาณวโรดม และพระพรหมคุณาภรณ์ (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2525, 247-249) การปรับเปลี่ยนและเพิ่มตำแหน่งสมณศักดิ์เหล่านี้ยังคงมีเป็นระยะๆ トラบถึงปัจจุบัน

จากข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2554 พระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ตั้งแต่ระดับพระครูสัญญาบัตรขึ้นไปมีทั้งสิ้น 15,481 รูป โดยแบ่งเป็นพระสมณศักดิ์ในประเทศจำนวน 15,370 รูป และพระสมณศักดิ์ในต่างประเทศจำนวน 111 รูป ดังนี้

1. พระสมณศักดิ์ในประเทศไทย

สมเด็จพระสังฆราช	1	รูป
สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ	8	รูป
พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ	20	รูป
พระราชาคณะ ชั้นธรรม	51	รูป
พระราชาคณะ ชั้นเทพ	100	รูป
พระราชาคณะ ชั้นราช	212	รูป
พระราชาคณะ ชั้นสามัญ	510	รูป
พระครูสัญญาบัตร	14,468	รูป

2. พระสมณศักดิ์ในต่างประเทศ

พระราชาคณะ ชั้นเทพ	4	รูป
พระราชาคณะ ชั้นราช	7	รูป
พระราชาคณะ ชั้นสามัญ	27	รูป
พระครูสัญญาบัตร	73	รูป

(ศูนย์เทคโนโลยีและสารสนเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2555, 11)

โดยสรุป ระบบสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ไทยจึงมีความเป็นมาที่ยาวนาน เริ่มต้นจากเป็นราชทินนามคือชื่อที่พระมหากษัตริย์พระราชทานให้เพื่อการยกย่อง แล้วกลายมาเป็นตำแหน่งฐานันดรที่มีการจัดระดับความสูงต่ำและได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาตลอดโดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับตำแหน่งบริหารปกครองของคณะสงฆ์ และมีความเกี่ยวข้องกับฝ่ายบ้านเมืองหรืออาณาจักรโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินเป็นอย่างมากชนิดที่อาจเรียกได้ว่า ความคงอยู่และความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับฝ่ายอาณาจักร

2. ประเภทและลำดับชั้นของสมณศักดิ์

นอกจากสมณศักดิ์จะสามารถแบ่งเป็นสมณศักดิ์ประเภทฐานันดรและประเภทตำแหน่งคือหน้าที่ดังที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว ยังสามารถแบ่งประเภทในแบบอื่นได้อีก ถ้าแบ่งตามสาเหตุหรือเหตุผลที่ใช้ในการตั้งสมณศักดิ์ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. **สมณศักดิ์เกี่ยวกับความรู้** คือสมณศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งถวายพระภิกษุรวมทั้งสามเณรผู้สอบได้เปรียญธรรมตั้งแต่ 3 ถึง 9 ประโยค โดยแต่ละประโยคมีพดยศกำกับ

2. **สมณศักดิ์เกี่ยวกับผลงาน** คือสมณศักดิ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากการพิจารณาผลงานด้านต่างๆ มีสาธารณูปการและการศึกษาเป็นต้น ได้แก่ สมณศักดิ์ชั้นพระครูประทวน พระฐานานุกรม พระครูสัญญาบัตร และพระราชาคณะ

ถ้าแบ่งตามลำดับชั้นและชนิดของสมณศักดิ์ที่สามารถจำแนกเป็นกลุ่มๆ ได้ สมณศักดิ์มีอยู่ 5 ประเภท คือ

1. **พระราชอาณา** คือสมณศักดิ์ระดับสูงที่เรียกพระสงฆ์ผู้ได้ตำแหน่งระดับนี้ว่า “เจ้าคุณ” สามารถแบ่งย่อยตามลำดับจากสูงสุดลงไปเป็น 7 ระดับ ดังนี้

1) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถ้าเป็นพระราชวงศ์ เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า

2) สมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ

3) พระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ (รองสมเด็จพระราชาคณะ)

4) พระราชาคณะชั้นธรรม แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

(1) พระราชาคณะชั้นธรรม ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

(2) พระราชาคณะชั้นธรรม ที่มีราชทินนามเฉพาะและมีพัดยศประจำราชทินนาม

(3) พระราชาคณะชั้นธรรม

5) พระราชาคณะชั้นเทพ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

(1) พระราชาคณะชั้นเทพ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

(2) พระราชาคณะชั้นเทพ

6) พระราชาคณะชั้นราช แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

(1) พระราชาคณะชั้นราช ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

(2) พระราชาคณะชั้นราช

7) พระราชาคณะชั้นสามัญ แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

(1) พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

(2) พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ

(3) พระราชาคณะชั้นสามัญยก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ

(4) พระราชาคณะชั้นสามัญยก

2. **พระครูสัญญาบัตร** คือสมณศักดิ์ที่มีราชทินนามขึ้นต้นด้วยคำว่า “พระครู” ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพร้อมกับพระราชทานสัญญาบัตรและพัดยศ เป็นสมณศักดิ์ที่มีหลายกลุ่มและหลายระดับ ดังนี้

1) พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะปกครองระดับจังหวัด แบ่งเป็น

(1) พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะจังหวัด

(2) พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าคณะจังหวัด

2) พระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอ แบ่งเป็น

- (1) พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
- (2) พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท
- (3) พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี

ค. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

- (1) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (2) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ
- (3) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (4) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
- (5) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นโท

6) พระครูสัญญาบัตร วัดราษฎร์ แบ่งเป็น

ก. เจ้าอาวาสวัดราษฎร์

- (1) พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (2) พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นพิเศษ
- (3) พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (4) พระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก
- (5) พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นเอก ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (6) พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นเอก
- (7) พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท ฝ่ายวิปัสสนาธุระ
- (8) พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท
- (9) พระครูสัญญาบัตร เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นตรี

ข. รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์

- (1) พระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์
- (2) พระครูสัญญาบัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์

3. พระฐานานุกรม คือสมณศักดิ์นอกทำเนียบที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้พระราชทานแต่งตั้งพระสงฆ์ด้วยกันเป็นพระฐานานุกรมเพื่อประดับเกียรติยศได้ตามฐานานุศักดิ์ของพระราชอาณาเขตแต่ละชั้น เช่น

- 1) พระราชาคณะชั้นสามัญ ปลัดซ้ายและปลัดขวา ของสมเด็จพระสังฆราช
- 2) พระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ

- 3) พระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ
- 4) พระครูปลัดของพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นสุพรรณบัฏ
- 5) พระครูฐานานุกรมชั้นเอกของสมเด็จพระสังฆราช
- 6) พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นธรรม
- 7) พระครูฐานานุกรมชั้นโทของสมเด็จพระสังฆราช (พระครูปริตร)
- 8) พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นเทพ
- 9) พระครูปลัดของพระราชาคณะชั้นราช
- 10) พระครูวินัยธร
- 11) พระครูธรรมธร
- 12) พระครูคู่สวด
- 13) พระปลัดของพระราชาคณะชั้นสามัญ
- 14) พระครูสังฆรักษ์
- 15) พระครูสมุห์
- 16) พระครูใบฎีกา
- 17) พระสมุห์
- 18) พระใบฎีกา

4. **พระเปรียญ** คือสมณศักดิ์ของพระภิกษุผู้สอบได้เปรียญธรรมตั้งแต่ 3 – 9 ประโยค โดยในแต่ละประโยคหรือแต่ละชั้นจะมีพดยศเปรียญประกอบสมณศักดิ์ เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายคณฤชคือฝ่ายการศึกษา ไม่เกี่ยวกับการปกครอง ซึ่งในอดีตไม่นับเป็นสมณศักดิ์ ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงปรับปรุงลำดับสมณศักดิ์โดยจัดเปรียญเข้าในสมณศักดิ์ด้วย (พระมหาวชิแยร สายศรี, 2543, 76)

5. **พระครูประทวน** คือตำแหน่งประทวนสมณศักดิ์อันเป็นตำแหน่งพระครูที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งแก่พระสงฆ์ผู้เป็นกรรมการศึกษาและอุปการะโรงเรียนทั้งฝ่ายพระปริยัติธรรมและโรงเรียนของรัฐ พระครูชั้นนี้ไม่มีราชทินนาม มีแต่คำว่า “พระครู” นำหน้าชื่อตัว เช่น พระภิกษุบุญธรรม ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูประทวน จะมีนามว่า “พระครูบุญธรรม”

สมณศักดิ์ที่แบ่งประเภทและลำดับชั้นตามที่กล่าวมานี้ยังไม่ครอบคลุมสมณศักดิ์ทุกตำแหน่ง เพราะยังมีสมณศักดิ์บางตำแหน่งที่ไม่ได้จัดเข้าในประเภทต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เช่น พระพิธีธรรม และการแบ่งลำดับชั้นเมื่อเรียงตามลำดับพดยศสมณศักดิ์ก็มีความซ้อนเหลื่อมกันในแต่ละประเภทโดยเฉพาะระดับที่ต่ำกว่าพระราชาคณะลงมา เช่น ตำแหน่งพระเปรียญธรรม 9 ประโยค จะต่ำกว่าพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ และพระครูปลัดของสมเด็จพระราชาคณะ แต่สูง

กว่าพระครูสัญญาบัตรเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นโท และพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก

3. หลักเกณฑ์และขั้นตอนในการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์

ในสมัยก่อน พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ด้วยพระองค์เองโดยทรงพิจารณาจากผลงานหรือคุณสมบัติของพระสงฆ์ ไม่มีหลักเกณฑ์หรือกฎระเบียบที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว ต่อมา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า สกลมหาสังฆปริณายกอยู่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์จะโปรดพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รูปใด ก็ทรงปรึกษากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้นก่อนทุกครั้ง ตั้งแต่นั้นมา พระสงฆ์จึงได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาเสนอความคิดเห็นในการตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ ในปัจจุบัน การพิจารณาเสนอเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่จะช่วยกันพิจารณาให้ความเห็นชอบตามลำดับขั้น คือให้เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาก่อนตามลำดับ แล้วเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณา เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้ว จึงเสนอเรื่องให้สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาตินำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานสมณศักดิ์ตามระเบียบของทางราชการต่อไป

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ไม่ได้มีการตั้งกฎระเบียบไว้อย่างตายตัวทั้งหมด แต่วางระเบียบไว้อย่างหลวมๆ โดยส่วนหนึ่งยึดกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการและอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้มีอำนาจในการพิจารณาซึ่งจะดูตามความเหมาะสม บางครั้งจึงมีการพระราชทานสมณศักดิ์โดยไม่ได้พิจารณาจากกฎระเบียบที่วางไว้ เช่น กรณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้เลื่อนพระราชญาณวิสุทธิโสภณ (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) วัดป่าเกสโรสถิตคุณ (วัดป่าบ้านตาด) อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุดรธานี ข้ามชั้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวิสุทธิมงคล โดยไม่ได้เป็นพระราชาคณะชั้นเทพมาก่อน เป็นกรณีพิเศษ เมื่อ พ.ศ. 2542 อย่างไรก็ตาม เราสามารถสรุปได้ว่า มีหลักเกณฑ์หรือกฎระเบียบบางอย่างในการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ โดยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันมีดังนี้

พระสังฆาธิการคือพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ในตำแหน่งดังต่อไปนี้ คือ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ผู้สมควรได้รับการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติส่วนตัวและส่วนวัด

1) ต้องเป็นพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ขึ้นไป และมีพรรษาตั้งแต่ 10 ขึ้นไป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

2) ถ้าเป็นเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ต้องดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปีบริบูรณ์โดยให้นับตั้งแต่วันเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ หรือเป็นรองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์มารวมด้วย หรือถ้าเป็นพระครูประทวนสมณศักดิ์ ต้องเป็นมาเกิน 3 ปีแล้ว ทั้งนี้ เว้นแต่มีกรณีที่ควรยกย่องเป็นพิเศษ และเว้นแต่เป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

3) ถ้าเป็นเจ้าคณะตำบล ต้องดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 ปีบริบูรณ์ โดยให้นับตั้งแต่วันเป็นเจ้าอาวาสพระอารามหลวง รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ รองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ หรือเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์มารวมด้วย แต่อย่างมากที่สุดต้องไม่เกิน 4 ปี ถ้ามิได้เป็นเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ให้แจ้งด้วยว่าเจ้าอาวาสวัดราษฎร์นั้นเป็นสัญญาบัตรแล้วหรือยัง

4) ถ้าเป็นรองเจ้าอาวาสวัดราษฎร์หรือเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ให้นำความในข้อ 2 และข้อ 3 มาใช้โดยอนุโลมตามควรแก่กรณี แต่ต้องได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งนั้นๆ ถูกต้องแล้ว และต้องมีพระภิกษุสามเณร (เฉพาะในวัดของตน) อยู่จำพรรษามาพอสมควร หรือปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาสผู้ทุพพลภาพ หรือชราภาพ

5) ถ้าเป็นเจ้าคณะอำเภอ หรือเป็นเจ้าคณะจังหวัด หรือเป็นที่ปรึกษาให้พิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง แต่ต้องดำรงตำแหน่งมาเกิน 1 ปีแล้ว และมีผลงานในหน้าที่ดีพอสมควร

6) ถ้าเป็นรองเจ้าอาวาสพระอารามหลวงหรือเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงต้องดำรงตำแหน่งมาเกิน 1 ปีแล้ว และมีผลงานช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงตามที่ระบุไว้ในการเสนอขอแต่งตั้ง หรือตามที่เจ้าอาวาสวัดราษฎร์มอบหมายและในวัดนั้น มีสัญญาบัตรที่รูป มีราชทินนามอะไรบ้าง

7) ถ้าเป็นรองเจ้าคณะอำเภอ หรือเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดให้พิจารณาตามความเหมาะสมในการปกครอง

8) ในเขตอำเภอหนึ่ง ให้พิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์พระครูสัญญาบัตรได้ 1 รูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ (คือมีพระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง) หรือในเขตอำเภอที่มีวัดเกินกว่า 50 วัดขึ้นไป ให้พิจารณาแต่งตั้งได้ 2 รูป หรือในเขตอำเภอที่มีวัดเกินกว่า 100 วัดขึ้นไป ให้พิจารณาแต่งตั้งได้ 3 รูปเป็นกรณีพิเศษ

9) มีพระภิกษุ (เฉพาะในวัดของตน) อยู่จำพรรษาครบคณะสงฆ์ขึ้นไป หรือมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาไม่ครบคณะสงฆ์ แต่มีสามเณรอยู่จำพรรษามากพอสมควร โดยให้นับจากปีปัจจุบันย้อนหลังไป 3 พ.ศ.

10) มีพระภิกษุสามเณร (เฉพาะในวัดของตน) ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและสมัครสอบในสนามหลวงจำนวนมากพอสมควร โดยให้นับจากปีปัจจุบันย้อนหลังไป 3 พ.ศ.

2. คุณสมบัติด้านสาธารณูปการ

สำหรับการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ ต้องมีผลงานสาธารณูปการ ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน หรือถาวรวัตถุมาประกอบการพิจารณาด้วย ถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งบ่งบอกถึงแรงศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์รูปนั้นๆ แต่การรายงานให้บอกจำนวนเงินค่าก่อสร้างค่าบูรณปฏิสังขรณ์ และรายละเอียดของสิ่งก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุโดยให้เริ่มนับตั้งแต่เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส หรือถ้าเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือถ้าเป็นรองเจ้าอาวาสที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสเป็นต้นไปจนถึงปัจจุบันว่า มีจำนวนมากพอสมควร ดังต่อไปนี้

11) ในเขตปกครองหนกลาง ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้าง และปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ 1,000,000 บาท (หนึ่งล้านบาท) ขึ้นไป

12) ในเขตปกครองหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้ในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท) ขึ้นไป

13) เฉพาะในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 และภาค 5 ต้องมีจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว จำนวนตั้งแต่ 500,000 บาท (ห้าแสนบาท) ขึ้นไป

14) สำหรับผลงานสาธารณูปการตามข้อ 11, 12 และข้อ 13 ข้างต้นนั้น ไม่นับผลงานที่เป็นประธานในการก่อสร้างโรงเรียนของรัฐบาล ที่ซึ่งงบประมาณแผ่นดิน หรือการก่อสร้างในวัดอื่น

15) แม้จำนวนเงินจะครบตามหลักเกณฑ์ในข้อ 11, 12 หรือข้อ 13 แล้วก็ตามแต่ถ้าการก่อสร้างโรงอุโบสถ หรือศาลาการเปรียญอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างยังไม่แล้วเสร็จ ให้รอไว้ก่อน

16) การรายงานผลงานสาธารณูปการนั้น ต้องแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ

(1) ผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ (เฉพาะภายในวัด)

(2) ผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ (เฉพาะภายในวัด)

17) การรายงานผลงานการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ตามข้อ 16 (1) จะต้องแจ้งรายละเอียดที่ทำการก่อสร้างทุกรายการ ดังต่อไปนี้

(1) แจ้งวัน เดือน ปีไปตามลำดับแต่ละ พ.ศ. ที่ได้ทำการก่อสร้างแล้วเสร็จจนถึง พ.ศ. ปัจจุบัน

(2) แจ้างลักษณะอาคาร กว้าง-ยาว-สูงเท่าไร บอ กว้สดุที่ใช้ในการก่อสร้างและสร้างเสร็จแล้วหรือยัง

(3) แจ้างค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างไปว่าเป็นจำนวนเงินเท่าไรเป็นตัวเลขพร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วยทุกรายการ

(4) เมื่อรายงานผลงานสาธารณูปการก่อสร้างครบทุกรายการ ทุก พ.ศ. แล้วต้องรวมเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการก่อสร้างทั้งสิ้น เป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย

18) การรายงานผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุต่างๆ ตามข้อ 16 (2) จะต้องแจ้างรายละเอียดที่ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ทุกรายการดังต่อไปนี้

(1) แจ้างวัน เดือน ปีไปตามลำดับแต่ละ พ.ศ. ที่ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จจนถึง พ.ศ. ปัจจุบัน

(2) แจ้างลักษณะอาคารกว้าง-ยาว-สูงเท่าไร บอ กว้สดุที่ใช้ในการบูรณปฏิสังขรณ์และบูรณปฏิสังขรณ์เสร็จแล้วหรือยัง

(3) แจ้างค่าใช้จ่ายในการบูรณปฏิสังขรณ์ไปว่าเป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลขพร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วยทุกรายการ

(4) เมื่อรายงานผลสาธารณูปการบูรณปฏิสังขรณ์ครบทุกรายการแล้วต้องรวมเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการบูรณปฏิสังขรณ์ทั้งสิ้น เป็นจำนวนเงินเท่าไร เป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย

19) เมื่อรายงานผลงานสาธารณูปการตามข้อ 17 และข้อ 18 ครบทุกรายการแล้วจะต้องนำยอดเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในการก่อสร้าง และในการบูรณปฏิสังขรณ์ทั้งสิ้นตามข้อ 17 (4) และข้อ 18

(4) มารวมกันอีกครั้งหนึ่งว่า เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้นเท่าไรเป็นตัวเลข พร้อมทั้งวงเล็บเป็นตัวหนังสือกำกับไว้ด้วย

3. การพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ พระราชาคณะ

20) พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก ตามควรแก่กรณี

21) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ, เจ้าอาวาสพระอารามหลวง รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง

(1) ผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญเอก (เปรียญธรรม 7-8-9) ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ

(2) พระครูสัญญาบัตรตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นผู้สอบไล่ได้เป็นเปรียญเอกมีสิทธิเสนอขอปรับวุฒิเปรียญธรรมได้แม้เวลาที่ได้รับสมณศักดิ์แล้วนั้นยังไม่ครบเวลา 5 ปีก็ตาม และปรับให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญทุกตำแหน่ง

22) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ผู้เป็นฐานานุกรมตำแหน่งพระครูปลัดสมเด็จพระราชาคณะ และพระครูปลัดพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ทุกตำแหน่ง ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญพระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก ตามควรแก่กรณี

23) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอารามหลวง ผู้เป็นพระครูฐานานุกรมชั้นเอก ในสมเด็จพระสังฆราช ตำแหน่งพระครูธรรมกถาสุนทร พระครูวินัยกรรมโสภณ พระครูวินยาภิธุสมิ พระครูสุตตาทิรม พระครูวิสุทธิธรรมภาณ และพระครูพิศาลวินยวาท ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญหรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก ตามควรแก่กรณี

24) พระสังฆาธิการตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ชั้นพิเศษ ผู้มีผลงานดีเด่นทางคันถธุระหรือวิปัสสนาธุระ สมควรได้รับการพิจารณายกย่องเป็นกรณีพิเศษ ดังต่อไปนี้

(1) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายคันถธุระ จัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลี มีนักเรียนศึกษาเล่าเรียน และสอบได้ในสนามหลวงจำนวนมาก สมควรพิจารณายกย่องเป็นกรณีพิเศษ ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยกตามควรแก่กรณี หรือ

(2) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายวิปัสสนาธุระ จัดตั้งสำนักปฏิบัติภาวนาสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นอาจารย์สอนด้วยตนเอง มีพุทธบริษัทศรัทธาเลื่อมใสเข้ารับการศึกษาบรมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก สมควรพิจารณายกย่องเป็นกรณีพิเศษให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญยกฝ่ายวิปัสสนาธุระ หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยกฝ่ายวิปัสสนาธุระ ตามควรแก่กรณี

25) พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ขึ้นไป ผู้มีผลงานดีเด่นในประเภทต่างๆ สมควรได้รับการยกย่องเป็นกรณีพิเศษ ดังต่อไปนี้

(1) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายคันถธุระ จัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลี มีนักเรียนศึกษาเล่าเรียนและสอบได้ในสนามหลวงจำนวนมาก หรือ

(2) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายวิปัสสนาธุระ จัดตั้งสำนักปฏิบัติภาวนาสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นอาจารย์สอนด้วยตนเองมีพุทธบริษัทศรัทธาเลื่อมใสเข้ารับการศึกษาบรมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก หรือ

(3) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายศึกษาสงเคราะห์ ได้ดำเนินการก่อสร้างสถานศึกษาเล่าเรียนสำหรับเยาวชนของชาติ โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากทางราชการ แต่อาศัยการบริจาคของประชาชนผู้เลื่อมใส และได้เสียสละสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยทุกวิถีทางจนสถานศึกษาเล่าเรียนเจริญรุ่งเรือง อำนวยประโยชน์แก่เยาวชนจำนวนมากจนเป็นที่ยอมรับนับถือยกย่องของประชาชนทั่วไป หรือ

(4) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้ดำเนินการก่อสร้างสาธารณสุขสถาน อันเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนทั้งหลายทั่วไป เช่น การก่อสร้างโรงพยาบาล เป็นต้น โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากทางราชการ แต่อาศัยการบริจาคของประชาชนทั้งหลายผู้ศรัทธาเลื่อมใส หรือ

(5) เป็นผู้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในฝ่ายสาธารณูปการ และสาธารณสุขสงเคราะห์ โดยเป็นช่างออกแบบการก่อสร้าง และได้ทำการก่อสร้างหรือปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา มีผลงานปรากฏดีเด่นเป็นที่ยอมรับยกย่องในวงการคณะสงฆ์เป็นอย่างดี

พระสังฆาธิการผู้มีผลงานดีเด่น 5 ประเภทนี้ ใดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างสมควรพิจารณายกย่องเป็นกรณีพิเศษ ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระราชาคณะชั้นสามัญเปรียญ หรือพระราชาคณะชั้นสามัญยก ตามควรแก่กรณี

4. การพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ พระครูสัญญาบัตร

26) พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม ป.ธ. 5-6

(1) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอกทุกตำแหน่ง และ

(2) ถ้าสำเร็จปริญญาตรี พท.บ., ศน.บ., ศษ.บ. (มสธ.) หรือปริญญาโท (M.A.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ เฉพาะตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ และ

(3) เฉพาะพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ผู้มีวุฒิพิเศษ ตาม (2) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรเทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก เป็นกรณีพิเศษ

27) พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม ป.ธ. 3-4

(1) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นโททุกตำแหน่ง และ

(2) ถ้าสำเร็จปริญญาตรี พท.บ., ศน.บ., ศษ.บ. (มสธ.) หรือปริญญาโท (M.A.) ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นเอกทุกตำแหน่ง และหรือ

(3) ถ้าสำเร็จปริญญาเอก (Ph.D.) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ เฉพาะตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ

28) พระสังฆาธิการผู้สำเร็จปริญญาตรี โท หรือเอก ตามข้อ 26 (2) (3) และ ข้อ 27 (2) (3) ดังกล่าวแล้ว จะต้องถ่ายสำเนาปริญญาบัตรแนบไปพร้อมกับประวัติเสนอขอสมณศักดิ์ด้วยทุกครั้ง

5. การพิจารณาปรับชั้นสมณศักดิ์ ตามวุฒิเปรียญธรรม

29) พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรมตามข้อ 26 และข้อ 27 แต่ได้รับสมณศักดิ์ต่ำกว่าหลักเกณฑ์นี้ แม้เวลาที่ได้รับสมณศักดิ์แล้วนั้นยังไม่ครบเวลา 5 ปี ตามที่ได้กำหนดไว้ก็ตาม มีสิทธิเสนอขอปรับชั้นตามวุฒิเปรียญธรรมนี้ได้

6. การพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์ ตามตำแหน่งฐานานุกรม

30) พระสังฆาธิการผู้เป็นพระครูปลัด ฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นธรรม

(1) ถ้าดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นเอก ตามควรแก่กรณี

(2) ถ้าดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะอำเภอ ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอกทุกตำแหน่ง

(3) ถ้าดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร เทียบผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงชั้นเอก

31) พระสังฆาธิการผู้เป็นฐานานุกรมตำแหน่ง

(1) พระครูปลัดฐานานุกรมของพระราชาคณะชั้นเทพ และชั้นราช หรือ

(2) พระครูวินัยธร พระครูธรรมธร และพระครูคู่สวด

ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโททุกตำแหน่ง

32) พระสังฆาธิการผู้เป็นพระครูฐานานุกรมทุกตำแหน่งตามข้อ 30 และข้อ 31 ต้องถ่ายสำเนาใบแต่งตั้งฐานานุกรมแนบไปพร้อมกับประวัติเสนอขอแต่งตั้งสมณศักดิ์ด้วยทุกครั้ง การพิจารณาความดีความชอบ 2 ชั้น เป็นกรณีพิเศษ

33) พระสังฆาธิการเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ และเจ้าคณะตำบลที่มีผลงานสาธารณูปการจำนวนมากเป็นพิเศษ ตามจำนวนดังนี้

(1) ในเขตปกครองหนกลาง มีจำนวนเงินตั้งแต่ 2,000,000 บาท (สองล้านบาท) ขึ้นไป

(2) ในเขตปกครองหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ มีจำนวนเงินตั้งแต่ 1,000,000 บาท (หนึ่งล้านบาท) ขึ้นไปพิจารณาความดีความชอบเป็น 2 ชั้น ให้เป็นพระครูสัญญาบัตร ชั้นโท (เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ชั้นโท เจ้าคณะตำบล ชั้นโท)

34) พระอารามหลวงแต่ละวัด ในเขตกรุงเทพมหานคร ให้พิจารณาแต่งตั้ง หรือเลื่อนสมณศักดิ์พระราชาคณะได้วัดละ 1 รูป ในส่วนภูมิภาค ให้พิจารณาแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์พระราชาคณะได้จังหวัดละ 1 รูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

35) พระสังฆาธิการผู้ซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษ ทุกชั้นทุกรูปไม่นับเข้าในหลักเกณฑ์การแบ่งจำนวนสมณศักดิ์พระราชาคณะทุกชั้น ตามมติมหาเถรสมาคมที่ได้กำหนดไว้

(สุนทร เปลียนสี, ออนไลน์)

จากที่กล่าวมา เราอาจสรุปหลักเกณฑ์การพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ได้ว่าเป็นการพิจารณาคุณสมบัติและผลงานด้านต่างๆ ของพระสงฆ์ซึ่งพอจะจำแนกออกเป็น 2 อย่าง ดังนี้

1. คุณสมบัติส่วนตัวและส่วนวัด พระสงฆ์ที่จะขอพระราชทานสมณศักดิ์จะต้องมีคุณสมบัติส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวกับวัดตามที่กำหนดไว้ เช่น พระสงฆ์ที่จะขอพระราชทานสมณศักดิ์ต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือเป็นพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ขึ้นไป และมีพรรษาพ้น 10 เว้นแต่กรณีพิเศษ รวมทั้งมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาในวัดของตนครบคณะสงฆ์ หรือมีพระภิกษุจำพรรษาไม่ครบคณะสงฆ์ แต่มีสามเณรอยู่จำพรรษามากพอสมควร โดยให้นับจากปีปัจจุบันย้อนหลังไป 3 พ.ศ. เป็นต้น

นอกจากนั้น จะต้องมีคุณสมบัติที่กำหนดสำหรับตำแหน่งสมณศักดิ์ระดับต่างๆ เช่น พระสังฆาธิการที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญเอก (ป.ธ. 7-8-9) ให้เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ พระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม 5-6 ประโยค ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ทุกตำแหน่ง ถ้าสำเร็จปริญญาตรี พธ.บ., ศน.บ., ศษ.บ. หรือปริญญาโท ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ เฉพาะตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ และพระสังฆาธิการผู้มีวิทยฐานะเป็นเปรียญธรรม 3-4 ประโยค ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท ถ้าสำเร็จปริญญาตรี พธ.บ., ศน.บ., ศษ.บ. หรือปริญญาโท ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ทุกตำแหน่ง ถ้าสำเร็จปริญญาเอก ให้เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ เฉพาะตำแหน่งที่มีชั้นพิเศษ

2. ผลงาน พระสงฆ์ที่จะได้รับการพิจารณาสมณศักดิ์จะต้องมีผลงานต่างๆ โดยเฉพาะผลงานด้านสาธารณูปการคือ การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานหรือถาวรวัตถุมาประกอบการพิจารณาด้วย โดยพิจารณาจากจำนวนเงินที่ใช้จ่ายในการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ซึ่งมีเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ ในเขตปกครองหนกลาง ต้องมีจำนวนเงินตั้งแต่ 1,000,000 บาท (หนึ่งล้านบาท) ขึ้นไป ในเขตปกครองหนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ ต้องมีจำนวนเงินตั้งแต่ 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาท) ขึ้นไป เฉพาะในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 และภาค 5 ต้องมีจำนวนเงินตั้งแต่ 500,000 บาท (ห้าแสนบาท) ขึ้นไป

นอกจากนั้น การพิจารณาสมณศักดิ์ก็ต้องพิจารณาประเด็นอื่นๆ อีก เช่น ผลงานในตำแหน่งที่ดำรงอยู่ต้องมีพอสมควร ถ้าพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอชั้นเอกจะขอเลื่อนสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษก็ต้องมีผลงานในตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอชั้นเอกมากพอสมควร

ดังนั้น การพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์จึงมีหลักเกณฑ์ที่ต้องการกระตุ้นให้พระสงฆ์พยายามศึกษาเล่าพระปริยัติธรรมรวมทั้งความรู้ทางโลกหรือวิทยาการสมัยใหม่และสร้างผลงานต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา สังคม และประเทศชาติโดยส่วนรวม โดยเป็นหลักเกณฑ์ที่มีลักษณะยืดหยุ่นให้สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับกรณีต่าง ๆ ดังที่จะเห็นได้จากการมีการยกเว้นเป็นกรณีพิเศษในหลักเกณฑ์เรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีข้อดีคือทำให้พระสงฆ์ที่มีผลงานดีเด่นแต่ไม่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดสามารถได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นกรณีพิเศษกับผลงานที่ได้สร้าง แต่ก็ยังมีข้อเสียคือทำให้มีการเล่นพวกได้ถ้าไม่มีการจัดการที่ดี

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าสมณศักดิ์เกิดจากเจตนารมณ์ความที่ตีมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระสงฆ์ พระพุทธศาสนา และประเทศชาติ ในหลายด้าน แต่ถึงกระนั้นก็มีข้อเสียหรือปัญหาอยู่หลายประการดังที่จะนำมาอภิปรายในบทถัดไป

4. จุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า สมณศักดิ์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อการยกย่องและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทวงศีลาจารวัตร และประกอบคุณงามความดีแก่พระศาสนาและประเทศชาติ หรืออาณาจักร จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของสมณศักดิ์จึงได้แก่การยกย่องและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์โดยต้องการสนับสนุนส่งเสริมให้ปฏิบัติธรรมตามหน้าที่ของพระสงฆ์ และทำงานพระศาสนาอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตัวพระสงฆ์เอง ศาสนจักรหรือพุทธจักร และประเทศชาติหรือราชอาณาจักร หลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายเหล่านี้คือประกาศสถาปนาสมณศักดิ์พระราชกฤษฎีกาฉบับที่ 101 ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2475 ซึ่งตราขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 แห่งสยาม โดยในประกาศดังกล่าวได้กำหนดให้พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์มีหน้าที่และหน้าที่พิเศษตามที่กำหนดไว้ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ฉบับที่ 101 และ 102 ซึ่งประกาศฉบับที่ 101 ได้กำหนดให้พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์มีหน้าที่พิเศษตามที่กำหนดไว้ในประกาศฉบับที่ 101 และ 102 ซึ่งประกาศฉบับที่ 101 ได้กำหนดให้พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์มีหน้าที่พิเศษตามที่กำหนดไว้ในประกาศฉบับที่ 101 และ 102

ตามเอกสารที่ค้นพบ ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ฉบับต่างๆ ที่ออกมาในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เนื้อหาแสดงถึงการแต่งตั้งหรือสถาปนาสมณศักดิ์เท่านั้น ไม่ได้พูดถึงคุณสมบัติและผลงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับการสถาปนา (ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีอยู่โดยจัดเป็นประกาศสถาปนาสมณศักดิ์

แบบหนึ่งแยกต่างหากจากประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่มีการพรรณนาคุณสมบัติและผลงานแต่ใช้ทั้งสองแบบ) เช่น ในประกาศแต่งตั้งพระเทพกระวี วัดอรุณ เป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ในสมัยรัชกาลที่ 1 มีข้อความว่า

ให้พระเทพกระวี เป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ ญาณวิสาร์ทนายก ตปิฎกธรา มหาคณิศร
บวรสังฆารามคามวาสี สถิตยในวัดอรุณราชวาศ บวรวิหาร พระอารามหลวง

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2545,55)

ประกาศสถาปนาสมเด็จพระพนรัตน์ (มี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการเพิ่มข้อความให้ยาวขึ้นมีความวิจิตรพิสดารมากขึ้น แต่ยังไม่ได้พูดถึงคุณสมบัติและผลงาน ข้อความในประกาศดังกล่าวมีอยู่ว่า

ศิริศุภกัมศุดุสิตกาลพระพุทศักราช ไซมยะสหัสสังวัจจร ไตรยสตาธฤกษเฏกณสัฎฐี
เตมส ประจุบันกาล มุกสิกสังวัจจรมาส กาลปักษี ครุวารสัตตฤชถีบริเขตกาลอุกฤษฐี
สมเด็จพระบรมมฤกษมหาราชารามาทิราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธราชธรรม อนันตคุณวิบุลย อัน
มหาประเสริฐ ทรงพระราชศรัทธา มีพระราชโองการมารพระบัณฑูรสิงหนาทดำรัสสั่งพระ
ราชูทิศสถาปนาให้สมเด็จพระพนรัตน์ เป็นสมเด็จพระอริยวงษญาณ ปรียัติยวราชสังฆ
ราชาธิบดี ศรีสมณุตมาปรีนายกตปิฎกธราจารย์ สฤทธิชัติยสารสุนทร มหาคณฤกษช
ทักษิณา สฤทธิสังฆคามวาสีอรัญวาสี เปนประธานถานาทุกคณะนิกร จัตุพิธบรรพสัช
สถิตยในพระศรีรัตนมหาธาตุ วรวิหารพระอารามหลวง ให้จฤกฤกกาลอวยผล
พระชนมายุศมศรีสวัสดิ พิพัฒนามงคล วิมลทฤฆายุศมในพระพุทศาสนาเถิต

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2545,60)

ต่อมา ในรัชกาลที่ 4 เริ่มปรากฏการพรรณนาคุณสมบัติและผลงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับการสถาปนาสมณศักดิ์ แต่ยังไม่ปรากฏข้อความเกี่ยวกับการทำประโยชน์แก่อาณาจักรหรือราชอาณาจักร เช่น ในประกาศเลื่อนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตชัติยวงศ เมื่อ พ.ศ. 2394 ปรากฏข้อความว่า

ส่วนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเล่า ก็เปนพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระองค์นั้น แลได้ทรงพระผนวชรับธุระฝ่ายพระบวรพุทศาสนามาช้านาน ทรงพระปรีชา
ญาณฉลาดรอบรู้ในพุทศาสนาราชสารทแบบอย่างโบราณราชประเพณีต่างๆ แลในทาง
ปฏิสัณฐารปราไส แล้วมีพระหฤทัยโอบอ้อมอารีเป็นที่สนิทเสนาหา แห่งพระบรมวงศานุ
วงศ์ทั่วไป แลได้เปนครูอาจารย์ครุถานียบุคคล แห่งราชสกุลวงษ์มหาชนเปนอันมาก ควรที่
จะเปนครุชานาธิบดี มีอศิริยศยึ่งกว่าบรรดาคนานิกรสงฆ์คามวาสีอรัญวาสี ปักษีได้
ฝ่ายเหนือทั้งปวง... จึงมีพระบรมราชโองการมาพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้

สถาปนาพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เปนกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ศรีสุคตชิตยวงศ์...

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2545, 75-76)

ข้อความดังกล่าวพรรณนาความรู้ความสามารถและผลงานด้านพระศาสนารวมทั้งความเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ของกรมหมื่นนุชิตชิโนรสว่าสมควรจะได้รับการเลื่อนพระอิสริยยศซึ่งแสดงถึงการยกย่องพระสงฆ์ได้รับการสถาปนาสมณศักดิ์ ในประกาศสถาปนาพระเทพกระวี (โต พุรหมรสี) วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เมื่อปี พ.ศ. 2407 ก็มีเนื้อหาที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ

ศิริศุภมัสสุ...พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์ว่า พระเทพกระวีมีพรรษาอายุกาล ประกอบด้วยรัตตัญญุมหาเถรธรรมยั่งยืนมานาน และมีปฏิภาณปริชา ตรีปิฎกกลาโกศล แลฉลาดในโวหารนิพนธ์เทศนาปริวัตินิธิ แลทำกิจในสุตตันด้วยดีไม่ย่อหย่อน อุสาห์สั่งสอนพระภิกษุสงฆ์สามเณรโดยสมควร อนึ่งไม่เกียจคร้านในราชกิจบำรุงพระบรมราช ศรัทธาฉลองพระเดชพระคุณเวลานั้นๆ สมควรเป็นที่อรัญญิกมหาสมณคณิศราจารย์ พระราชาคณะผู้ใหญ่ มีอิศริยยศยิ่งกว่าสมณนิกรฝ่ายอรัญวาสี เปนอธิบดีครูฐานิยพิเศษ ควรสักการบูชาแห่งนานาบรรพชัช บรรดานับถือพระธรรมพุทธศาสนาได้ จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาพระเทพกระวี ศรีวิสุทธิ นายก ตรีปิฎกปริชา มหาคณฤศร บวรสังฆารามคามวาสี เลื่อนที่ขึ้นเป็น สมเด็จพระพุฒาจารย์...

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2545, 85-86)

มาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเริ่มปรากฏข้อความในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่แสดงว่าพระสงฆ์ผู้ได้รับสถาปนาสมณศักดิ์นั้นได้ทำประโยชน์หรือสิ่งที่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาหรือพุทธจักรและอาณาจักร เช่น ในประกาศสถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นกรมหลวง เมื่อปี พ.ศ. 2449 มีข้อความว่า

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส โดยพระชนมายุนับเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ ชั้นกลางพระองค์หนึ่ง...ได้ทรงพระอุสาหในกิจการพระพุทธศาสนา แลการเล่าเรียนสั่งสอนพระปริยัติธรรม แลการศึกษา ได้เป็นพระอุปัชฌาจารย์ให้บรรพชาอุปสมบทแก่พระบรมราชวงศานุวงศ์ มีองค์สมเด็จพระบรมโอรสเปนอาทิ ทั้งข้าราชการ และราษฎรเป็นอันมาก ทรงพระสติปัญญาสามารถ อารู้ในอรรถธรรมอันลึกแล้ว แลนำมาเผยแผ่ออกให้ปรากฏแจ่มแจ้งแก่บริษัททั่วทุกหมู่เหล่า สมควรแก่ปัญญาและบุคคล

ของบริษัทนั้นๆ มีพระฤไทยเผื่อแผ่ไปในหมู่คณะทั้งปวงมิได้เลือกหน้าด้วยความมุ่งหมายจะให้**เป็นคุณแก่พระพุทธศาสนา** แลศาสนิกชน **ทั้งให้เป็นผลอันดีต่อพระราชอาณาจักรด้วย** ได้ทรงแต่งตำราศึกษาแลธรรม โดยพระปรีชาสามารถที่จะจำแนกแจกออกให้ **ควรแก่วิจารณ์ปัญญาของผู้ซึ่งแสวงผล** มีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นต้น ซึ่งเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิตยชนทั้งปวงทั่วหน้า ถึงว่ากิจการทั้งนี้ มิได้เป็นราชการแผ่นดินโดยตรง **เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาโดยมากก็ดี ยังมีผลที่ดีเนื่องมาถึงการพระราชอาณาจักรเป็นอันมาก...**

จึงมีพระบรมราชโองการ **ดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนพระเกียรติยศพระเจ้าน้อยยาเธอ** กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส **ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรมผู้ใหญ่** ตามในฝ่ายบรมราชตระกูล มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส...**

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2545, 206-207)

ข้อความในประกาศดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นอกจากกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสจะทรงมีความรู้ความสามารถแล้วยังได้ประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวยังมีผลดีต่อราชอาณาจักรโดยอ้อมด้วย

จากนั้นมา ประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ส่วนมากจะกล่าวถึงคุณสมบัติส่วนตัวคือความเป็นผู้ทรงศีลาจารวัตร มีความรู้ความสามารถ และผลงานด้านสาธารณประโยชน์คือการประกอบคุณงามความดีหรือการทำงานต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา สังคม และประเทศชาติ ของพระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ โดยระบุว่าได้ทำกรณียกิจอันเป็นहितานุहितประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักร แต่บางฉบับพรรณนาคุณสมบัติและผลงานโดยไม่มีคำที่แสดงว่าได้ทำหิตานุहितประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักร ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์เมื่อปี พ.ศ. 2471 ปรากฏข้อความว่า

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนาเป็นอดีตภาคยุคกาลล่วงแล้ว ๒๔๗๑ พรรษา ปัจจุบันสมมัย
สุรยศตินิยม นาคสมพัตสร พุทธจิกายนมาส ษัษฐสุรทิน มงคลวาร โดยกาลบริเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชณดิถกรรมาธิบตี เทพยปรียม
มหาราชรวังศ อสัมภินพงศพีระกษัตร์ บุรุษรัตนราชนิกรโธดม...พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระสงฆ์ซึ่งดำรงสมณคุณอันใหญ่ยิ่ง สมควรจะได้เลื่อนอิสริย
ฐานันดรในสมณศักดิ์ มีอยู่หลายองค์ บัดนี้จวบกาลมหามงคลสมมัยเฉลิมพระชนมพรรษา
ควรจะได้สถาปนาอิสริยยศพระสงฆ์ขึ้นไว้ให้บริบูรณ์ตามตำแหน่ง

จึงทรงพระราชดำริว่า พระญาณวราภรณ์ ราชประนับดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยินดีในเนกขัมมปฏิบัติที่ยั่งยืนนาน เจริญด้วยรัตตัญญุมหาเถรธรรม บริบูรณ์ด้วยสติปัญญาวิद्याการ มีปฏิภาณปรีชาตรึปฏิกกกลาโกศล ฉลาดในโวหานิพนธ์ เทศนาปริวรรตน์ ประกอบด้วยประพันธ์สมบัตินาฉันทพากย์โคลกคาถาอันไพเราะ เพราะเชี่ยวชาญในอักษรวิธานฉันทพุดติวิธี มีอรรถจรยาเกียรติสมภารคุณตามความ ประกาศสถาปนาเป็นพระราชาคณะตำแหน่งเจ้าคณะรองหนกลาง เมื่อพระพุทธศาสนา ยุคกาล ๒๔๖๔ พรรชานั้นแล้ว...บัดนี้ ประกอบด้วยพรรชายุคสมัยวิยุตติเป็นพระเถระผู้ใหญ่ สมควรจะดำรงในอุทธรฐานันดรที่สมเด็จพระราชาคณะมหาสังฆนายกเจ้าคณะใหญ่ฝ่าย ธรรมยุตติกาได้

จึงทรงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงสั่งให้สถาปนา พระญาณวราภรณ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีราชทินนามตามจารึกในสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์...สถิตณวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร พระอารามหลวง เจ้าคณะ ใหญ่ฝ่ายธรรมยุตติกา...

(ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 45 หน้า 170-174)

ในประกาศฉบับนี้ มีการพรรณนาคุณสมบัติคือความเป็นพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและ มีความรู้ความสามารถว่าสมควรแก่การยกย่องให้ดำรงตำแหน่งที่สูงขึ้น โดยไม่ได้ระบุว่าได้ทำ ประโยชน์ต่อพุทธจักรและอาณาจักร แต่ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ส่วนมากจะมีข้อความ ดังกล่าวอยู่ด้วย เช่น ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 ก่อนที่จะมี การเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่นาน มีข้อความว่า

ทรงพระราชดำริว่า พระธรรมปาโมกข์ เป็นผู้ที่มีปรีชาญาณแตกฉานในพระไตรปิฎกสุตาคม สำเร็จบาเรียน ๕ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดให้เป็นพระราชาคณะตำแหน่งสามัญ และเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป คือ พระราชมนู พระเทพเมธี พระโพธิวงศาจารย์ พระธรรมปาโมกข์ เป็นลำดับ ก็รักษาสมณาศาสนาคุณสมบัตินี้ และชนบธรรมนิยมประเพณี ราชการเรียบร้อย สมควรแก่ตำแหน่งด้วยดี มีศิลาจารวัตรนาเลื่อมใส ขวนขวายในนานา กรณียกิจเป็นहितานุหิตคุณอนเนกประการ **แก่พระบวรพุทธศาสนาและอาณาจักร...** บัดนี้ก็เป็นผู้เจริญด้วยพรรชายุคสมัยวิยุตติ สมควรจะดำรงที่พระราชาคณะตำแหน่งเจ้า คณะรองในพระบวรพุทธศาสนาได้

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสูงสูดสิงหนาทดำรงสั่ง ให้สถาปนาพระธรรมปาโมกข์ เป็นพระราชาคณะมัชฌิมมหาคณิศวราวุฒนายก มีพระราชทินนามตามจารึกในพระหิรัณยบัฏว่า พระพรหมมณี...

(ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 49 หน้า 482-487)

ในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ฉบับนี้มีข้อความที่แสดงการยกย่องว่าผลงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาหรือพุทธจักรและอาณาจักรหรือประเทศชาติ ซึ่งในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ส่วนใหญ่ในสมัยรัชกาลปัจจุบันจะมีเนื้อหาแบบเดียวกันคือนอกจากจะพรรณาคณะสมบัติและผลงานคือความรู้ความสามารถและคุณงามความดีต่างๆ แล้ว จะมีข้อความแสดงว่าพระสงฆ์รูปนั้นได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพุทธจักรและอาณาจักรด้วย เช่น ในประกาศสถาปนาพระพรหมมณี (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตร เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ. 2490 ปรากฏข้อความว่า “ได้ประกอบกรณียกิจ เป็นहितประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มหาชน ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรเป็นอเนกประการ” (กรมศิลปากร, 2545, 49) ในประกาศสถาปนาสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เมื่อปี พ.ศ. 2499 ปรากฏข้อความว่า “ได้ทรงบำเพ็ญกรณียกิจเป็นहितานุहितประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรอย่างไพศาล” (กรมศิลปากร, 2545, 21) ในประกาศสถาปนาสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตร เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. 2503 ปรากฏข้อความว่า “ได้รับภาระปฏิบัติดำเนินการด้วยอุตสาหวิริยะปรีชาสามารถ ปรากฏเป็นผลดียิ่งแก่การพระศาสนาและประเทศชาติ” (กรมศิลปากร, 2545, 54)

ในประกาศสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชของคี่อื่นๆ หลังจากนั้นจนถึงสมเด็จพระสังฆราชของคี่ปัจจุบันคือสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ก็มีข้อความทำนองเดียวกัน ในประกาศสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. 2532 ก็มีข้อความว่า “ได้ประกอบกรณียกิจเป็นहितานุहितประโยชน์ไพศาลแก่พุทธจักรและอาณาจักร” (กรมศิลปากร, 2545, 114)

ปัจจุบัน ในการสถาปนาสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ตั้งแต่ชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะขึ้นไป จะทำเป็นประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ 2 รูปแบบ โดยใช้ทั้ง 2 รูปแบบ คือประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่ไม่ได้พรรณาคณะสมบัติและผลงานซึ่งเป็นพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาที่ระบุพระสงฆ์ทุกรูปที่ได้รับการสถาปนาสมณศักดิ์ในครั้งนั้น และประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่พรรณาคณะสมบัติและผลงานของพระสงฆ์ที่ได้รับการสถาปนาทุกรูป ตัวอย่างเช่น

ในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2554 มีประกาศสถาปนาพระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปลโม) วัดพิชยญาติการามเป็นสมเด็จพระพุทธิชินวงศ์ รวมทั้งสถาปนาพระธรรมปัญญา

ภรณ์เป็นพระพรหมโมลี และพระธรรมสิทธินายกเป็นพระพรหมสิทธิ โดยไม่ได้พรรณนาคุณสมบัติ และผลงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับการสถาปนา (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128 ตอนที่ 26 ข หน้า 1) ต่อมา ในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2555 มีประกาศสถาปนาพระพรหมโมลีเป็น สมเด็จพระพุทธิชินวงศ์ รวมทั้งสถาปนาพระธรรมปัญญาภรณ์เป็นพระพรหมโมลี และพระธรรมสิทธิ นายกเป็นพระพรหมสิทธิ โดยมีการพรรณนาคุณสมบัติและผลงานของพระพรหมโมลี (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 8 ข หน้า 1-7) โดยประกาศทั้งสองฉบับระบุวันรับสนองพระบรมราชโองการเป็นวันเดียวกันคือวันที่ 5 ธันวาคม 2554 และในประกาศสถาปนาฉบับหลังก็มีข้อความว่า “สรรพภรณ์ยกิจที่ พระพรหมโมลี ได้ปฏิบัติบำเพ็ญตลอดมาแล้วนั้น ย่อมเกิดผลดีทั้งแก่ พระพุทธศาสนา ประเทศชาติ และประชาชนทั่วไป” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 8 ข หน้า 3) ซึ่งแสดงการยกย่องในทำนองเดียวกันกับที่ปรากฏในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่ผ่านมาในอดีต

การพรรณนาเกียรติคุณหรือคุณงามความดีของพระสงฆ์รวมทั้งการยกย่องว่าผลงานที่ทำ เหล่านั้นเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาหรือพุทธจักรและประเทศชาติหรืออาณาจักรดังกล่าว เหล่านั้นเป็นหลักฐานแสดงว่า พระมหากษัตริย์หรือรัฐมีจุดมุ่งหมายต้องการยกย่องและสนับสนุน พระสงฆ์ผู้ประกอบคุณงามความดีอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ

อนึ่ง ในสัญญาบัตรหรือตราตั้งสมณศักดิ์รวมทั้งในพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมณศักดิ์ซึ่งออกเป็นประกาศสถาปนาสมณศักดิ์แบบหนึ่งที่ไม่มีการพรรณนาคุณสมบัติ และผลงานด้วยนั้นก็มักปรากฏข้อความที่แสดงว่า การพระราชทานสมณศักดิ์นั้นมีจุดมุ่งหมาย ต้องการให้พระสงฆ์ได้รับสมณศักดิ์ทำงานพระศาสนา เช่น ในสัญญาบัตรแต่งตั้งพระมหาปลัด กิตติโสภโณ วัดเบญจมบพิตร เป็นพระศรีวิสุทธิวงษ์ เมื่อปี พ.ศ. 2457 สมัยรัชกาลที่ 6 มีข้อความว่า

ให้พระมหาปลัด เปரியุ ๙ ประโยค วัดเบญจมบพิตร เปนพระราชาคณะ มีนามว่า พระศรีวิสุทธิวงษ์ขอพระคุณจรับฐะพระพุทธานุสาสนา เปนภาระสั่งสอนช่วยระงับอภิกกรรม แลอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในพระอารามโดยสมควร...

(กรมศิลปากร, 2545, 41)

ซึ่งข้อความทำนองนี้ยังมีปรากฏอยู่ถึงในปัจจุบัน ดังปรากฏในประกาศสถาปนาพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) วัดประยูรวงศาวาส เป็นพระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555 ที่ผ่านมาก็มีข้อความระบุไว้ในทำนองเดียวกันว่า “ขออาราธนาพระคุณผู้ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณฐานันดร เพิ่มอิสริยยศในครั้งนี้ จงรับฐะพระพุทธานุสาสนา เปนภาระสั่งสอน ช่วยระงับอภิกกรรม และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในคณะและในพระอาราม ตามสมควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 37 ข หน้า 1)

ดังนั้น ตามหลักฐานเกี่ยวกับความเป็นมาของสมณศักดิ์ หลักเกณฑ์และขั้นตอนการพิจารณาแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ และประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ทั้งในรูปแบบที่มีการพรรณาคุณสมบัติและผลงานและไม่ได้พรรณา รวมถึงสัญญาบัตรหรือตราตั้ง จึงแสดงให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของสมณศักดิ์คือการยกย่องพระสงฆ์เพื่อสนับสนุนให้สร้างคุณงามความดีต่อพระพุทธศาสนาและประเทศชาติต่อไป ส่วนจุดมุ่งหมายอื่นๆ เช่น การที่รัฐขอให้พระสงฆ์สนับสนุนนโยบายบางอย่างของรัฐ ไม่ใช่จุดมุ่งหมายโดยตรงหรือจุดมุ่งหมายที่แท้จริง แต่มักถูกนำมากล่าวหาว่าเป็นจุดมุ่งหมายของการสร้างระบบสมณศักดิ์ขึ้นมา ดังจะนำมาอภิปรายในบทต่อไป

5. ความชอบธรรมของสมณศักดิ์กับการปกครองคณะสงฆ์และรัฐ

สมณศักดิ์แม้จะเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์หรือฝ่ายรัฐสร้างขึ้นและเป็นองค์ประกอบของการปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ แต่อาจกล่าวได้ว่ามีความชอบธรรมหรืออย่างน้อยก็ไม่ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับพระธรรมวินัย เพราะเข้ากันได้กับหลักการคล้ายตามพระราชที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 ข้อ 186 หน้า 295) และไม่ขัดอย่างรุนแรงกับหลักการเคารพอาวุโสโดยพรรษา หลักความสามารถที่ยึดถือความรู้ความสามารถเป็นเกณฑ์ หลักการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย และหลักความสัมพันธ์ตามพระธรรมวินัย เพราะพระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ก็ยังปฏิบัติตามหลักการเคารพอาวุโสโดยพรรษายกเว้นบางกรณีโดยเฉพาะในพระราชพิธีและรัฐพิธีเพื่อเป็นการถวายพระเกียรติแด่พระมหากษัตริย์ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) และพระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ก็ได้เพราะความรู้ความสามารถและผลงานต่างๆ ที่ตนเองมีซึ่งเข้ากันได้กับหลักการความสามารถที่ใช้ในการแต่งตั้งเอตทัคคะและตำแหน่งที่ทำหน้าที่บริหารงานคณะสงฆ์มีตำแหน่งพระอุปัชฌาย์เป็นต้นซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย และหลักความสัมพันธ์ตามพระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ผู้มีความสามารถเป็นพระอุปัชฌาย์ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองและให้การศึกษาอบรมแก่พระสงฆ์ผู้เป็นศิษย์ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 ข้อที่ 66-67 หน้า 82 - 92)

สมณศักดิ์เป็นตำแหน่งฐานันดรที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์เพราะตำแหน่งบริหารหรือตำแหน่งฝ่ายปกครองที่เรียกว่า "ตำแหน่งพระสังฆาธิการ" มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งสมณศักดิ์ การพิจารณาแต่งตั้งตำแหน่งพระสังฆาธิการจะมีเงื่อนไขด้านสมณศักดิ์อยู่ด้วย และผลงานที่นำมาพิจารณาประกอบการแต่งตั้งก็นำมาจากผลงานที่พระสงฆ์ขอพระราชทานสมณศักดิ์นั่นเองเพราะการเสนอแต่งตั้งตำแหน่งพระสังฆาธิการเริ่มจากพระสังฆาธิการที่เป็นผู้บังคับบัญชาใน

แต่ละลำดับขั้นเป็นผู้พิจารณาแต่งตั้งหรือเสนอขอให้แต่งตั้งแล้วแต่กรณีโดยตัวของผู้ได้รับการแต่งตั้งนั้นไม่ได้เป็นผู้เสนอขอเองซึ่งต่างกับเรื่องการแต่งตั้งสมณศักดิ์ที่พระสงฆ์ที่จะได้รับการแต่งตั้งต้องเสนอขอเอง แต่เนื่องจากการปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ สมณศักดิ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับรัฐและถูกรัฐใช้เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์บางอย่างซึ่งโดยทั่วไปคือเพื่อประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองให้สงบสุข

สมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์ที่มาจากข้อกำหนดของรัฐอาจถูกมองว่าผิดพระวินัย เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้นมา แต่เมื่อเทียบเคียงกับการปกครองในครั้งอดีตและหลักการเรื่องการคล้อยตามพระราชาคือบ้านเมือง เราอาจกล่าวได้ว่า สมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์สมัยใหม่มีความชอบธรรมในระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็มีเหตุผลที่พอจะสนับสนุนความจำเป็นของการมีสมณศักดิ์และการปกครองคณะสงฆ์สมัยใหม่ได้ นั่นคือเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของคณะสงฆ์และพระศาสนา คล้ายกับแนวคิดเรื่อง “ความชั่วร้ายที่จำเป็น” (necessary evil) ในปรัชญาตะวันตกซึ่งหมายถึงความจำเป็นที่จะต้องมีรัฐหรือการปกครองนั่นเอง มิฉะนั้นมนุษย์ก็จะต้องอยู่ในสภาวะที่อันตรายที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า “สภาวะตามธรรมชาติ” (state of nature) ซึ่งน่ากลัวกว่าอันตรายจากการมีรัฐ

รูธ-อินจ์ ไฮน์ซ์ (Ruth-Inge Heinze, 1977, 5) อธิบายการบริหารงานของคณะสงฆ์ตั้งแต่วัยพุทธกาลลงมาถึงปัจจุบันว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแต่งตั้งใครให้เป็นผู้สืบทอดต่อจากพระองค์ ทรงให้ยึดถือคำสอน (พระธรรมวินัย) ของพระองค์แทน ทั้งนี้เพื่อป้องกันอิสรภาพทางจิตวิญญาณของพระสงฆ์แต่ละรูปโดยทรงสอนให้ทุกคนรับผิดชอบตนเองและมีตนเองเป็นที่พึ่ง งานทั้งปวงที่เป็นภารกิจของสงฆ์ยังคงดำเนินต่อไปอย่างเป็นประชาธิปไตยโดยสภาของพระเถระ (the Council of the Elders) พระสงฆ์ที่อุปสมบทเข้ามาอย่างถูกต้องแต่ละรูปต้องเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งที่มีตั้งอย่างถาวร ในกรณีที่มีคำถามที่ซับซ้อนเกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ จะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาจัดการ ข้อเสนอแนะที่ออกมาจากคณะกรรมการชุดที่ตั้งขึ้นนั้นจะนำเสนอต่อที่ประชุมคณะสงฆ์ การกระทำอย่างเป็นทางการจะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อได้รับการตัดสินใจในที่ประชุมของพระสงฆ์ทั้งที่อยู่ประจำและที่เป็นอาคันตุกะ พระสงฆ์ที่อาพาธก็ต้องมอบฉันทะให้ที่ประชุม แม้แต่พระสงฆ์ที่พิการก็ต้องนำเข้าสู่ที่ประชุม ในการลงมติหรือออกเสียงมีการใช้สลากเป็นเครื่องมือ โดยมีพระสงฆ์ที่ได้รับแต่งตั้งคอยดำเนินการ ข้อเสนอและการแต่งตั้งแต่ละอย่างจะต้องได้รับการประกาศท่ามกลางคณะสงฆ์ 3 ครั้ง ต่อมา เมื่อวัดมีขนาดเพิ่มขึ้น พระสงฆ์จึงได้รับการแต่งตั้งให้รับหน้าที่พิเศษต่างๆ เช่น ดูแลการก่อสร้าง การจัดหาที่พักให้แก่พระใหม่ การรับบริจาค และการดูแลทรัพย์สินของสงฆ์ นอกจากนี้ ยังมีการคัดเลือกหัวหน้าของคณะสงฆ์แต่ละแห่งจากกลุ่มของพระเถระที่ได้รับความเคารพอย่างสูง

ตามคำอธิบายดังกล่าวนี้ ภารกิจที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมจะให้การลงมติของคณะสงฆ์ทั้งหมดเป็นตัวตัดสิน นั่นคือใช้คณะสงฆ์เป็นผู้ปกครองหรือบริหารงาน และมีการแบ่งหน้าที่กันทำ แต่ก็มีกรณีคัดเลือกพระเถระมาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหรือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นตำแหน่งบริหารที่ไม่ปรากฏชัดในครั้งพุทธกาลแต่มาแพร่หลายในยุคหลังจนถึงปัจจุบัน การบริหารหรือการปกครองโดยใช้คณะสงฆ์เป็นหลักในการตัดสินเรื่องต่างๆ นั้นเป็นการบริหารจัดการในระดับมหัพภาคซึ่งเกี่ยวข้องกับภารกิจหรือสังฆกรรมต่างๆ ที่สำคัญของคณะสงฆ์ในภาพรวม เช่น การอุปสมบท การทำอุโบสถ แต่ในการบริหารในระดับจุลภาคหรือการบริหารระดับย่อยภายในคณะสงฆ์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับสังฆกรรมหรือภารกิจที่ต้องให้การลงมติของคณะสงฆ์ ยังมีการปกครองภายในชั้นอยู่ด้วย เช่น พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ปกครองสัทธวิhariกและอันเตวาสิก พระเถระปกครองอาวาสิกคือพระสงฆ์ที่อยู่ในอาวาสนั้นๆ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521, 47-48)

เมื่อก้าวในภาพรวม การปกครองของพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลมีโครงสร้างที่ประกอบไปด้วยพระพุทเจ้า พระอัครสาวก พระเถระ พระอนุเถระ พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ สัทธวิhariก และอันเตวาสิก โดยมีพระวินัยเป็นกฎระเบียบของการปกครอง ซึ่งนอกจากจะให้หลักอาวุโสโดยพรรษาคือเวลาในการบวชก่อนหลังเป็นเกณฑ์จัดลำดับชั้นในการปกครองแล้ว ยังใช้หลักความสามารถคือตำแหน่งเอตทัคคะและหลักความสัมพันธ์อย่างตำแหน่งอุปัชฌาย์เป็นเกณฑ์ด้วย ในคราวสังคายนาครั้งที่ 1 ก็มีการคัดเลือกให้พระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาคล้ายกับพระสังฆราชซึ่งเป็นผู้นำคณะสงฆ์ทั้งหมด การปกครองของคณะสงฆ์ครั้งพุทธกาลจึงไม่ได้ให้การลงมติของคณะสงฆ์เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีระบบการปกครองที่แบ่งระดับสูงต่ำ (hierachy) โดยใช้หลักอาวุโสโดยพรรษาของการบวช หลักความสามารถ และหลักความสัมพันธ์ ผสมผสานกันไป ตำแหน่งผู้นำอาจเป็นของผู้มีอาวุโสพรรษาไม่สูงสุดแต่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ แต่ผู้นำก็ยังให้ความเคารพพระสงฆ์ที่อยู่ใต้การบริหารของตนแต่มีอาวุโสพรรษามากกว่า ในสังฆกรรมอย่างพิธีอุปสมบท พระสงฆ์ที่เป็นพระอุปัชฌาย์เป็นผู้นำในสังฆกรรมอาจอ่อนอาวุโสกว่าพระสงฆ์รูปอื่นแต่เป็นผู้นำได้เพราะมีความรู้ความสามารถในการทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ซึ่งตามพระวินัยพระพุทเจ้าทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ที่มีพรรษาครบ 10 และมีความรู้ความสามารถเท่านั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ ไม่ใช่ทุกรูปที่พรรษาครบ 10 เป็นพระอุปัชฌาย์ได้หมด พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลและอบรมสั่งสอนพระสงฆ์บวชใหม่จึงต้องมีทั้งอาวุโสพรรษาที่เพียงพอและมีความรู้ความสามารถด้วย

ในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยใหม่ ตำแหน่งสมณศักดิ์เข้ามาแทนที่ตำแหน่งของพระพุทเจ้าและตำแหน่งเอตทัคคะซึ่งเป็นการใช้หลักความสามารถเช่นเดียวกับครั้งพุทธกาลแม้จะต่างกันบ้างในรายละเอียด โดยยังคงหลักอาวุโสโดยพรรษาไว้ด้วย พระสงฆ์นอกจากจะเคารพเชื่อฟัง

กันตามสมณศักดิ์และตำแหน่งบริหารแล้วยังเคารพกันตามลำดับอาวุโสพรรษาและความสัมพันธ์ด้วย แม้โดยทั่วไปจะถือสมณศักดิ์และตำแหน่งบริหารเป็นใหญ่กว่าเรื่องอาวุโสพรรษาก็ตาม เช่น บางกรณีพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์และตำแหน่งพระสังฆาธิการสูงกว่าก็อาจแสดงความเคารพพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์และตำแหน่งพระสังฆาธิการต่ำกว่า และพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์และตำแหน่งพระสังฆาธิการสูงกว่าพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์คือพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ หรือพระเถระที่ตนเองเคยถือนิสัยอยู่ด้วยในสมัยที่ยังมีพรรษาไม่เกิน 5 ก็ต้องแสดงความเคารพพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ของตน

การให้มีตำแหน่งพระสังฆาธิการที่เป็นประธานหรือผู้นำในระดับต่างๆ ตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นมาจนถึงสมเด็จพระสังฆราชถือได้ว่าเป็นการเลียนแบบตำแหน่งของพระพุทธรูปเจ้าและพระมหาสาวกในครั้งพุทธกาลรวมทั้งเป็นการคล้อยตามการแต่งตั้งพระมหากัสสปเถระเป็นผู้นำในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ด้วย ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธศาสนาซึ่งเริ่มต้นด้วยการมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้นำ เป็นประมุข บริหารคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ต่อมา มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นระเบียบในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และมีพระมหาสาวกอย่างพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้ช่วยในการบริหารงาน เมื่อคณะสงฆ์ใหญ่มากขึ้น มีการกำหนดให้พระอุปัชฌาย์และอาจารย์มีหน้าที่ปกครองดูแลพระสงฆ์ผู้เป็นสหทธิวิหาริกและอันตวาสิก นอกเหนือจากการใช้การลงมติของคณะสงฆ์ในการดำเนินกิจการสงฆ์ที่สำคัญมีการทำอุโบสถกรรมและอุปสมบทกรรมเป็นต้นแล้ว จึงยังมีการดำเนินกิจการสงฆ์ด้วยวิธีอื่นๆ ในคราวสังคายนาก็มีการคัดเลือกให้พระมหากัสสปเถระซึ่งได้รับการยอมรับในเรื่องความรู้ความสามารถเป็นผู้นำในการทำปฐมสังคายนา

ดังนั้น การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์นอกจากมีพระพุทธรูปเจ้าและพระมหาสาวกเป็นผู้นำและยังใช้วิธีการลงมติแบบเอกฉันท์ของสงฆ์ทั้งหมดในการทำสังฆกรรมต่างๆ มีอุโบสถกรรมและการอุปสมบทเป็นต้นแล้ว ยังมีการใช้วิธีการอื่นๆ ด้วย เช่น ในการตัดสินปัญหาวิวาทาทิกรณีด้วยวิธีเยภุยยติกา คณะสงฆ์ใช้วิธีตัดสินการทะเลาะวิวาทของพระสงฆ์โดยถือเอามติของพระสงฆ์ข้างมากเหมือนการลงคะแนนเสียงข้างมากสมัยใหม่ ในการทำสังคายนาพระเถระผู้เป็นประธานก็จะเป็นผู้ชี้แจงการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ และในการดำเนินชีวิตและกิจวัตรประจำวันพระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์และอาจารย์จะมีหน้าที่คอยควบคุมดูแลพระสงฆ์ผู้เป็นสหทธิวิหาริกและอันตวาสิก การให้พระสงฆ์ผู้ที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าเป็นผู้นำและปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงมีส่วนคล้ายกับการให้พระสงฆ์ผู้มีความสามารถเป็นผู้นำและเป็นผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ในครั้งอดีต สมณศักดิ์แม้ไม่ปรากฏในพระธรรมวินัยโดยตรงและอาจมีข้อขัดแย้งกับพระธรรมวินัยอยู่บ้างแต่ไม่ได้รุนแรงถึงขนาด

ไปด้วยกันไม่ได้ดังจะนำมาอภิปรายในบทต่อไป เมื่อว่าโดยหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาสมณศักดิ์จึงมีความชอบธรรมในระดับหนึ่งที่เราน่าจะพอยอมรับได้

อนึ่ง ในส่วนที่สมณศักดิ์ไปเกี่ยวข้องกับรัฐจนทำให้ถูกมองว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ไปรับใช้รัฐก็เป็นเรื่องธรรมดาเพราะรัฐเป็นคนสร้างสมณศักดิ์ขึ้นมาโดยให้เกี่ยวข้องกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ด้วยเพื่อต้องการให้พระสงฆ์ช่วยงานพระศาสนาและประเทศชาติและง่ายต่อการปกครองดูแล แม้บางกรณีอาจไม่ถูกต้องหรือถูกวิจารณ์ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นงานที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวมนอกจากนั้น การกล่าวหาว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ไปรับใช้รัฐก็ดูจะมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า แม้ไม่มีสมณศักดิ์ รัฐก็สามารถทำให้พระสงฆ์ต้องรับใช้รัฐได้เพราะพระสงฆ์หรือคณะสงฆ์รวมทั้งพระพุทธรูปในภาพรวมอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของรัฐ หากรัฐต้องการให้พระสงฆ์ช่วยเหลืองานบางอย่าง ก็ยากที่พระสงฆ์จะขัดขืนได้

6. สมณศักดิ์กับระบบศักดินา

สมณศักดิ์กับระบบศักดินาเป็นประเด็นหนึ่งในเรื่องความเป็นมาของสมณศักดิ์ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐและเป็นประเด็นที่ทำให้เรื่องสมณศักดิ์ถูกวิพากษ์ในแง่ลบ จึงขอนำมาอภิปรายเป็นหัวข้อหนึ่งต่างหากเพื่อชี้ให้เห็นว่าการที่พระสงฆ์และสมณศักดิ์ถูกดึงให้เข้าไปเกี่ยวกับระบบศักดินาเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากความต้องการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนาของกษัตริย์ซึ่งบางครั้งอาจมีประโยชน์ด้านการเมืองการปกครองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยซึ่งผลประโยชน์ที่พระสงฆ์ได้รับจากเรื่องนี้ก็มีทั้งด้านบวกและด้านลบเช่นเดียวกันอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ฝ่ายรัฐมอบให้

การอุปถัมภ์สนับสนุนศาสนาด้วยการถวายทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ รวมทั้งเงินและที่ดินมีในทุกศาสนาตั้งแต่ครั้งโบราณ ในพระพุทธรูปก็มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลดังจะเห็นได้จากกรณีพระราชและเศรษฐีถวายปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยคือที่ดินหรือวัด และยารักษาโรค เช่น พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายวัดเวฬุวัน อนาถปิณฑิกเศรษฐีถวายวัดเชตวัน ต่อมายังมีการถวายที่ดินในลักษณะให้พระสงฆ์หรือวัดใช้ผลประโยชน์จากที่ดินนั้นโดยกรรมสิทธิ์ที่ดินยังเป็นของเจ้าของ เช่น นา สวนมะพร้าว หรือที่ดินที่มีตึกแถวให้คนเช่าอยู่อาศัย ซึ่งเรียกว่า “ที่กัลปนา” และมีการถวายคนให้วัดด้วย

ในประเทศไทยมีการถวายที่ดิน ที่กัลปนา และคนแก่วัดตั้งแต่ครั้งโบราณ รวมทั้งมีการกำหนดตำแหน่งศักดินาของพระสงฆ์ขึ้นมาด้วย ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือเรื่อง “โฉมหน้าของศักดินาไทย” โดยใช้นามปากกาว่า “สมสมัย ศรีศูทรพรรณ” (2539, 438-443) ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ธรรมเนียมการถวายที่ดินและข้าพระหรือต่อมาเรียกว่า “เลกวัด” นั้นมีมาตั้งแต่สมัยทาส ในเมืองเขมรพระราชาทบทุกองค์ก็ได้ถวายทาสหรือข้าพระไว้สำหรับทำไร่ไถนาเอาข้าวปลามาถวายวัด คอยดูแลปัดกวาดและร้องรำทำเพลงประโคมเพลงกันตลอดวันตลอดคืน แม้แต่

พวกขุนนางที่มั่งคั่งร่ำรวยก็ทำเช่นกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการทำพิธีกัลปนาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-หลัง พ.ศ.1744) ได้สร้างจำนวนมากและได้ทรงยกผลประโยชน์ทั้งหมดอันเกิดแต่หมู่บ้านที่อยู่รอบบริเวณวัดให้เป็นผลประโยชน์ของวัด พร้อมกันนั้นได้ถวายทาสไว้เป็นข้าพระเพื่อดูแลและทำการผลิตเพื่อนำผลประโยชน์มาบำรุงพระสงฆ์

ในประเทศไทยการทำพิธีนี้ก็มีมาตั้งแต่สมัยทาสเช่นกัน เดิมทีเดียวเป็นการยกทาสถวายวัด จึงได้เรียกคนเหล่านี้ว่า “ข้าพระ” นั่นคือ “ทาสรับใช้พระ” มาภายหลังตกถึงสมัยศักดินา เปลี่ยนจากทาสมาเป็น “เลก” จึงได้เรียกว่า “เลกวัด” แต่ก็ยังมีที่เรียกว่า “ข้าพระ” กันอยู่ตามเดิมทั่วไป ตัวอย่างเช่นการยกที่ดินและผลประโยชน์รวมทั้งคนให้แก่วัดในเขตเมืองพัทลุงและเมืองขึ้นของพัทลุงในสมัยพระเพทราชาเมื่อปี พ.ศ. 2242

ในส่วนของวัดหรือพระสงฆ์ เมื่อได้รับผลประโยชน์จากที่ดิน ก็จะแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งใช้บำรุงพระพุทธ คือใช้ซื้อดอกไม้ธูปเทียน น้ำมันสำหรับบูชาพระบ้าง ซ่อมแซมพระพุทธรูปบ้าง อุโบสถบ้าง ส่วนที่สองใช้บำรุงพระธรรม คือสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ทำตู้พระธรรม เป็นต้น ส่วนที่สามใช้บำรุงพระสงฆ์ไปตามลำดับยศศักดิ์ และได้เกิดการกำหนดตำแหน่งศักดินาของพระสงฆ์ขึ้น ดังที่จิตร ภูมิศักดิ์ เขียนไว้ว่า

ในพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน กำหนดตำแหน่งศักดินานักบวชไว้เป็นลำดับตั้งแต่ศักดินา ๒๔๐๐ ลงมาจนนา ๑๐๐ อัตราศักดินาของนักบวชนี้พระอัยการใช้คำว่า

‘เสมอณา’ เช่น พระครูมิได้รู้ธรรมเสมอณา ๑๐๐๐’ ซึ่งหมายความว่า พระครูมิได้รู้ธรรมให้มีผลประโยชน์และบรรดาศักดิ์เสมอกับขุนนางที่มีศักดินา ๑,๐๐๐ ที่ต้องใช้เช่นนี้ก็เพราะกษัตริย์มิได้แจกจ่ายที่ดินให้แก่พระสงฆ์หรือนักบวชรายตัว หากแจกจ่ายให้แก่วัดวัดเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์แล้วแบ่งปันกันในหมู่พระสงฆ์ลำดับศักดิ์อีกทอดหนึ่ง

(สมสมัย ศรีศุทรพรวณ, 2539, 442)

โดยลักษณะการเช่นนี้ วัดในพระพุทธศาสนาจึงกลายเป็น “เจ้าที่ดินใหญ่” ไปโดยมากทางฝ่ายชนชั้นปกครองของศักดินาต้องช่วยดูแลพวกเลกวัดหรือข้าพระโดยยกให้เป็นหน้าที่ของกรมพระอาลักษณ์ ต่อมาย้ายไปเป็นหน้าที่ของกรมวัง

ประเพณีการยกที่ดินกัลปนาให้วัดนี้มีได้มีเฉพาะในฝ่ายกษัตริย์อย่างเดียว แม้แต่พวกขุนนางที่มั่งคั่งก็ได้ปฏิบัติเหมือนกัน เช่นที่นครศรีธรรมราชในสมัยก่อนก็มีกรมข้าพระอยู่ในระเบียบการปกครองเมืองด้วย

จิตร ภูมิศักดิ์ แสดงความเห็นไว้ว่า ประเพณีกัลปนาวัดอย่างโบราณนี้แม้เดี๋ยวนี้จะยกเลิกไปแล้วทางปฏิบัติก็ยังคงมีการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือยังคงมีการพระราชทานที่เป็นวิสุคามสีมา

ให้แก่วัดต่างๆ ซึ่งวัดเหล่านั้นได้ใช้เพื่อสร้างโบสถ์วิหารการเปรียญ และแบ่งให้ประชาชนเช่าเพื่อเก็บผลประโยชน์บำรุงวัด ส่วนพระสงฆ์ที่มียศศักดิ์และความรู้ในธรรมก็ได้รับเงินเดือนเป็นค่านิตยภัตร (ค่าอาหาร) แทนข้าวปลาอาหารที่เคยได้รับจากพวกเลกวัดในครั้งก่อน เมื่อ พ.ศ.2489 จำนวนวัดที่ได้พระราชทานวิสุงคามสีมาทั้งสิ้น 195 วัด เนื้อที่ของวิสุงคามสีมาที่พระราชทานทั้งสิ้นประมาณ 108,218,640 ตารางเมตร (ประมาณ 67,637 ไร่เศษ) ตัวเลขนี้คงพอจะมองเห็นว่า วัดทั่วประเทศจะมีที่ดินในครอบครองแสวงหาผลประโยชน์สักเท่าใด

จากข้อเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ วัดหรือพระสงฆ์จึงถูกจัดอยู่ในกลุ่มของพวกศักดินาซึ่งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตคือที่ดินเช่นเดียวกับกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง และชนชั้นเจ้าที่ดินทั่วไป ทำให้พระสงฆ์เป็นชนชั้นศักดินาที่จิตร ภูมิศักดิ์ มองว่าเป็นพวกที่กดขี่เอารัดเอาเปรียบชนชั้นกรรมมาชีพหรือชาวนาชาวไร่ผู้ยากจน

ในเรื่องนี้ แม้จะเป็นความจริงที่ว่าวัดมีที่ดินและวัดหรือพระสงฆ์ได้รับผลประโยชน์จากที่ดินหรือที่กัลปนา แต่การจะกล่าวว่าพระสงฆ์กดขี่หรือเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านเหมือนชนชั้นศักดินาโดยทั่วไปคงไม่ถูกต้องนักเพราะพระสงฆ์เพียงแต่รับผลประโยชน์จากที่มีผู้นำมาถวายให้เหมือนการรับบิณฑบาตโดยทั่วไป ซึ่งพระสงฆ์คงยากจะปฏิเสธได้เพราะตราบเท่าที่สิ่งทีถวายนั้นไม่ได้ผิดพระวินัยอย่างชัดเจน พระสงฆ์ในฐานะปฏิคาหกผู้รับการถวายทานซึ่งจัดเป็นเนื่อนานุญที่ดีที่สุดก็จำต้องรับไว้เพื่อให้ทายกคือผู้ถวายทานได้รับผลบุญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อีกทั้งพระสงฆ์ยังต้องคล้อยตามบ้านเมืองเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของพระศาสนาด้วย

นอกจากนั้น การมีตำแหน่งศักดินาของพระสงฆ์ก็เป็นตำแหน่งที่เทียบเคียงกับศักดินาของขุนนางเพราะไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินจริงๆ จึงเรียกว่า “เสมอนา” ไม่ใช่ “ศักดินา” จึงไม่ใช่ตำแหน่งศักดินาจริงๆ หากลาสิกขาออกไปพระสงฆ์เหล่านั้นก็กลายเป็นชาวบ้านที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินใดๆ การยกย่องพระสงฆ์ด้วยการให้ศักดินาหรือเสมอนาเช่นนี้จึงไม่ได้ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้มีศักดินาจริงและเป็นได้อย่างมากก็แค่เกียรติยศที่ถวายให้คล้ายกับตำแหน่งสมณศักดิ์

อนึ่ง หากกล่าวถึงสมัยปัจจุบัน สิ่งที่จิตร ภูมิศักดิ์ แสดงความเห็นไว้ก็มีความคลาดเคลื่อนอยู่บางส่วน เพราะที่ดินที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาไม่ใช่การพระราชทานที่ดินให้วัดใหม่ แต่เป็นการยกที่ดินที่วัดมีอยู่แต่เดิมให้วัดอย่างเด็ดขาดเพื่อมิให้ใครสามารถมายึดครองได้อีกแม้แต่รัฐและเน้นยกให้เฉพาะส่วนที่จะสร้างเป็นอุโบสถ (กรณีวัดราชบูรณะ) หรือพระอุโบสถ (กรณีวัดหลวง) เท่านั้น ไม่ใช่ที่ทั่วไปของวัด ส่วนกรณีที่วัดมีที่ดินหรือที่กัลปนาจำนวนมากนั้นเป็นการมองในภาพรวม เพราะวัดส่วนใหญ่ไม่ได้มีที่ดินจำนวนมากมายจนเหลือไปหาผลประโยชน์ ส่วนมากมีแค่ไว้สร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ กุฏิ อุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญ มีบางวัดเท่านั้นที่มีที่ดินที่ใช้หาผลประโยชน์แต่ผลประโยชน์ที่ได้มานั้นส่วนมากก็มี

คณะกรรมการที่ประกอบด้วยพระสงฆ์และคฤหัสถ์ควบคุมดูแลการใช้จ่าย เจ้าอาวาสไม่สามารถใช้ได้ตามใจชอบ และส่วนมากก็ใช้ในกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนา ซึ่งบางวัดที่มีรายได้มากก็นำเงินที่มีอยู่ไปช่วยเหลือประชาชนและสังคม เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล และการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ยากจน การมีที่ดินที่ใช้หาผลประโยชน์ของพระสงฆ์จึงต่างกับนายทุนหรือนักธุรกิจที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนอย่างเดียว

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การถวายเป็นอุปัชฌาย์แก่วัดหรือพระสงฆ์ของพุทธศาสนิกชน ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลด้วยความประสงค์จะสนับสนุนพระพุทธศาสนาและต้องการทำบุญตามความเชื่อในเรื่องกรรมได้พัฒนามาจนเกิดการถวายเป็นสมณศักดิ์ และตำแหน่งศักดิ์ (เสมอนา) ซึ่งบางครั้งก็มีความประสงค์ในด้านการเมืองการปกครองรวมอยู่ด้วยเพราะพระพุทธรูปเป็นแหล่งที่มาสำคัญของอำนาจทางการเมือง กล่าวอีกอย่างคือผู้ปกครองต้องแสวงหาความชอบธรรมจากศาสนาและความเชื่อทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในขณะนั้น ศาสนาจึงเป็นปัจจัยทางสังคมจิตวิทยาที่สำคัญยิ่งต่อการบูรณาการและเสถียรภาพของชาติ (สมบุญ สุขสำราญ, 2534, 2) การอุปัชฌาย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงเท่ากับการสร้างความชอบธรรมและความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์หรือผู้ปกครอง

การถวายเป็นอุปัชฌาย์ดังกล่าวแม้มีประโยชน์ต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาแต่ก็มีส่วนทำให้เกิดปัญหาในหมู่พระสงฆ์ พระสงฆ์บางรูปอาจลุ่มหลงหรือทำผิดสมณวิสัยจากผลประโยชน์หรือตำแหน่งที่ได้รับการถวายนั่น แต่เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้กับปุถุชนที่ยังมีกิเลสอยู่ สิ่งที่เราในฐานะชาวพุทธควรทำคือการช่วยกันแก้ปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ และแนวทางแก้ปัญหาจะได้นำมาอภิปรายเป็นลำดับต่อไป

บทที่ 3

ข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์

สมณศักดิ์หรือระบบสมณศักดิ์เป็นกุศโลบายประการหนึ่งที่พระมหากษัตริย์หรือรัฐสร้างขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายในการยกย่องและให้กำลังใจพระสงฆ์ที่ประกอบคุณงามความดีควรแก่การยกย่อง ต่อมาได้ถูกใช้เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่นด้วยที่สำคัญคือเพื่อผลประโยชน์ในด้านการปกครอง และผลที่เกิดขึ้นมาก็มีความหลากหลายต่างกันไปตามตัวบุคคลและต่างกันไปตามยุคสมัย ส่งผลให้เกิดความคิดเห็นหรือมุมมองที่ต่างกันไป โดยอาจจำแนกความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียหรือปัญหาของสมณศักดิ์ได้ 3 แบบ แล้วแต่มุมมองที่ต่างกัน คือ

1) สมณศักดิ์มีทั้งข้อดีและข้อเสียเพราะมองอย่างกว้างๆ เหมือนปรากฏการณ์อื่นๆ ที่เราพบเห็นโดยทั่วไป เช่น ทศนะของ ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต

2) สมณศักดิ์โดยตัวมันเองเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่มีข้อเสียเพราะเป็นการยกย่องสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบแต่ถูกคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องทำให้เกิดปัญหา เช่น ทศนะของ พระสุธีธรรมาวุธ (เทียบ สิริญาโณ) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3) ตัวสมณศักดิ์เองมีลักษณะเป็นกลางไม่ได้ไม่ชั่วเพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์สมมติขึ้นมาแต่ดีหรือชั่วเพราะคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องก็ได้ เช่น ทศนะของ ศ.พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต ที่กล่าวไว้ว่า “ตัวสมณศักดิ์เองไม่ได้ไม่ชั่วในตัวมันเอง แต่ถ้าหากว่าอยู่ในยุคซึ่งบางคนไม่ซื่อสัตย์สุจริต หรือว่าโลกมาก อะไรต่างๆ ก็อาจจะมีคนนำเอาสมณศักดิ์มาเป็นเครื่องมือในการหาเงินก็เป็นได้” (ศุภชัย มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 234) และคล้ายกับความเห็นของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยคือวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเรื่อง “พระพุทธศาสนากับระบบสมณศักดิ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีทศนะของนักวิชาการพุทธศาสนาและพระนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา” ของพระมหาวิเชียร สายศรี ที่มองว่า สมณศักดิ์เป็นสิ่งกลางๆ จะมีผลดีหรือเสียอยู่ที่ผู้เข้าไปเกี่ยวข้อง (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 203)

4) สมณศักดิ์มีแต่ข้อเสีย ไม่มีข้อดีเลย เพราะไม่ใช่เรื่องของพระพุทธศาสนา ขวางทางไปนิพพาน ทำให้พระสงฆ์เสียคือเกิดความลุ่มหลงยึดติด แนวคิดนี้ก็มีผู้ยึดถือด้วยเช่นกัน เช่น ประสกร ธรรมรักษา และคามहुโณ (2518, 11)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมองต่างกันไป แต่พอสรุปได้ว่า หากไม่คำนึงว่าเนื้อแท้ในตัวของสมณศักดิ์เองเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่เห็นว่าสมณศักดิ์มีทั้งข้อดีและข้อเสียหรือปัญหา สมณศักดิ์จึงมีทั้งข้อดีและปัญหาดังจะนำมาอภิปรายเป็นลำดับไปดังนี้

1. ข้อดีของสมณศักดิ์

จากที่ได้อภิปรายความหมายและความเป็นมาของสมณศักดิ์มานี้ เราจะเห็นได้ว่า สมณศักดิ์หรือระบบสมณศักดิ์มีข้อดีหรือประโยชน์หลายประการ แม้จะมีความเห็นต่างกันในเรื่องนี้อยู่บ้างเนื่องจากสมณศักดิ์ก็มีปัญหาหรือข้อเสียอยู่ด้วย หรือในข้อดีเองก็มีข้อเสียรวมอยู่ด้วย ดังเช่นกรณีที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) ขณะดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมบัญชาการคณะสงฆ์แทนสมเด็จพระสังฆราชได้วินิจฉัยความเห็นของนายจันทระเขต ฉัตรภูมิ หรือภิกษุผู้ไม่ระบุชื่อในเรื่องต่างๆ รวมทั้งเรื่องสมณศักดิ์ ซึ่งในเรื่องสมณศักดิ์ได้ให้ข้อวินิจฉัยว่าเป็นสิ่งมีประโยชน์ เพราะปลุกใจให้ภิกษุนิยมในความดีและทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่ภิกษุอื่น (คณิงนิตย์ จันทบุตร, 2532, 78-79)

ศ.พิเศษจางงศ์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต อดีตวุฒิสมาชิก และอดีตเลขาธิการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ซึ่งมีประสบการณ์ตรงในเรื่องของสมณศักดิ์ก็ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า ตอนแรกท่านเองก็ต่อต้านเรื่องสมณศักดิ์ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่าบรรดาศักดิ์ของพระสงฆ์ เห็นว่าควรยกเลิกเหมือนกับเรื่องบรรดาศักดิ์ของฝ่ายขุนนาง เพราะมองมุมเดียว (ทัศนคติต่อต้านสมณศักดิ์ของ ศ.พิเศษจางงศ์ ทองประเสริฐ ปรากฏอยู่ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง” ซึ่งรวมงานเขียนในขณะที่ท่านเป็นพระราชาคณะใน พ.ศ. 2501) แต่ต่อมาเมื่อมีประสบการณ์มากขึ้น ทำให้ได้เห็นสมณศักดิ์ในอีกมุมมองหนึ่ง คือสามารถใช้สมณศักดิ์ให้เกิดประโยชน์ได้ หากเราไม่มัวเมาในสมณศักดิ์ที่ได้รับ เพราะเมื่อท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระกวีวรญาณ” แล้วแต่ยังแสดงความเคารพพระเถระผู้มีอาวุโสมากกว่าแต่สมณศักดิ์ต่ำกว่าอย่างไม่ถ้อยศศักดิ์ ปรากฏว่าได้รับความเมตตา การยอมรับ และการให้ความร่วมมือในการทำงานคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ต่างกับสมัยที่เป็นเพียงพระมหาเปรียญ (จางงศ์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์) ตามทัศนะของ ศ.พิเศษจางงศ์ ทองประเสริฐ เราจึงควรมองเรื่องสมณศักดิ์ให้ครบทุกมุม และหากไม่ลุ่มหลงในสมณศักดิ์ที่ได้รับ ก็สามารถทำให้เกิดประโยชน์จากสมณศักดิ์นั้นได้

ดังนั้น แม้จะมีความเห็นต่างกันในเรื่องข้อดีข้อเสียของสมณศักดิ์ แต่ข้อดีที่มีอยู่ก็เป็นเรื่องจริงที่คงมีอายุปฏิบัติได้อย่างแน่นอน ซึ่งจะขอนำข้อดีเหล่านั้นมาอธิบายในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ใช้ในการยกย่องเชิดชูและสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ** สมณศักดิ์เป็นเหมือนเครื่องสักการะหรือเครื่องตอบแทนคุณงามความดีของพระสงฆ์ผู้ประกอบด้วยศีลาจารวัตรอันงดงามและได้บำเพ็ญทานุทานุทิศประโยชน์แก่พระศาสนา ประชาชน และประเทศชาติ การพระราชทานสมณศักดิ์จึงเป็นการยกย่องพระสงฆ์ผู้มีความดีให้เป็น

ประจักษ์แก่คนทั่วไป อันจะเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์เหล่านั้นในอันที่จะปฏิบัติศาสนกิจและประกอบสาธารณประโยชน์ให้ยิ่งขึ้นไป หลักฐานสนับสนุนข้อดีหรือประโยชน์ของสมณศักดิ์คือความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาและประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่ได้อภิปรายมาแล้วในเรื่องจุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์

งานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี ก็พบว่า พระนักศึกษารุ่นใหญ่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างยอมรับข้อดีเรื่องนี้ของสมณศักดิ์ และนักวิชาการก็เห็นในทำนองเดียวกันว่า สมณศักดิ์มีความจำเป็นในด้านการยกย่องสรรเสริญเป็นกำลังใจให้แก่พระสงฆ์ผู้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา แม้จะไม่ใช่อะไรจำเป็นสำหรับผู้ที่บวชโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพ้นทุกข์หรือนิพพาน (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 201)

การที่พระพุทธศาสนาดำรงและดำเนินไปอยู่ได้ในสังคมไทยสาเหตุหนึ่งก็เนื่องมาจากการที่พระสงฆ์มีวิริยะอุตสาหะในการบำเพ็ญสมณธรรม และบริหารกิจการพระพุทธศาสนามาด้วยดี เอาใจใส่ต่อหน้าที่ ปกครองดูแลหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย อบรมสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม รวมทั้งได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ แก่สังคม เช่น การเป็นผู้นำในการก่อสร้างและดำเนินการสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์มีโรงพยาบาล โรงเรียน และสะพาน เป็นต้น อันเป็นเหตุให้ได้รับความเคารพศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

เมื่อพระสงฆ์ได้บำเพ็ญคุณงามความดีต่างๆ ดังกล่าวมา สิ่งที่พระมหากษัตริย์หรือรัฐจะแสดงการตอบแทนแก่พระสงฆ์เหล่านั้นได้วิธีหนึ่งก็คือการถวายเกียรติหรือให้การยกย่องด้วยสมณศักดิ์คล้ายกับการพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ขุนนางผู้มีความดีความชอบในราชการแผ่นดิน ซึ่งการตอบแทนหรือการยกย่องนี้ยังจะส่งผลเป็นการสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญสมณธรรม ปฏิบัติศาสนกิจและสาธารณประโยชน์ให้ยิ่งขึ้นต่อไป

ในเรื่องนี้ พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สญญโต) เลขาธิการศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และอดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เห็นว่า การได้รับสมณศักดิ์ทำให้ผู้ได้รับมีกำลังใจ รู้สึกว่าทำงานแล้วได้รับการยกย่อง ดังที่ท่านกล่าวว่า “ส่วนบุคคลผู้ได้รับก็คือว่าเป็นกำลังใจว่า ที่ทำงานมานี้มีผลให้เข้าถึงพระเนตรพระกรรณว่า สมควรจะได้รับยกย่อง” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็เห็นในทำนองเดียวกันว่า ข้อดีประการหนึ่งของสมณศักดิ์คือเป็นกำลังใจแก่พระสงฆ์ที่ประกอบคุณงามความดีเพราะเป็นสัญลักษณ์ของความมีเกียรติ (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์) แม้แต่ ดร.อำนาจ บัวศิริ รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ก็เห็นคล้ายคลึงกันว่า การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นการสร้างขวัญ

กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และเป็นการยืนยันการประกอบกรรมดี ย่อมได้ผลดีสนองตอบ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

ข้อดีหรือประโยชน์ของสมณศักดิ์ข้อนี้ตรงกับจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของการพระราชทานสมณศักดิ์ของกษัตริย์แต่ครั้งโบราณ ดังที่ ศ.พิเศษจางันต์ ทองประเสริฐ อธิบายไว้ว่า สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่กษัตริย์พระราชทานให้เป็นการกำลังใจเพราะทรงทราบว่าพระสงฆ์ยังมีกิเลส ยังต้องการการให้กำลังใจ ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ช่วยงานด้านศีลธรรม (จางันต์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ของสมณศักดิ์ในเรื่องเป็นการยกย่องดังกล่าวนี้ก็มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่พระสงฆ์เอากายกย่องไปอิงอยู่กับระบบสมณศักดิ์เอง ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน หัวหน้าภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่เคยบวชเรียนจนเป็นมหาเปรียญมาก่อน แต่ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการมีสมณศักดิ์ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “ปัจจุบัน เรานำการยกย่องพระสงฆ์ไปผูกกับระบบสมณศักดิ์ มันก็เลยกลายเป็นว่า ตัวสมณศักดิ์เองก็มีผลทางจิตวิทยาอย่างที่ทำให้รู้สึกเหมือนว่าพระที่มีสมณศักดิ์คือพระที่น่ายกย่องกว่าพระที่ไม่มี แต่ในสมัยก่อน ระบบสมณศักดิ์ยังไม่ขยาย ระบบการยกย่องพระสงฆ์ก็เป็นอีกอย่าง” (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ทศนะนี้แม้จะมีส่วนถูก แต่ก็ไม่ค่อยมีผลกระทบต่อการมีประโยชน์ข้อนี้ของสมณศักดิ์ เพราะวิธีการยกย่องหรือให้เกียรติอาจมีได้หลายวิธี แต่ล้วนเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเหมือนกัน จึงไม่ค่อยมีความต่างกันประเด็นที่ว่าจะใช้สมณศักดิ์หรือสิ่งอื่นในการยกย่องพระสงฆ์

2. การพระราชทานสมณศักดิ์เป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากการศึกษาการพระราชทานสมณศักดิ์เพื่อเป็นการยกย่องและสนับสนุนพระสงฆ์ผู้ประกอบคุณงามความดีให้แก่พระพุทธศาสนาและประเทศชาติ ทำให้พระสงฆ์เกิดกำลังใจ มีวิริยะอุตสาหะในการปฏิบัติสมณธรรม ศาสนกิจ และสาธารณประโยชน์ ส่งผลให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและชื่นชมยกย่องพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง ซึ่งในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี พระนักศึกษาส่วนใหญ่ก็เห็นด้วยกับข้อดีของสมณศักดิ์ในเรื่องนี้ นักวิชาการก็มองว่าสมณศักดิ์มีประโยชน์ช่วยสนับสนุนงานพระศาสนาได้มาก หากผู้รับสมณศักดิ์ได้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 201, 203)

การพระราชทานสมณศักดิ์จึงเป็นเครื่องมือส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา หรืออาจมองอีกมุมหนึ่งว่าเป็นราชกุศโลบายอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ประพัตติพระองค์เป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญบุญกุศลและทรงชี้แนะให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่า พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เป็นสิ่งที่มิหตุและเห็นผลได้จริง อาทิบุคคลผู้ประพัตติดีย่อมได้รับผลดีเป็นเครื่องตอบแทน (พระมหานริุตต์ ฐิตส่วโร, 2552, 9) ประชาชน

จะได้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทช่วยกันบำรุงพระพุทธศาสนา อันจะทำให้พระพุทธศาสนา วัฒนาสถาพรสืบไป

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เคยกล่าวถึงการเพิ่มนิยัตซึ่งปัจจุบันคือเงินที่ถวายพระที่มีสมณศักดิ์ในแต่ละเดือนรวมถึงสิ่งอื่นให้แก่พระสงฆ์ว่าอาจช่วยดึงพระสงฆ์ที่มีความรู้ให้อยู่ต่อ ไม่ลาสิกขา เพราะพระสงฆ์จะมีกำลังใจเนื่องจากรู้สึกว่ามีผู้ต้องการให้ตนเองอยู่อย่างน้อยก็คือรัฐบาล (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2533, 38) ซึ่งเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าสมณศักดิ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนิยัตและเป็นสิ่งที่สามารถให้กำลังใจพระสงฆ์ได้เช่นเดียวกันมีประโยชน์ช่วยให้พระสงฆ์มีกำลังใจอยู่ช่วยงานพระศาสนา

3. สมณศักดิ์เป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์ การพระราชทานสมณศักดิ์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งอดีต ปัจจุบันก็เป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญพระราชกุศลในวโรกาสสำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กล่าวคือ ในการบำเพ็ญพระราชกุศลในวโรกาสสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นอกจากจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยการถวายจตุปัจจัยไทยธรรมและเครื่องสักการะต่างๆ แก่พระสงฆ์แล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลอันมีความสำคัญคือการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้สมควรแก่การยกย่องเชิดชูเกียรติ

การพระราชทานสมณศักดิ์ซึ่งเป็นการพระราชทานราชทินนามอันเป็นเกียรติแก่พระสงฆ์ผู้ได้รับพระราชทานถือได้ว่าเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลประการหนึ่งในทำนองเดียวกับการถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ดังจะเห็นได้จากความเป็นมาของการตั้งและพระราชทานราชทินนามแก่พระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาที่ปรากฏในหนังสือรามัญสมณวงศ์ กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2108 (ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา) พระเจ้ารามธิบดี (คือพระเจ้าศรีสุทโฆษาธิบดี) ในหนังสือราชาริราช) กรุงหงษาวดี มีพระราชประสงค์จะรวมพระสงฆ์ในรามัญประเทศซึ่งแตกต่างกันอยู่เป็นหลายพวกให้เป็นนิกายเดียวกัน จึงส่งพระเถระเมืองหงษาวดีออกไปบวชแปลงที่เมืองลังกา เมื่อพระเจ้าภูวนกพานุ พระเจ้ากรุงลังกาทรงจัดการให้พระเถระมอญเหล่านั้นได้บวชแปลงสมปรารถนาแล้ว ทรงมีรับสั่งให้นิมนต์เข้าไปรับพระราชทานอาหารบิณฑบาตในพระราชวัง เมื่อทรงประเคนไทยธรรมเสร็จแล้ว มีรับสั่งแก่พระเถระเหล่านั้นว่า การที่พระราชทานเครื่องไทยธรรมต่างๆ ถึงจะมากมายเท่าใดก็จะไม่ปรากฏพระเกียรติยศถาวรเท่าพระราชทานนามบัญญัติ เพราะไทยธรรมทั้งหลายย่อมอาจจะกระจัดพลัดพรากหายสูญไปได้ แต่ราชทินนามนั้นย่อมจะปรากฏถาวรอยู่จนตลอดอายุขัยของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลาย มีรับสั่งดังนี้แล้วจึงพระราชทานราชทินนามแก่พระมอญที่

ไปบวชแปลง จำนวน 22 รูป เช่น ตั้งพระโมคคัลลานะเถระให้มีนามว่า “พระศิริสังฆโพธิสามี” พระมหาสิวลีเถระให้มีนามว่า “พระติโลกครูสามี” (สมเด็จพระยาดำรงเดชาานุภาพ, 2543, 40-41)

จากความเป็นมาดังกล่าว การถวายราชทินนามซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกับสมณศักดิ์จึงเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลที่มีความสำคัญยิ่งกว่าการถวายจตุปัจจัยไทยธรรมเสียอีก จึงถือได้ว่าการถวายสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระเทพวิสุทธิกวีก็เห็นว่าเรื่องนี้เป็นข้อดีประการหนึ่งของสมณศักดิ์ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ให้คือพระเจ้าแผ่นดินก็คาดว่าจะได้มีพระราชศรัทธาที่จะทำบุญกับพระศาสนาในส่วนของศาสนบุคคล ในขณะที่ไม่มีพระราชอำนาจอะไรแล้ว ก็ยังได้พระราชศรัทธาตรงนี้ทำกับพระศาสนาได้อยู่ในส่วนของพระองค์” (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) สมณศักดิ์จึงเป็นวิธีการทำบุญตามพระราชศรัทธาของพระเจ้าแผ่นดินที่สืบเนื่องมาแต่โบราณตราบนานปัจจุบัน

4) ระบบสมณศักดิ์เป็นศิลปวัฒนธรรมและโบราณราชประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของไทย จากความเป็นมาของสมณศักดิ์ที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า ประเพณีการพระราชทานสมณศักดิ์รวมทั้งระบบสมณศักดิ์เป็นศิลปวัฒนธรรมและโบราณราชประเพณีที่สำคัญประการหนึ่งอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยที่สืบทอดกันมายาวนาน การรักษาระบบสมณศักดิ์ให้คงอยู่ต่อไปจึงเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและโบราณราชประเพณีที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งเอาไว้

ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีอาจมีผู้แย้งว่า เป็นสิ่งที่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ดังจะเห็นจากการที่ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีของไทยบางอย่างเริ่มเสื่อมถอยหรือหายไปจากสังคมไทยและเกิดศิลปวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามาอยู่เรื่อย ๆ โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แนวคิดแบบนี้แม้มีเหตุผลในระดับหนึ่ง หรือเป็นมุมมองหนึ่งที่เป็นไปได้ แต่ปัญหาก็คือสิ่งที่เรารับหรือสร้างขึ้นมานั้นบางครั้งก็เป็นสิ่งที่ไม่ดี หรือทำลายประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย เช่น ความรักนวลสงวนตัวของสตรีไทยได้ถูกวัฒนธรรมตะวันตกทำให้เสียหายอย่างรุนแรง บางครั้งก็ยากจะตัดสินว่าดีหรือไม่ หรือของใหม่กับของเก่าอันไหนดีกว่ากัน ซึ่งในกรณีเช่นนี้ก็น่าสังเกตว่าทำไมเราต้องทิ้งของเก่าของชาติที่สืบทอดกันมายาวนาน เพราะไม่มีเหตุผลพอที่จะบอกว่าของเก่าไม่ดีหรือควรยกเลิกได้แล้ว เช่น การแสดงความเคารพแบบไทยที่เริ่มเลือนหายไปจากสังคมไทยสมัยใหม่ เรื่องสมณศักดิ์ก็เช่นกัน หากยังไม่มีเหตุผลพอที่จะให้ยกเลิก ก็ต้องถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมหรือประเพณีของชาติไทยที่ควรรักษาสืบทอดกันต่อไป

5) **สมณศักดิ์เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการปกครองคณะสงฆ์** ในระบบและโครงสร้างของการปกครองคณะสงฆ์ของไทย สมณศักดิ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้การปกครองคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสมณศักดิ์เป็นตำแหน่งฐานันดรที่ส่งเสริมตำแหน่งบริหารให้ได้รับการยอมรับทำให้การบริหารการปกครองดำเนินไปได้ด้วยดี ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็เห็นว่า สมณศักดิ์เป็นสิ่งจำเป็นในการนำไปเป็นเครื่องสนับสนุนช่วยงานปกครองคณะสงฆ์ ถ้าผู้รับได้ประพฤติตนตามตำแหน่งฐานันดรที่ได้รับการแต่งตั้ง จะช่วยเป็นเครื่องมือในการบริหารได้ดี และเป็นการช่วยส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติหรือทำงานตามหน้าที่ด้วย นอกจากนี้ ยังมีผลต่อศรัทธาความเลื่อมใสของประชาชนในสังคมปัจจุบัน ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติดีประพฤติตัวได้เหมาะสมในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ จะทำให้เกิดความเลื่อมใสเป็นที่เคารพเพิ่มมากขึ้นด้วย (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 182) ซึ่งจะเป็นผลดีต่องานบริหารคณะสงฆ์ที่ต้องทำงานร่วมกับประชาชนรวมถึงหน่วยงานของรัฐ

การจัดลำดับขั้นด้านฐานันดรด้วยระบบสมณศักดิ์ทำให้เกิดความสูงต่ำของสถานภาพของพระสงฆ์ในด้านเกียรติยศ ทำให้พระสงฆ์ที่สมณศักดิ์ต่ำกว่าให้เกียรติ ให้ความเคารพ ให้การยอมรับ และมีความเกรงใจต่อผู้มีสมณศักดิ์สูงกว่า ทำให้พระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งบริหารที่สูงกว่าสามารถปกครองพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งบริหารต่ำกว่าได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเช่นเดียวกับทหารและตำรวจที่มียศเป็นเครื่องมือนำระดับชั้นมาเสริมตำแหน่งบริหาร ทำให้ผู้มียศน้อยกว่าให้เกียรติ และให้ความเคารพแก่ผู้มียศสูงกว่า ทำให้การบังคับบัญชาในแต่ละระดับเป็นไปได้อย่างราบรื่นมากขึ้น ไม่เกิดความกระด้างกระเดื่อง ต่อด้านการบังคับบัญชา

ความจริงเรื่องสมณศักดิ์ที่ช่วยให้ได้รับการยอมรับและมีเกียรติทำให้เกิดผลดีต่อการบริหารการปกครองนั้นจะเห็นได้จากรายงานของพระญาณรักขิต ผู้อำนวยการมณฑลอิสาน มีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ว่า

การที่จัดตั้งเจ้าคณะให้เป็นพระครูมีชื่อนั้น เพราะเห็นด้วยเกล้าว่า ในมณฑลนี้มีธรรมนิยมสโมสรรสมมติ เปนพื้นเมือง เมื่อทายกหรือพระเถระในตำบลนั้น ๆ เห็นพร้อมกันว่าใครควรได้รับสมมติก็หัดกันขึ้นให้เป็นพระครู ตั้งชื่อว่าพระครูพุทธบาล ธรรมบาล สังฆบาล หรือหลักคำ สังฆฮาด เปนต้น ตามชอบใจของผู้แต่งตั้งในสถานนั้น ๆ การหัดเช่นนี้ยังใช้กันอยู่ เมื่อจะตั้งเจ้าคณะ จะไม่แต่งตั้งให้มีชื่อเสียง ก็จะไม่เปนที่นิยมและจะไม่รู้สึกว่ามีเกียรติยศ จึงรับพระราชทานตั้งให้เป็น **พระครูมีชื่อ** และมีพิเศษจากพระครูที่เขาหัดกัน ด้วยออกหมายทั้งประเทศให้รู้ทั่วกันในนาที่นั้นๆ แลขอให้ที่วราชการออกหมายประกาศด้วย แลตั้งชื่อตรงกับอำเภอเพื่อให้รู้จักกันง่ายในทางราชการ

(ราชกิจจานุเบกษา ๑๘ : ๒๕ อ้างใน พระไพศาล วิสาโล, 2546, 63-64)

ข้อความในรายงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมณศักดิ์หรือการตั้งชื่อให้เป็นพิเศษทำให้คนรู้สึกว่ามีเกียรติ พระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานราชทินนามหรือสมณศักดิ์จึงได้รับการยอมรับยกย่อง ส่งผลดีต่อตำแหน่งบริหารคือการเป็นเจ้าคณะต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่บริหารและปกครองคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ

ในทำนองเดียวกัน พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า สมณศักดิ์ทำให้สะดวกในการทำงานเพราะพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง ทำให้ทำงานสะดวก ปกครองก็ง่าย (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการที่สมณศักดิ์ทำให้ได้รับการยอมรับหรือให้เกียรติส่งผลดีต่อการทำงานไว้โดยเป็นเรื่องที่ท่านได้ประสบมาด้วยตนเอง กล่าวคือ ในขณะที่เป็นเพียงพระมหาเปรียญ 9 ประโยค เมื่อไปทำงานให้คณะสงฆ์ไม่ค่อยได้รับการยอมรับ พูดอะไรก็ดูไม่ค่อยมีน้ำหนัก เพราะพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการเห็นว่าท่านยังเป็นพระหนุ่ม อ่อนอาวุโส แต่เมื่อได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ “พระกวีวรรณ” กลับได้รับการยอมรับ ทำอะไรก็ได้รับความร่วมมือ เพราะพระสังฆาธิการเห็นว่า เป็นพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงแต่มีความอ่อนน้อมต่อพระเถระที่มีอายุและพรรษามากกว่า (จำนงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)

ถ้าตำแหน่งบริหารแม้ตำแหน่งบริหารที่สูงกว่าจะดูมีอำนาจเหนือกว่าผู้มีตำแหน่งบริหารต่ำกว่าหรือผู้อยู่ใต้การปกครอง แต่หากปราศจากฐานันดรมาช่วยเสริม ก็ทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชายอมรับได้ไม่มากนักเนื่องจากดูเหมือนผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชามีสถานภาพไม่ต่างกันมากนัก คนที่รู้สึกมีสถานภาพใกล้เคียงกันจะเชื่อฟังและให้การเคารพผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าน้อยกว่าคนที่รู้สึกมีสถานภาพห่างกันหรือต่างกันมาก เหมือนน้องมีความรู้สึกตนเองมีสถานภาพใกล้เคียงกับพี่ก็จะให้ความเคารพเชื่อฟังน้อยกว่าที่ให้ความเคารพเชื่อฟังแก่บิดามารดาที่ตนเองรู้สึกว่ามีสถานภาพต่างกันมาก การมีสมณศักดิ์หรือฐานันดรที่สูงกว่าจะช่วยให้ผู้มีตำแหน่งบริหารสูงกว่าได้รับการยอมรับ ได้รับการเคารพและเชื่อฟังจากผู้มีตำแหน่งบริหารต่ำกว่ามากขึ้น ทำให้การบริหารปกครองหรือการบังคับบัญชาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สมมติว่าเจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ส่วนรองเจ้าอาวาสมีตำแหน่งเป็นพระครูสัญญาบัตร รองเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ชั้นตรี ซึ่งเป็นสมณศักดิ์ที่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญค่อนข้างมาก แม้ตำแหน่งบริหารจะต่างกันชั้นเดียว แต่จะทำให้พระสงฆ์ที่เป็นรองเจ้าอาวาสรู้สึกมีความต่างกับเจ้าอาวาสมาก อันจะส่งผลให้รองเจ้าอาวาสมีความเคารพเชื่อฟังเจ้าอาวาส ในทำนองเดียวกัน ถ้าเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ส่วนรองเจ้าคณะจังหวัด

เป็นพระราชอาณาเขตชั้นราชหรือชั้นสามัญ รองเจ้าคณะจังหวัดก็จะรู้สึกมีความต่างกับเจ้าคณะจังหวัดมาก ทำให้มีความเคารพเชื่อฟังเจ้าคณะจังหวัด แม้ตำแหน่งบริหารจะต่างกันเพียงชั้นเดียวก็ตาม

เรื่องทีกล่าวนี้นี้สามารถเทียบได้กับยศและตำแหน่งบริหารของทหารและตำรวจ เช่น ตำรวจที่มีตำแหน่งเป็นผู้บังคับการจะมียศเป็นพลตำรวจตรี ส่วนตำรวจที่มีตำแหน่งเป็นรองผู้บังคับการจะมียศเป็นพันตำรวจเอก ตำรวจที่เป็นรองผู้บังคับการจะมีความรู้สึกตนเองต่างกับผู้บังคับการมากพอสมควรเพราะตนเองเป็นนายพันแต่ผู้บังคับการเป็นนายพล

ดังนั้น ความต่างด้านฐานันดรหรือสมณศักดิ์จึงมีส่วนช่วยให้ความต่างด้านบริหารมีความสำคัญมากขึ้น สมณศักดิ์จึงช่วยให้ระบบการปกครองเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนั้น การมีระบบสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ที่ทำงานบริหารมีกำลังใจที่จะทำงานให้มากยิ่งขึ้นเพราะผลงานที่ทำในหน้าที่บริหารคณะสงฆ์ทำให้ได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ

อนึ่ง สมณศักดิ์ยังมีประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์ในด้านช่วยให้การจัดระบบและการบริหารทรัพยากรต่าง ๆ ง่ายขึ้น ดังที่ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน แม้ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการมีสมณศักดิ์ แต่ก็ยอมรับว่า สมณศักดิ์มีประโยชน์อยู่เหมือนกัน โดยกล่าวถึงประโยชน์ของสมณศักดิ์ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ไว้ว่า

ที่จริงก็มีนะครับ มันขึ้นอยู่กับมุมมอง ผมว่า...อย่างแรกคือ มีประโยชน์ในเรื่องของการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองที่ยังเป็นแบบเดิม คือการที่เราจะให้มหาเถรสมาคมเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองแล้วก็ปกครองตามลำดับ ตามสายจากส่วนกลางลงไปถึงส่วนภูมิภาค สมณศักดิ์ก็จะทำให้การจำแนกแยกแยะลำดับชั้นมันง่าย...มันช่วยให้ง่ายในการจัดระบบ ถ้าสมมติว่าจะพัฒนาจากจุดนี้ มันก็เป็นเรื่องของการจัดระบบการบริหารทรัพยากรบุคคล

(ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม มีข้อสงสัยที่คิดว่า ตามทัศนะของ ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน การที่สมณศักดิ์มีประโยชน์ต่อการจัดระบบและบริหารทรัพยากรก็เพราะระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐสร้างขึ้นมา ซึ่ง ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน เห็นว่าเป็นระบบการปกครองที่มีปัญหาทำให้คณะสงฆ์อ่อนแอเนื่องจากถูกรัฐเข้ามาควบคุม (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ประโยชน์ของสมณศักดิ์ดังกล่าวจึงดูเหมือนเป็นของแถมที่ไม่ค่อยน่าปรารถนาเท่าใดนัก

นอกจากนั้น ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน ยังตั้งข้อสงสัยที่อีกกว่า การที่ตำแหน่งสมณศักดิ์ช่วยเสริมตำแหน่งบริหารได้นั้น แต่เดิมอาจไม่ใช่จุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์ แต่ราชทินนามทำให้พระสงฆ์ได้รับเหนือกว่าพระสงฆ์ที่ไม่ได้รับ ทำให้พระสงฆ์เกิดความสับสนเอาตัวบุคคลไปยุ่งกับ

ระบบบริหาร สมณศักดิ์ช่วยเสริมการบริหารแต่มาจากวัฒนธรรมที่เราไม่คุ้นเคย เป็นพัฒนาการของสังคม พระสงฆ์เอาไปโยงกันเอง ที่จริงไม่เกี่ยวกันก็ได้ แต่พระสงฆ์ไปเอามาโยงกันทำให้คนยอมรับและติดกับระบบแบบนี้ (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ตามความเห็นนี้ ข้อดีข้อนี้จึงไม่ได้เป็นธรรมชาติของสมณศักดิ์เองที่ช่วยเสริมการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ สมณศักดิ์ไม่ใช่องค์ประกอบแต่เดิมของการบริหาร แต่พระสงฆ์เอาไปโยงกันเอง ทำให้สมณศักดิ์มีผลต่อการบริหารคณะสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ความเห็นในส่วนนี้อาจต้องไปตรวจสอบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมหากต้องการพิสูจน์ความถูกต้องของความเห็นนี้ เพราะจากข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของสมณศักดิ์ที่อธิบายมาแล้วดูจะยังตัดสินใจไม่ได้

ดังนั้น การมองประโยชน์ในด้านการปกครองของสมณศักดิ์จึงอาจมองได้สองมุม แต่แน่นอนว่าคงไม่มีใครปฏิเสธประโยชน์ข้อนี้ได้ว่าไม่มีจริง ไม่ว่าจะมองในแง่ลบหรือแง่บวก

6) ระบบสมณศักดิ์ทำให้ศาสนจักรมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐ เนื่องจากระบบสมณศักดิ์รวมทั้งระบบการปกครองคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการเข้ามาดูแลและควบคุมให้เกิดความสงบสุขในคณะสงฆ์และบ้านเมือง ระบบสมณศักดิ์จึงทำให้พระสงฆ์หรือศาสนจักรได้รับการสนับสนุนและดูแลจากรัฐและในทางตรงกันข้ามพระสงฆ์ก็มีโอกาสได้ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์หรือรัฐผ่านการทำงานร่วมกันและการพระราชทานสมณศักดิ์ซึ่งต้องดำเนินการร่วมกันด้วย จึงส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนจักรหรือพระสงฆ์กับรัฐ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ก็เห็นว่า สมณศักดิ์เป็นเครื่องผูกพันที่ทำให้สถาบันกษัตริย์กับสถาบันสงฆ์มีความสัมพันธ์ที่มั่นคง (พระมหาวิเชียร สายศิริ, 2543, 182)

อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับรัฐผ่านระบบสมณศักดิ์ดังกล่าวเป็นเรื่องที่ดีเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นธรรมดาที่อาจจะมีข้อเสียอยู่ด้วยหรืออย่างน้อยคนก็สามารถมองในแง่ลบได้ เช่น มองว่า การพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์โดยรัฐนั้นมีนัยทางการเมือง คือเป็นวิธีควบคุมศาสนจักรประการหนึ่ง ดังที่ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน แสดงความเห็นไว้ว่า การที่กษัตริย์ยกย่องสนับสนุนศาสนาเป็นระบบการควบคุมแบบหนึ่งผ่านสมณศักดิ์ การเข้ามาควบคุมเช่นนี้ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่ก็เป็นเรื่องการปกครองนั่นเอง ทำให้รัฐว่ามีใคร อยู่ที่ไหน (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

7) ระบบสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์มีโอกาสให้คำปรึกษาหรือชี้แนะพระมหากษัตริย์หรือผู้บริหารประเทศ จากการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพระมหากษัตริย์หรือรัฐโดยอาศัยระบบสมณศักดิ์ดังกล่าวมาแล้วนั้นทำให้พระสงฆ์มีโอกาสได้ถวายคำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์หรือผู้บริหารประเทศ ดังเช่นกรณีสมเด็จพระวันรัตได้ถวายคำแนะนำเพื่อให้สมเด็จพระนเรศวร

มหाराชทรงพระราชทานอภัยโทษแก่ทหารที่บกพร่องต่อหน้าที่ในคราวทำศึกยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่า

ส.ศิวรักษ์ ซึ่งส่วนมากจะโจมตีเรื่องสมณศักดิ์ก็ยังไม่เห็นประโยชน์ของสมณศักดิ์ในเรื่องนี้ดังที่ได้ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลที่พระเถระยอมรับสมณศักดิ์ก็เพื่อจะได้คอยเตือนสติพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนางผู้ใหญ่ เพราะท่านเหล่านั้นให้ความเคารพหรือการยอมรับพระเถระเหล่านั้นโดยได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในอดีตมาประกอบการอธิบายไว้ว่า

พระราชาย่อมฟังคำเตือนของพระเถระที่เป็นดั่งมโนธรรมสำนึก เช่น พระนเรศวรฟังสมเด็จพระวันรัต วัดป่าแก้ว พระเพทราชา ฟังสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทธโสธรจารย์ พระนั่งเกล้าฯ ฟังสมเด็จพระญาณสังวร วัดราชสิทธิ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกย์ นอกเหนือไปจากพระธรรมกถึกที่สามารถ เช่น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี่) วัดประยูรวงศ์ และพระธรรมอุดม (ถึก) วัดพระเชตุพนฯ

การที่พระเถระยอมรับสมณศักดิ์ ก็เพื่อจะได้คอยเตือนสติพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายตลอดจนขุนนางผู้ใหญ่ ไม่ได้รับสมณศักดิ์เพื่อไต่เต้าเอาดีอย่างขุนนาง ข้าราชการ ข้าราชการ ข้าราชการ วัตรระฆัง เห็นว่าพระราชามหากษัตริย์มีพระผู้ใหญ่อยู่มากพอแล้ว ท่านจึงไม่รับสมณศักดิ์ จนมาถึงยุคแห่งความทันสมัยของสยาม ท่านถึงยอมรับสมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๕ ทั้งนี้ก็เพราะท่านเชื่อในบุคลิกภาพของท่านหรืออัจฉริยภาพของท่านว่า สามารถเป็นมโนธรรมสำนึกให้ชนชั้นปกครองได้ ในสมัยที่บ้านเมืองรับเอาคติใหม่ ๆ มากมาย โดยที่พระเถระส่วนใหญ่ไม่สู้จะทำทันโลกทัศน์อย่างใหม่เสียแล้ว

(ส.ศิวรักษ์, 2550, 10-11)

สมณศักดิ์จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือบ้านเมืองด้วยการให้คำแนะนำหรือการเตือนสติผู้นำประเทศซึ่งทำให้เกิดผลดีแก่สังคมโดยรวม

8) สมณศักดิ์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากสมณศักดิ์ทำให้คนโดยทั่วไปเห็นว่าพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์นั้นเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีสถานะทางสังคมสูง คนโดยทั่วไปจึงให้การยอมรับนับถือหรือให้ความเชื่อถือแก่พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ คนเหล่านั้นจึงนิยมอาราธนาพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ไปแสดงธรรมปาฐกถา หรือให้คำปรึกษา ทำให้พระสงฆ์มีโอกาสสอนธรรมหรือเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นอันเนื่องมาจากการยอมรับนับถือเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว หรือเมื่อพระสงฆ์เข้าไปติดต่อเพื่อทำกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะทำได้ง่ายและได้ผลดีเพราะได้รับการยอมรับดังกล่าว ประโยชน์ของสมณศักดิ์ข้อนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ว่า นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่า ถ้าพระสงฆ์ปฏิบัติดีประพฤติตัวได้เหมาะสมในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ จะทำให้เกิดความเลื่อมใสเป็นที่เคารพเพิ่มมาก

ขึ้นด้วย (พระมหาวีเชียร สายศิริ, 2543, 182) ซึ่งจะเป็นผลดีต่องานบริหารคณะสงฆ์รวมทั้งงานเผยแผ่และงานทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ

พระสุธีธรรมานุวัตรเห็นว่า สมณศักดิ์ทำให้คนเข้าหาพระสงฆ์ คนที่ยังถ้อยถ้อยศักดิ์ก็จะเข้าหาพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ โดยกล่าวว่า “เวลาจะเข้าหาพระ เขาก็จะเข้าหาพระที่เขาคิดว่าอยู่ระดับเดียวกับเขา คนที่มีฐานะสูง ๆ หรือคนที่มียศศักดิ์สูงเข้าหาพระผู้ใหญ่ที่เป็นสมเด็จ หรือรองสมเด็จ หรือพระที่มีชื่อเสียงและมีสมณศักดิ์ด้วย ไม่มีหรอกที่ไปหาพระ ก. พระ ข.” (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

9) สมณศักดิ์ทำให้ศิษย์หรือผู้ที่นับถือพระสงฆ์ผู้ได้รับสมณศักดิ์มีกำลังใจในการให้การสนับสนุนและช่วยเหลือพระศาสนาต่อไป นอกจากสมณศักดิ์จะทำให้พระสงฆ์ที่ได้รับมีกำลังใจในการทำงานแล้ว บุคคลที่เป็นศิษย์โดยเฉพาะชาวบ้านหรือประชาชนที่มีความเคารพนับถือในพระสงฆ์รูปนั้นเกิดมีกำลังใจในการที่จะสนับสนุนการทำงานของพระสงฆ์รูปนั้นรวมทั้งงานด้านพระศาสนาต่อไปหรือยิ่งๆ ขึ้นไป ดังที่พระเทพวิสุทธิกวี แสดงความเห็นไว้ว่า ข้อดีของสมณศักดิ์ที่เป็นส่วนภายนอกคือเกิดกับผู้อื่นก็อยู่ในฝ่ายของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ก็จะรู้สึกได้ว่า อาจารย์ของตนได้รับการยกย่อง ทำให้มีกำลังใจที่จะช่วยงานพระศาสนา โดยท่านได้อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

ประชาชนที่ยังศรัทธาอยู่ได้เห็นครูบาอาจารย์ของตนได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ก็มีความมั่นใจยิ่งขึ้นในที่จะช่วยเหลือพระศาสนาต่อไป จะเห็นว่าในต่างจังหวัดนั้น ญาติโยมจะตื่นตื่นมากกับการที่ครูบาอาจารย์ได้รับการยกย่องในทางสมณศักดิ์ พระสงฆ์ถ้าไม่แคลงสติ ใช้ประโยชน์ส่วนนี้ต่อไปในการที่จะชักจูงประชาชนให้หันเข้าหาศีลหาธรรมให้ทำ ความดียิ่งขึ้น อาตมามองว่าก็เป็นส่วนที่ดีในภายนอก

(พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็สนับสนุนประโยชน์ข้อนี้โดยกล่าวว่า สมณศักดิ์เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ ช่วยให้เกิดการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เสริมศรัทธา สนับสนุนการช่วยกันบำรุงพัฒนาพระพุทธศาสนา (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ก็มีความเห็นคล้ายคลึงกันในข้อนี้ว่า ในแง่ชุมชน สมณศักดิ์ก็มีประโยชน์ คือชาวบ้านเห็นว่าพระของตนได้รับการยกย่อง ก็รู้สึกภาคภูมิใจไปด้วย มันมีผลทางจิตวิทยาทำให้รู้สึกว่ามันมีความเจริญ ตัวเองทำนุบำรุงศาสนาอย่างได้ผล พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ก็ทำให้ชาวบ้านยอมรับตามรัฐไปด้วย ชาวบ้านยอมรับสมณศักดิ์หรือพระที่ได้รับสมณศักดิ์ก็สืบ

เนื่องมาจากการให้สมณศักดิ์เป็นอำนาจของกษัตริย์ในฐานะประมุขของรัฐ (ชาฎกนรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

สมณศักดิ์จึงทำให้ชาวบ้านหรือผู้เป็นศิษย์ของพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์รู้สึกพอใจและเกิดกำลังใจในการสนับสนุนช่วยเหลือพระสงฆ์ที่เป็นครูบาอาจารย์ที่ตนเองนับถือต่อไปซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้นเอง

กล่าวโดยสรุป ข้อดีของการมีสมณศักดิ์มีอยู่หลายอย่างซึ่งเป็นเหตุผลประการที่ว่าทำไมทุกประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีระบบสมณศักดิ์ ถึงกระนั้น ในข้อดีเหล่านี้ก็มีข้อเสียอยู่ด้วย เช่น การที่สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ให้เกียรติและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้มีความดีความชอบหรือมีศีลจรรยาวัตรตรงตามก็ทำให้พระสงฆ์ที่ได้รับเกียรตินั้นเกิดความหลงติดกับเกียรติหรือสมณศักดิ์นั้น อีกทั้งระบบสมณศักดิ์ก็มีส่วนที่เป็นปัญหาอยู่ด้วย เช่น ปัญหาเกี่ยวกับความชอบธรรมของการมีสมณศักดิ์ภายใต้กรอบพระธรรมวินัย รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากความเห็นของนักวิชาการที่เห็นต่างกันไป ปัญหาเหล่านี้จะได้นำมาวิเคราะห์ในลำดับถัดไป

2. ปัญหาของสมณศักดิ์

เป็นธรรมดาของสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ที่ปกติจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังที่ ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ กล่าวไว้ว่า “ความจริง ทุกอย่าง มันมีทั้งดีและไม่ดีไปด้วยกันครับ แล้วแต่จะมองในแง่ไหน” (จำนงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์) สมณศักดิ์ก็เช่นกันก็ย่อมมีข้อเสียหรือปัญหาบางประการอยู่ด้วย ซึ่งเป็นข้อเสียหรือปัญหาที่เกิดจากตัวบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องและระบบของสมณศักดิ์ เพราะหากมองจากจุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์ ตัวสมณศักดิ์เองเป็นสิ่งที่ดี ไม่ใช่สิ่งชั่วร้ายหรือตัวปัญหาเนื่องจากเป็นตำแหน่งเกียรติยศที่ยกย่องพระสงฆ์ที่มีคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถดังที่ปรากฏหลักฐานในประกาศสถาปนาสมณศักดิ์ที่ได้อธิบายมาแล้วในเรื่องจุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์ ซึ่งพระสุธีธรรมานุวัตรก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันนี้ว่า “สมณศักดิ์ไม่มีปัญหา อยู่ที่คนใช้สมณศักดิ์ ผู้พิจารณาสมณศักดิ์ ปัญหาอยู่ที่ระบบ อาตมาไม่มองว่าสมณศักดิ์เป็นข้อเสีย” (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์) ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 182, 203) นักวิชาการส่วนใหญ่ก็มองว่า สมณศักดิ์เป็นสิ่งกลาง ๆ จะมีผลดีหรือเสียอยู่ที่ผู้เข้าไปเกี่ยวข้อง และความไม่ดีต่างๆ มีปรากฏเฉพาะในพระสงฆ์บางรูปเท่านั้น ถ้าได้รับการปรับปรุงแก้ไขก็น่าจะทำให้ระบบสมณศักดิ์มั่นคงต่อไป ผลการวิจัยนี้จึงแสดงว่าปัญหาของสมณศักดิ์ยังไม่รุนแรงมากจนเกินเยียวยา

อย่างไรก็ตาม แม้ปัญหาหรือข้อเสียของสมณศักดิ์ไม่อาจกำจัดให้หมดอย่างสิ้นเชิงได้ แต่ปัญหาบางอย่างที่เกิดเป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขให้บรรเทาเบาบางลงได้ และบางปัญหาก็คือเป็นเรื่องความคิดเห็นหรือมุมมองของคนที่แตกต่างกันไปซึ่งบางครั้งก็ดูจะเกินความเป็นจริงไปบ้างจึงเป็นเรื่องที่

ควรนำมาวิเคราะห์หว่าเป็นอย่างไรงันแน่ ในหัวข้อนี้จะได้นำปัญหาดังกล่าวมาอภิปรายเพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องสมณศักดิ์มากขึ้นดังนี้

1) **สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เกิดความโลภ ความมัวเมา ในตำแหน่งและลาภสักการะ** การที่สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ผู้ได้รับสมณศักดิ์มีสถานะสูงขึ้น ได้รับการยกย่องหรือยอมรับ และนำมาซึ่งผลประโยชน์หรือลาภสักการะต่างๆ เป็นอันมากส่งผลให้พระสงฆ์บางรูปเกิดความเพเลิดเพลินยินดี ยึดติด หลงมัวเมา ในตำแหน่งที่ได้รับและลาภสักการะที่เกิดขึ้น ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ของการบวชและการศึกษาอบรมตามหลักไตรสิกขาที่มุ่งเน้นขัดเกลากิเลส ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี พระนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จังหวัดบุรีรัมย์ เห็นด้วยกับข้อเสียของสมณศักดิ์ในเรื่องนี้

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง นักคิดชาวพุทธจำนวนหนึ่งเห็นว่า สมณศักดิ์ช่วยให้พระสงฆ์เกิดกิเลส ธรรมรักษาได้แสดงความคิดเห็นว่า “สมณศักดิ์เป็นเรื่องของกิเลสตัณหา มีไว้เพื่อแบ่งบารมีกันในทางที่ผิด ก่อเวรก่อภัยแก่ผู้หลงใหล จึงควรที่ชาวพุทธจะพร้อมใจกันเลิกเสีย เพื่อมิให้ศาสนาของเรามีรอยมลทินอีกต่อไป” (ประสภ ธรรมรักษา และคามหุโณ, 2518, 20)

ปัญหาหรือคำวิจารณ์ดังกล่าวนี้มีส่วนเป็นจริงอยู่เพราะพระสงฆ์ส่วนมากยังเป็นปุถุชนอยู่ ดังที่ ดร.อำนาจ บัวศิริ เห็นว่า “สมณศักดิ์เพิ่มกิเลสสำหรับพระผู้มีใจไม่ถึงระดับ” ดร.อำนาจ เห็นด้วยสำหรับพระสงฆ์ผู้มีจิตยังฝักไม่ถึงระดับ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) แต่ไม่ได้หมายความว่าพระสงฆ์จะเป็นเช่นนั้นทุกรูป หรือพระสงฆ์ที่เกิดความโลภ ความมัวเมา เหล่านั้นทุกรูปจะเป็นมากจนน่าเกลียด พระสงฆ์ที่เกิดความโลภ ความมัวเมาในสมณศักดิ์เป็นอย่างมากอาจมีบ้างแต่คงไม่มากนัก เราอาจเข้าใจเรื่องนี้ได้จากการเทียบเคียงกับเหตุการณ์ทำนองเดียวกันที่เกิดในชีวิตประจำวันคือที่เกิดกับคฤหัสถ์ เช่น ผู้ได้ยศหรือตำแหน่งที่สูงขึ้นบางคนก็จะหลงติดกับยศหรือตำแหน่งที่ได้จนเกิดอาการที่เรียกว่า “กึ่งกำได้ทอง” หรือ “คางคกขึ้นวอ” หรือ “หลงตัวเอง” เกิดอาการยกตนเอง ช่มตนเอง แต่คนที่มีอาการเช่นนี้มากๆ มีจำนวนน้อย คนส่วนมากแม้จะเกิดความโลภ ความยึดติด ความหลงในยศหรือตำแหน่งที่ได้ แต่ก็ไม่ได้เป็นมากจนน่าเกลียด ดังที่พระเทพวิสุทธิกวีแสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า

อาตมามองว่า ทุกๆ สังคมมันมี แม้แต่สังคมพระก็ไม่เว้น แต่ว่ามันจะมากหรือน้อย เราจะมองด้วยความเป็นกลางจริงๆ ไม่ใช่เป็นกลางวายเฉยนะ เป็นกลางรู้ทั้งฝ่ายบวกฝ่ายลบ เพราะสภาพความเป็นจริงของสังคมมนุษย์นี้ ไม่ว่าสังคมไหน ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ครู พระ มันก็มีคนดี คนเสีย อยู่ แต่เชื่อว่า มันยังไม่มาก...ยุคใด สมัยใด ที่คนฝ่ายเสียมันมากขึ้น ความเสื่อมก็เกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ สังคมพระก็เช่นเดียวกัน ถ้าในส่วนเสียมันเกิดขึ้นมาก ภาพปรากฏออกมามาก ความเสื่อมศรัทธามันก็เกิดขึ้น ดังนั้น คนวิจารณ์ ในการวิจารณ์ เขาจะว่าได้ว่า พระสงฆ์ท่านยังมีความโลภ มัวเมา ในยศ ในตำแหน่ง ความจริง

พระพุทธเจ้าก็สอนว่า ได้ยศแล้วก็ไม่ควรเมา แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่ควรได้ยศ ยศควรมี ควรได้อยู่ แต่ว่าได้แล้วอย่าเมา ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ คนที่ได้แล้วไปเมายศ มันก็เป็นปัญหา ถือว่า ยังไม่รุนแรง ยังธรรมดา แต่บังเอิญว่าสมัยนี้สื่อมีอิทธิพลมาก...บางครั้งพระไม่ผิดอะไรเลย...บางครั้ง บางที เราจะไปเอาอะไรมาตัดสินก็ไม่รู้...บางครั้ง บางที อาจเพราะความที่พระรูปนั้นมีอิทธิพล หรือเพราะความที่สื่อมีอิทธิพลไปเอากฎหมายบ้านเมืองมาตัดสิน กลายเป็นผิดถูกตามกฎหมายบ้านเมืองขึ้นมา ซึ่งกฎหมายเองก็ไม่มีใครสามารถที่จะเขียนได้โดยตรงว่า ต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนั้น ถ้าอย่างนั้นก็ต้องเขียนกฎหมายกันมโหฬาร

(พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ตามทัศนะของพระเทพวิสุทธิกวี การที่พระสงฆ์หลงมัวเมาในสมณศักดิ์เป็นเรื่องจริงแต่ก็เป็นเรื่องธรรมดาเหมือนคนในสังคมอื่นๆ ที่ยังมีกิเลส และยังมีจำนวนน้อย การที่มีพระสงฆ์หลงมัวเมาในสมณศักดิ์ไม่ใช่เหตุผลที่จะมายกเลิกสมณศักดิ์ สมณศักดิ์ยังควรมีอยู่ แต่ควรแก้ที่ตัวพระสงฆ์มากกว่าคือพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ไม่ควรมัวเมา แต่การที่ดูคล้ายเหมือนเป็นเรื่องรุนแรงก็เพราะพระสงฆ์รูปนั้นมีชื่อเสียงหรือเพราะสื่อมีอิทธิพลทำให้นักรู้สึกเช่นนั้น ซึ่งบางกรณีพระสงฆ์อาจไม่ได้ผิดพระธรรมวินัยแต่ถูกตีความว่าผิดกฎหมายบ้านเมืองตามความเข้าใจของผู้พิจารณาคดีความ ทำให้พระสงฆ์รูปนั้นถูกมองว่าทำผิด เป็นพระสงฆ์ที่ไม่ดี กรณีที่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ถูกกล่าวหาและลงโทษโดยไม่มีความผิดจริงที่พระเทพวิสุทธิกวีกล่าวถึงนั้นอาจเห็นได้จากกรณีที่พระราชอาชญาชั้นราชรูปหนึ่งถูกกล่าวหาว่าทุจริตในเรื่องเครื่องราชอิสริยาภรณ์จนถูกจับสึกแต่ทำยที่สุดปรากฏว่าไม่ได้ทำผิดแต่ท่านก็ถูกลงโทษไปแล้วเพราะถูกจับสึก สถานภาพเดิมคืออายุพรรษาและสมณศักดิ์ของท่านไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้

ในเรื่องนี้ ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน เห็นว่า เรื่องสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เกิดความโลภ เป็นเรื่องจริง สมณศักดิ์เป็นสิ่งเราที่ไม่ดี แต่ไม่มีงานวิจัยว่า พระสงฆ์เป็นกันมากน้อยเพียงใด ถ้าพระสงฆ์ไปปรับใช้พระผู้ใหญ่โดยหวังสมณศักดิ์ก็ดูจะเกินไป นอกจากนั้น ผศ.ดร.ชาญณรงค์ ยังเห็นว่า ระบบสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ไปหมกมุ่นกับวัตถุเพราะถูกกฎบังคับ ต้องทำตามระเบียบพระสงฆ์จึงต้องสร้างถาวรวัตถุ รวมทั้งบริจาคเงินและสิ่งของต่างๆ ถ้าปรับให้พระสงฆ์ทำงานได้อย่างอิสระน่าจะแก้ปัญหานี้ได้ (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ตามความเห็นนี้ ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน ยังไม่ยืนยันว่าพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์แล้วลุ่มหลงมัวเมาที่มีจำนวนมากหรือน้อย แต่เห็นว่าสาเหตุมาจากระบบสมณศักดิ์ที่ทำให้พระสงฆ์ต้องไปวุ่นวายกับเรื่องเงินและการสร้างผลงานด้านวัตถุต่างๆ จนกลายเป็นหมกมุ่นลุ่มหลงกับเรื่องสมณศักดิ์และผลประโยชน์

อนึ่ง เรามีตัวอย่างพระสงฆ์ที่ไม่ได้มีความโลภ ความมัวเมา ในสมณศักดิ์ อยู่หลายรูป เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมโกศาจารย์ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะระดับรองสมเด็จพระราชาคณะ ทั้งสองท่านได้รับสมณศักดิ์จากการที่พระเถระผู้ใหญ่เห็นความดีความชอบ โดยไม่ได้ทำเรื่องขอสมณศักดิ์ด้วยตัวเองอย่างพระสงฆ์ทั่วไป และท่านก็ไม่ได้แสดงความอยากหรือความหลงติดอะไรในสมณศักดิ์ในทางตรงกันข้ามกลับแสดงความไม่อยากได้มากกว่า เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุไม่ได้เดินทางไปเข้ารับพระราชทานพัดยศอย่างพระสงฆ์รูปอื่น

นอกจากนั้น พระสงฆ์อีกจำนวนไม่น้อยไม่ได้สนใจที่จะได้รับสมณศักดิ์เลย ดังจะเห็นได้จาก พระสงฆ์สายพระป่าอย่างหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และพระสงฆ์ที่เป็นนักปฏิบัติกรรมฐานอื่นๆ มีหลวงปู่เทียน จิตฺตสุโภ เป็นต้น แม้พระสงฆ์นักปฏิบัติเหล่านี้บางรูปจะได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ แต่พระสงฆ์เหล่านี้ก็ไม่เคยปรากฏว่ายึดติดมัวเมาในสมณศักดิ์ที่ได้

การที่พระสงฆ์อย่างท่านพุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ และพระสงฆ์นักปฏิบัติธรรมเหล่านี้ยอมรับสมณศักดิ์โดยไม่มีการต่อต้านแต่ก็ไม่ได้แสดงอาการยินดีหลงใหลในสมณศักดิ์ที่ได้ แสดงว่า ท่านเหล่านั้นยอมรับรูปแบบปฏิบัติหรือจารีตประเพณีของสังคมเรื่องนี้ว่ายังมีประโยชน์บางอย่างในสิ่งที่มีโทษอยู่ด้วยนี้

จากที่กล่าวมา เราอาจพอสรุปได้ว่า แนวโน้มของปัญหาข้อนี้จึงยังดูไม่รุนแรง เพราะพระสงฆ์จำนวนน้อยที่มีพฤติกรรมถึงขนาดลุ่มหลงมัวเมาจนน่ารังเกียจ

2) สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เกิดการแก่งแย่ง หรือวิ่งเต้นเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ เกิดความอิจฉาริษยาและความขัดแย้งเช่นเดียวกับสังคมคฤหัสถ์ ก่อให้เกิดปัญหาความลักลั่นและอยู่ดีธรรมในสังคมสงฆ์ เกียรติยศและลาภสักการะที่ได้มาจากการมีสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์บางรูปที่ยังไม่มีสมณศักดิ์อยากได้สมณศักดิ์เพื่อจะได้เกียรติยศและลาภสักการะเหล่านั้น หรือทำให้พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์อยู่แล้วต้องการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เกียรติยศและลาภสักการะมากยิ่งขึ้นๆ ขึ้นไป แต่เนื่องจากสมณศักดิ์ที่มีการแต่งตั้งและเลื่อนในแต่ละปีมีจำนวนไม่มาก เมื่อเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ที่มีอยู่ทำให้เกิดการแก่งแย่งหรือวิ่งเต้นเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ เกิดความอิจฉาริษยาและความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์ที่ต้องแย่งสมณศักดิ์กันเนื่องจากอยู่ในกลุ่มที่จะได้รับการพิจารณาในกลุ่มเดียวกัน เช่น อยู่วัดเดียวกันหรือจังหวัดเดียวกัน สิ่งที่ตามมาคือเกิดปัญหาความลักลั่นและความไม่เป็นธรรมในการพิจารณาให้สมณศักดิ์อันเนื่องมาจากการวิ่งเต้นนั้น ผู้ที่ควรได้อาจไม่ได้เพราะมีผู้อื่นมาวิ่งเต้นได้ไป ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 201) พระนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ที่ตอบแบบสอบถามก็เห็นว่า สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ขาดความสามัคคี

คณิงนิตย จันทบุตร กล่าวถึงเรื่องสมณศักดิ์ทำให้เกิดความอิจฉาริษยาและการแข่งขันชิงดีชิงเด่นของพระสงฆ์โดยอ้างเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพระพุทฺธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เมื่อครั้งเป็นพระปริยัติโสภณ กับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) เมื่อครั้งยังเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ อันสืบเนื่องมาจากการที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ก้าวเขยิบขึ้นสู่ตำแหน่งอย่างรวดเร็ว โดยได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์เป็นรองสมเด็จพระราชาคณะที่ พระพิมลธรรม ซึ่งเป็นพระราชาคณะชั้นสูงที่มีอายุน้อยที่สุด รวมทั้งดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง และอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุทำให้เกิดความริษยาแค้นเคืองขึ้น ส่งผลให้ต่อมาเกิดความยึดเยื้อล่าช้าในการแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ว่างลงถึง 2 ตำแหน่งในปี พ.ศ. 2516 ซึ่งกว่าพระพิมลธรรมจะได้รับการแต่งตั้งเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ก็ต้องรอถึงปี พ.ศ. 2528 โดยการเรียกร้องของพระราชาคณะภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปยังคณะรัฐบาล มหาเถรสมาคม กรมการศาสนา ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระพุทฺธโฆษาจารย์ (พื้น ชุตินฺธโร) เพราะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในฝ่ายมหานิกายในขณะนั้น (คณิงนิตย จันทบุตร, 2532, 32-33, 92-93)

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยๆ จากที่อภิปรายมาแล้วในข้อก่อน พระสงฆ์ที่ถูกเกียรตินิยมและลาภสักการะครอบงำจนอยากได้สมณศักดิ์ถึงขนาดวิ่งเต้นและเกิดการอิจฉาริษยา ความขัดแย้งกัน รวมทั้งพระสงฆ์ที่มีอำนาจในการพิจารณาให้สมณศักดิ์เกิดความลำเอียงหรือความไม่เป็นธรรม คงมีจำนวนไม่มากนักที่เป็นมากเช่นนั้น พระสงฆ์ส่วนมากแม้อยากจะได้สมณศักดิ์ก็คงไม่ถึงขนาดต้องวิ่งเต้นอะไรมากมายหรือถึงขนาดเกิดความขัดแย้งกับพระสงฆ์รูปอื่น เพราะสิ่งสำคัญคือการสร้างผลงานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

พระเทพวิสุทธิกวีก็เห็นว่า พระสงฆ์ที่แก่งแย่ง วิ่งเต้นในเรื่องสมณศักดิ์นั้นก็มีจริง แต่มีน้อย โดยกล่าวว่า

ยอมรับว่า ส่วนหนึ่งมันมีอยู่จริง เกิดการแก่งแย่ง วิ่งเต้นกันมีอยู่จริง แต่มันไม่ได้มากถึงขนาดว่า ครึ่งต่อครึ่ง อะไรทำนองนั้น อาตมาเชื่อมั่นว่า ถ้าหากคิดเปอร์เซ็นต์แล้วน้อยมาก อาจจะเป็น 1 หรือ 2 เปอร์เซ็นต์ มันมีอยู่ เคยเห็นจริงๆ มันวิ่งกันอยู่ แต่ว่ามันไม่ได้มากมาย แล้วก็ไม่ได้สนับสนุน เห็นว่าเป็นเรื่องเสียหายอยู่...ในยุคพุทธกาล ก็มีอยู่ ในการตั้งเอตทัคคะ พระสงฆ์ยังค่อนข้างขอดเลยว่า พระพุทธเจ้าทำไมตั้งพระสารีบุตร พระโมคคัลลาน์ คนอื่นก็มีเยอะที่บวชก่อน พระโกณฑัญญะ พระอุรุเวลกัสสป เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ น่าจะได้ก่อน

(พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นว่า เรื่องการแก่งแย่งในเรื่องสมณศักดิ์มีบ้าง เป็นบางส่วน บางกรณี (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) อ.วศิน อินทสระ นักเขียนนิยายอิงธรรมะและนักวิชาการทางด้าน

พระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ทำผิดก็มีบ้างแต่มีจำนวนน้อย และพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ก็มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด โดยอ้างสถิติของพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ตั้งแต่ระดับพระราชาคณะขึ้นไปซึ่งเป็นข้อมูลเมื่อปี 2512 แต่มีความใกล้เคียงกับสถิติในปัจจุบัน (พ.ศ.2555) เพราะการพิจารณาสมณศักดิ์ก็มีการกลั่นกรองอยู่ด้วย โดยได้แสดงความเห็นไว้ผ่านตัวละครในหนังสือเรื่อง “พ่อผมเป็นมหา” ว่า

ลูกเห็นแล้วว่าในจำนวนพระเถรในเมืองไทยจำนวน 2 แสนเศษ และวัด 2 หมื่นกว่าวัดมีพระที่มีสมณศักดิ์ตั้งแต่พระราชาคณะขึ้นไปเพียง 466 เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีพระเปรียญและพระครูสัญญาบัตรบ้างอีก แต่ถึงอย่างไร เมื่อเทียบจำนวนพระทั้งหมด พระที่ได้สมณศักดิ์ก็มีจำนวนน้อย แสดงว่าท่านมิได้ให้กันสุ่มสี่สุ่มห้า ท่านต้องเลือกเฟ้น และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยในสัญญาบัตร หรือหิรัญบัฏ หรือสุพรรณบัฏทั้งสิ้น

(วศิน อินทสระ, ออนไลน์)

ส่วนการที่พระเถระผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจในการพิจารณาให้สมณศักดิ์เกิดความลำเอียงหรือความไม่เป็นธรรมก็มีความเป็นไปได้แต่คงไม่มากนักเพราะการที่พระเถระเหล่านั้นพิจารณาให้สมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่ตัวเองรู้จักหรือคุ้นเคยส่วนหนึ่งก็มาจากรู้ความสามารถของพระสงฆ์รูปนั้นๆ และรู้ว่าจะไม่ทำให้เกิดปัญหาในการปกครองที่ตนเองดูแลอยู่ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่คนในสังคมโดยทั่วไปก็มักจะเป็นกันซึ่งเป็นเรื่องที่มีเหตุผลพอยอมรับได้ การลำเอียงหรือความไม่เป็นธรรมที่ยอมรับไม่ได้คือการช่วยเหลือคนที่รู้จักเพราะเหตุแห่งผลประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียวโดยไม่ดูความรู้ความสามารถหรือความเหมาะสมต่างๆ เลย ซึ่งพระสุธีธรรมานุวัตรก็เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ โดยเห็นว่า ถ้าพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์อย่างเหมาะสมก็ไม่มีปัญหาอะไร ปัญหาของสมณศักดิ์เกิดจากการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ที่ไม่เหมาะสม คือแต่งตั้งพระสงฆ์ที่ไม่มีคุณวุฒิหรือวัยวุฒิที่เหมาะสม ถ้ามีคุณวุฒิหรือวัยวุฒิอย่างใดอย่างหนึ่งเหมาะสม ก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าอ่อนทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ แล้วจะปกครองกันได้อย่างไร ปัญหาเรื่องนี้ส่วนหนึ่งมาจากการเอาสมณศักดิ์ไปผูกโยงอยู่กับตำแหน่งปกครอง ทำให้โอกาสได้รับการแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ค่อนข้างจำกัด ผู้ที่อยากได้สมณศักดิ์จึงต้องวิ่งเต้น (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

อนึ่ง การที่พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยมีท่านพุทธทาสเป็นต้น ไม่ได้ให้ความสนใจหรือยึดติดสมณศักดิ์เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่พระสงฆ์ทุกรูปจะเป็นเช่นนั้น หรือถึงจะเป็นบ้างก็คงไม่มากขนาดนั้น คงมีเป็นส่วนน้อยที่เป็นมากถึงขนาดนั้น

ดังนั้น แม้ปัญหานี้จะมีความเป็นจริงอยู่บ้าง แต่ก็ไม่รุนแรงอย่างที่วิจารณ์กัน เพราะพระสงฆ์ส่วนมากไม่ได้เป็นเช่นนั้นและยังพอมีทางแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาได้

3) สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เกิดค่านิยมฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย สืบเนื่องจากการได้รับสมณศักดิ์ทำให้เกิดการฉลองสมณศักดิ์และการทำบุญแสดงมุทิตาจิตแก่ผู้ได้รับสมณศักดิ์ซึ่งต้องจัดงานและใช้เงินจำนวนมากจนมีผู้วิจารณ์ว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เกิดค่านิยมฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยในการฉลองสมณศักดิ์รวมถึงการฉลองในงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์

ส.ศิริรักษ์ วิจารณ์การฉลองสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ว่าเป็นเรื่องฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย “เพราะยังไม่เห็นฆราวาสฉลองยศอย่างฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยดังที่พระฉลองสมณศักดิ์กันเลย” (ส.ศิริรักษ์, 2538, 67) นอกจากนี้ ส.ศิริรักษ์ยังเห็นว่า งานบุญที่พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์เป็นเจ้าภาพเป็นงานบาป และเป็น การติดสินบนทางอ้อม เช่น เจ้าคณะอำเภอฉลองวันเกิดหรือฉลองยศก็จะนิมนต์เจ้าคณะที่สูงขึ้นไป กว่าตนมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้นให้มาเจริญพระพุทธมนต์แล้วถวายองค์ละห้าพันบาท โดยนิมนต์ เจ้าคณะหนหรือผู้บังคับบัญชาที่สูงสุดในสายตรงของตนมาเทศน์แล้วถวายหนึ่งหมื่นบาท และในงานวันเกิดและงานฉลองสมณศักดิ์นั้น พระผู้น้อยก็ต้องเอาเงินไปถวายกันคราวละมากๆ หากพระสงฆ์รูปนั้นต้องการเจริญยศศักดิ์อีกฐานขึ้นไป (ส.ศิริรักษ์, 2546, 127-128)

คำวิจารณ์ดังกล่าวมีส่วนเป็นจริงเพราะการฉลองสมณศักดิ์มีให้เห็นกันอยู่โดยทั่วไป ผู้วิจัยคิดว่า การที่พระสงฆ์ต้องจัดงานฉลองเช่นนั้นเพราะรู้สึกเป็นธรรมเนียมหรือประเพณีที่ทำกันมานานแล้วซึ่งเริ่มแรกการจัดงานน่าจะมาจากความต้องการทำบุญเนื่องจากชาวพุทธไทยนิยมทำบุญเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การตาย หรือการได้ตำแหน่งหรือโชคลาภ ซึ่งก็เป็นเรื่องบุญ แต่ต่อมาพระสงฆ์บางรูปอาจมีความประสงค์ต้องการเอาใจพระเถระผู้ใหญ่เพื่อหวังผลประโยชน์บางอย่างหรืออาจมีเหตุผลที่นับถือพระสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นคนมีฐานะและต้องการจัดงานฉลองให้พระสงฆ์ที่ตนนับถือให้ยิ่งใหญ่จึงจัดงานอย่างเอิกเกริกและใช้เงินจำนวนมากดังกล่าว ทำให้กลายเป็นธรรมเนียมประเพณีที่พระสงฆ์ต้องทำกันแม้จะไม่ต้องการประจบเอาใจพระเถระผู้ใหญ่ก็ตาม

นอกจากนั้น การที่พระสงฆ์จัดงานที่ดูฟุ่มเฟือยและถวายเงินพระเถระจำนวนมากนั้นอาจมาจากสาเหตุที่พระสงฆ์รูปนั้นมีรายได้มาก เช่น อยู่ในวัดที่มีรายได้มาก หรือมีเหตุผลที่มีฐานะถวายความอุปถัมภ์ในด้านการเงินจำนวนมากทำให้ท่านต้องการทำบุญด้วยการถวายเงินจำนวนมากตามศักยภาพที่ท่านมีความคิดว่ายิ่งถวายเงินมาก ก็ยิ่งได้บุญมาก และเห็นว่าพระเถระที่มีสมณศักดิ์หรือตำแหน่งสูงก็ควรได้รับการถวายเงินมากขึ้นตามสถานะของท่านด้วย ซึ่งในกรณีเช่นนี้อาจไม่ได้มีเจตนาผิดแผกในเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวก็ได้ พระเทพวิสุทธิกวีก็แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า การที่พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์มีค่านิยมฟุ้งเฟ้ออาจมีบ้าง แต่สำหรับบางรูปอาจไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่ที่ทำเหมือนมีค่านิยมฟุ้งเฟ้อเพราะเมื่อมีสมณศักดิ์ทำให้มีรายได้เพิ่ม ก็ทำเพิ่มตามไปด้วยเพื่อให้สมกับฐานะหรือตำแหน่ง (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

พระสุธีธรรมมานุวัตร ก็เห็นคล้ายกันว่า การจัดงานฉลองสมณศักดิ์ส่วนหนึ่งเป็นค่านิยมของสังคมที่จะถวายเงินให้เหมาะกับสถานภาพ ไม่ใช่ต้องการเอาใจผู้ใหญ่เสมอไป และต้องการทำบุญด้วย ท่านยังกล่าวอีกว่า พระสงฆ์ที่จัดงานฉลองสมณศักดิ์มีไม่มาก พระสงฆ์ในเขตกรุงเทพฯ ก็ไม่นิยมจัดงานฉลอง และบางรูปลูกศิษย์เป็นคนจัดให้ บางรูปก็จัดงานแล้วเอาเงินไปทำบุญ เช่น กรณีของพระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญโญ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดกาญจนบุรี ที่จัดงานฉลองสมณศักดิ์ชั้นธรรมแล้วเอาเงินไปทำบุญสร้างโรงเรียน มีคนจะถวายรถยนต์แก่พระธรรมคุณาภรณ์แต่ท่านก็ขอเปลี่ยนเป็นเงินที่จะเอาไปสร้างโรงเรียน (พระสุธีธรรมมานุวัตร, สัมภาษณ์)

พฤติกรรมดังกล่าวนี้เหมือนกับคฤหัสถ์ที่เมื่อมีรายได้หรือฐานะสูงขึ้น เวลาทำบุญหรือจัดงานอะไร ก็ทำเพิ่มตามฐานะ ส่วนหนึ่งเพราะต้องการทำบุญมากขึ้นในเมื่อสามารถทำได้ เช่น เคยบริจาค 500 บาท ก็เพิ่มเป็น 1,000 บาท และอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเห็นว่าเป็นการทำให้เหมาะสมกับตำแหน่งหรือฐานะตามที่นิยมปฏิบัติกัน

อ.วศิน อินทสระ แสดงความเห็นในเรื่องการฉลองสมณศักดิ์ที่ดูเป็นความฟุ้งเฟ้อฟุ้งเพื่อไว้ อย่างน่าสนใจผ่านบทสนทนาของตัวละครในเรื่อง “พ่อผมเป็นมหา” ว่า

“ลูกรู้ไหม เวลาพระท่านฉลองยศ หรือสมณศักดิ์นั้น ท่านทำอะไรบ้าง?”

“ผมเห็นท่านมีสวดมนต์เย็น โดยนิมนต์พระผู้ใหญ่ที่เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาสมณศักดิ์ไปสวดมนต์แล้ววันรุ่งขึ้นก็มีเลี้ยงเพลพระชุดนั้นและพระในวัด และต่างวัดที่คุ้นเคยข้าวปลาอาหารก็ได้มาจากอุบาสกอุบาสิกา และศิษยานุศิษย์ผู้คุ้นเคยคนละหม้อสองหม้อแล้วแต่ใครจะทำเท่าไร ถ้าอยู่ต่างจังหวัดนิมนต์กรรมการมหาเถรสมาคมไม่ได้ก็นิมนต์พระผู้ใหญ่ในจังหวัดนั้น” ผมตอบเพราะเคยไปฉลองสมณศักดิ์กับพ่อมาหลายครั้งแล้ว

“ลูกเห็นหรือไม่ว่าทั้งหมดเป็นงานบุญงานกุศลของพระผู้ผู้นั้นและชักชวนให้ญาติโยมมาทำบุญกันตามแต่กำลังแห่งศรัทธาและไทยธรรม พระผู้นั้นมีกับปิยภัณฑ์ (เงิน) เท่าไรก็มักทำบุญหมดในงานนี้....

“แต่ชาวบ้านเขาฉลองยศ เขาออกทุนของเขาเองนะครับ-พ่อ ส่วนพระฉลองยศ ฉลองศักดิ์หรือทำบุญวันเกิดก็ต้องรบกวนชาวบ้าน ข้าวหม้อแกงหม้อเสียเรื่อยไป” ผมเถียงพ่อเพราะมีช่องให้เถียงอยู่บ้างอีก

“พระออกทุนของท่านเองเลี้ยงพระ เลี้ยงอุบาสกอุบาสิกาตั้ง 200-500 คน ท่านจะเอาเงินที่ไหนมา ถ้าองค์ไหนทำได้คนก็จะตำหนิได้อีกเหมือนกันว่า พระรวย คงมีเงินเป็นหมื่นเป็นแสนกระมัง จึงทำได้อย่างนี้ ครั้นท่านไปขอความอนุเคราะห์เล็กๆ น้อยๆ ก็ตำหนิท่านอีกว่ารบกวนชาวบ้าน จะเอาอย่างไรกันดี

“ว่ากันความเป็นจริงแล้วข้าวหม้อหนึ่งราคาไม่เกิน 6 บาท หมายถึงข้าวที่เราหุงเอง แยกหม้อหนึ่งก็ประมาณ 20 บาท ก็ประมาณ 25-26 บาทเท่านั้น เท่ากับเปียร์ 2 ขวดไม่รวมกับแก๊ส ราคาที่ว่านี่คือ 25-26 บาท นั้นอาจลดลงหรือเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อยตามคุณภาพและปริมาณของข้าวหรือแกง พิจารณาดูแล้วก็ไม่กระไรนักมิใช่หรือลูก อนึ่ง พระท่านก็ขอคนที่มีความรู้จะขอได้ ไม่ใช่ท่านบอกขอคนที่ไม่มีแม้จะกินเอง นานที่ปีหน ลูกเอ๊ยไม่น่าจะคิดอะไรมาก”

ผมและพ่อหนึ่งกันไปครูหนึ่ง พ่อจึงพูดต่อไปว่า

“เกี่ยวกับการฉลองสมณศักดิ์นี้ บางทีพ่อก็ไม่ค่อยสบายใจอยู่บ้าง เฉพาะบางแห่งที่ท่านฉลองกันเสียสามวันสามคืน มีมหรสพหลายชนิด โฆษณาเอิกเกริกไปหลายคั้งน้ำ แม้จะทำในนามของศิษยานุศิษย์พ่อก็เห็นว่ามากเกินไปหน่อย การกระทำบางอย่างแม้จะควรแต่เมื่อมากเกินไปก็เกินควร ไม่ดีเหมือนกัน”

(วศิน อินทสระ, ออนไลน์)

ความเห็นของ อ.วศิน อินทสระ ที่ปรากฏอยู่ในบทสนทนาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การฉลองสมณศักดิ์ส่วนใหญ่เป็นการทำบุญ และการบอกบุญให้ประชาชนมาช่วยก็ไม่ได้เป็นเรื่องเสียหายอะไรเพราะผู้มาบริจาคช่วยงานฉลองก็มีความรู้ที่จะทำได้และไม่ได้จำกัดขอบเขต ๗ แต่ถ้าเป็นการฉลองที่เอิกเกริกใหญ่โตเกินไปก็ไม่เหมาะสมเช่นกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า พระสงฆ์ที่ฉลองสมณศักดิ์ไม่ได้มีค่านิยมฟุ้งเฟ้อเสมอไป แต่ทำด้วยจุดประสงค์หรือสาเหตุอื่นก็มี และสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ดูเหมือนพระสงฆ์เหล่านั้นมีค่านิยมฟุ้งเฟ้อคือค่านิยมหรือระบบสมณศักดิ์เป็นเช่นนั้น ดังที่ ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ตั้งข้อสังเกตว่า ระบบทำให้พระสงฆ์ต้องฟุ้งเฟ้อ แม้ไม่ต้องการหรือไม่ต้องใจ แต่ระบบทำให้ไม่เป็นตัวของตัวเอง (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น พระสงฆ์บางรูปที่ได้รับสมณศักดิ์ก็ไม่ได้ฉลองอย่างฟุ้งเฟ้อหรือไม่ได้จัดงานฉลองเลย ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ เล่าว่า สมัยที่ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะชั้นสามัญ ท่านก็ไม่ได้แจกการ์ดเชิญญาติโยมมาแสดงมุทิตาจิต คือไม่ได้จัดงานฉลอง (จำนงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)

อนึ่ง ดร.อำนาจ บัวศิริ ยังแสดงความเห็นในเรื่องนี้ในอีกมุมหนึ่งว่า เรื่องค่านิยมฟุ้งเฟ้อนี้ไม่ใช่ความหมายมุ่งหมายของการถวายสมณศักดิ์ ควรปรับที่ค่านิยมให้ลดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยลง (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) ความเห็นดังกล่าวนี้สอนัยว่า เรื่องค่านิยมฟุ้งเฟ้อนี้เป็นเรื่องส่วนบุคคลไม่เกี่ยวกับระบบสมณศักดิ์โดยตรง แต่เป็นค่านิยมที่พระสงฆ์หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องสร้างขึ้น

ดังนั้น แม้สมณศักดิ์อาจทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อดังกล่าวจริง แต่การจัดงานฉลองและการถวายเงินจำนวนมากก็ไม่ใช่ว่าเรื่องเลวร้ายทั้งหมด ขึ้นอยู่กับเจตนาและความพร้อมของพระสงฆ์แต่ละรูป จึงไม่เป็นธรรมเนียมถ้าเราจะกล่าวหาว่าการทำเช่นนั้นเป็นความฟุ้งเฟ้อเป็นงานบาปเพียงอย่างเดียว ปัญหาเรื่องนี้แม้จะมีส่วนจริงแต่ก็ไม่ถึงกับเสียหายรุนแรงถ้ามีความบริสุทธิ์ใจและความพร้อมที่จะทำ เพราะยังมีส่วนดีอยู่ด้วยเนื่องจากเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งเช่นกัน และยังสามารถปรับแก้ให้ดีขึ้นได้

4) สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ห่างเหินจากการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมณธรรม การที่พระสงฆ์พอใจและลุ่มหลงมัวเมาในเรื่องสมณศักดิ์ทำให้มัวแต่หาหนทางที่จะได้รับแต่งตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้นไป จนละเลยการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมณธรรม ซึ่งเรื่องนี้ดูจะเป็นการกล่าวหาที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงเพราะเป็นไปได้ยากที่พระสงฆ์จะห่างเหินจากการศึกษาและการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพราะสมณศักดิ์เป็นต้นเหตุโดยตรง เนื่องจากการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมณธรรมนั่นเองที่จะทำให้ได้รับสมณศักดิ์เพราะเป็นผลงานที่เป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการพิจารณาสมณศักดิ์ และการไม่ศึกษาพระธรรมวินัยและการไม่ปฏิบัติสมณธรรมก็เกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น มีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่ไม่สนใจการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมณธรรมเพราะขาดศรัทธาที่แท้จริงหรือเพราะความเกียจคร้าน โดยไม่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์เลย

พระสงฆ์ส่วนมากแม้จะปรารถนาสมณศักดิ์แต่คงไม่ถึงกับละทิ้งกิจวัตรที่จะต้องศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติสมณธรรมอย่างสิ้นเชิง ซึ่งในทางตรงกันข้าม พระสงฆ์ที่ปรารถนาสมณศักดิ์ต้องพยายามศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติสมณธรรมเพราะการศึกษาพระธรรมวินัยตามหลักสูตรนักธรรม-บาลีของคณะสงฆ์จะทำให้เจริญก้าวหน้าในด้านสมณศักดิ์เนื่องจากเปรียญธรรมก็เป็นสมณศักดิ์ประเภทหนึ่งและจะเป็นฐานให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น เปรียญเอกทำให้ได้เป็นพระราชาคณะโดยไม่ต้องผ่านการเป็นพระครูสัญญาบัตร และผู้ที่เก่งหรือมีชื่อเสียงในด้านการเจริญกรรมฐานก็จะได้รับการตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์อย่างรวดเร็วดังกรณีของพระราชญาณวิสุทธิโสภณ (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) วัดป่าเกสโรบล (วัดป่าบ้านตาด) อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุดรธานีข้ามชั้นเป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวิสุทธิมงคล โดยไม่ได้เป็นพระราชาคณะชั้นเทพมาก่อน เป็นกรณีพิเศษ เมื่อ พ.ศ. 2542

พระสุธีธรรมมานุวัตตรยอมรับว่าเรื่องนี้มีส่วนจริงอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่สาเหตุสำคัญเพราะพระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์ก็ห่างเหินการศึกษาและการปฏิบัติ (พระสุธีธรรมมานุวัตตร, สัมภาษณ์) ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นคล้ายกันว่า การที่สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์ห่างเหินการศึกษาและการปฏิบัติธรรมมีในบางกรณีเท่านั้น สมณศักดิ์ไม่ใช่สาเหตุใหญ่ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) ในทำนองเดียวกัน อ.วศิน

อินทสระ ก็เห็นว่า การศึกษาและปฏิบัติธรรมน่าจะเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากกว่า สมณศักดิ์คงไม่ใช่ตัวการสำคัญ เพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ไม่มีสมณศักดิ์ก็ไม่มีอะไรต่างกับพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดที่ปรากฏในนิยายอิงธรรมะเรื่อง “พ่อผมเป็นมหา” ซึ่งเป็นบทสนทนาระหว่างบุตรชายกับบิดาว่า

“เสียหายครับ” ผมตอบหนักแน่น “การบวชนั้นจุดประสงค์เพื่อกำจัดกิเลส เพื่อไปให้ถึงนิพพาน สมณศักดิ์คือยศพระนั้นเป็นกำแพงอันหนึ่งที่ขวางกั้นและบังพระให้วนเวียนหลงอยู่ในสมณศักดิ์นั้นจนลืมนึกถึงจุดมุ่งหมายเดิมติดลาภ ติดยศกันจนไม่เป็นอันได้ทำสิ่งซึ่งเป็นสมณกิจ”

“แล้วพระที่ไม่มีสมณศักดิ์ละ กำจัดกิเลสได้เท่าไรได้ไปถึงนิพพานก็องค์ ลูกพอยกตัวอย่างได้ไหม?” พ่อว่า, หน้าพ่อเฉยเหมือนไม่ยินดียินร้ายว่าผมจะพูดอย่างไรต่อไปอีก จะว่ารำคาญผมก็ไม่ใช่ว่า

“จริงของพ่อเหมือนกัน” ผมคิด “จะว่าสมณศักดิ์เป็นกำแพงกั้นไม่ให้พระถึงนิพพานก็พระที่ไม่มีสมณศักดิ์ละมีมากกว่าพระมีสมณศักดิ์เสียอีกหลายสิบเท่า นั้น ท่านเหล่านั้นได้ไปถึงนิพพานกันทุกองค์หรือหรือว่าได้ปฏิบัติชอบเป็นพิเศษกว่าพระที่มีสมณศักดิ์ก็หาไม่ เรื่องเหล่านี้ น่าจะเป็นเรื่องของแต่ละบุคคลเสียแล้ว”

(วศิน อินทสระ, ออนไลน์)

การที่พระสงฆ์ย่อหย่อนหรือละเลยการศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติสมณธรรมเกิดจากหลายสาเหตุ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือการทำงานของวัดและของคณะสงฆ์และงานสาธารณะสงเคราะห์คอยช่วยเหลือชาวบ้าน นอกจากนั้นก็จะเป็นการขาดการส่งเสริมเอาใจใส่ในเรื่องเหล่านี้ของพระเถระผู้มีอำนาจในการบริหาร

ดังนั้น ปัญหาข้อนี้แม้จะมีความสำคัญแต่เรื่องสมณศักดิ์ไม่ใช่สาเหตุสำคัญของปัญหานี้ หรือถ้ากล่าวอีกอย่างหนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า การอ้างว่าสมณศักดิ์ทำให้เกิดการละเลยการศึกษาและการปฏิบัติพระธรรมวินัยนั้นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพราะสมณศักดิ์อย่างมากที่สุดก็เป็นแค่เพียงสาเหตุเล็กน้อยเท่านั้นเนื่องจากตามปกติพระสงฆ์ที่ไม่ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็ทำเช่นนั้นอยู่แล้วแม้ไม่มีสมณศักดิ์มาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้น ถ้าเราปรับปรุงระบบการศึกษาและการปกครองให้ดีก็จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบสมณศักดิ์เพราะสมณศักดิ์ไม่ใช่สาเหตุโดยตรงนั่นเอง

5) สมณศักดิ์เป็นเหมือนบรรดาศักดิ์ที่เลิกกันไปแล้วจึงควรเลิกด้วยเช่นกัน เนื่องจากบรรดาศักดิ์ของขุนนางในสมัยที่ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถูกล้มเลิกไปแล้วเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นในสังคมและความไม่เท่าเทียมกัน สมณศักดิ์ซึ่งมี

ลักษณะแบบเดียวกับบรรดาศักดิ์หรือเป็นมรดกที่เหลืออยู่ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ควร เลิกตามไปด้วย แต่คำวิจารณ์หรือปัญหาข้อนี้ดูจะอ่อนด้วยเหตุผลเพราะเป็นการสรุปง่ายเกินไป (oversimplify) ใช้เหตุผลน้อยไปหรือมองอย่างสุดโต่งเกินไป เนื่องจากบรรดาศักดิ์ไม่ได้ทำให้เกิด การดูถูกหรือเอาวัดเอาเปรียบเสมอไป และการแบ่งระดับชั้นไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งฐานันดรหรือ ตำแหน่งบริหารในแบบใดก็ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นได้เช่นกัน อีกทั้งสมณศักดิ์ยังเหมือนกับระบบยศ สมัยใหม่ที่ใช้กันอยู่ด้วย ไม่ได้คล้ายเฉพาะกับบรรดาศักดิ์ และบรรดาศักดิ์ก็ถูกแทนที่ด้วยระบบยศ สมัยใหม่ ไม่ได้หายไปจริงๆ

ธรรมรักษาแสดงความเห็นในปัญหาเรื่องนี้ไว้ว่า

สมณศักดิ์คือยศของพระ...ถ้าเทียบกับทางบ้านเมืองในสมัยก่อนก็ได้แก่บรรดาศักดิ์ คือ ชุน, หลวง, พระ, พระยาและเจ้าพระยา เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้เขาเลิกกันไปนานหน้า หน้าแล้ว ...ทางพระเราก็น่าจะเลิกสมณศักดิ์เสียก่อนที่ทางบ้านเมืองเขาจะคิดเลิกบรรดาศักดิ์ เรื่องกลับกลายเป็นว่าทางโลกเขาเอือมระอาบรรดาศักดิ์ ว่าเป็นเรื่องแบ่งชนชั้น เป็นของ ล้าสมัย...ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็น ระบอบ ‘ประชาธิปไตย’ ทางการก็เลยยกเลิกบรรดาศักดิ์เสียด้วย แต่ทางพระเราไม่มีการปฏิวัติศาสนา สมณศักดิ์จึงไม่ได้ถูกยกเลิกไปตามบรรดาศักดิ์ของทางบ้านเมือง แต่ ผมก็ให้รู้สึกอัศจรรย์ใจว่า พระเถระในสมัยนั้นก็ช่างไม่มีความละอายเสียบ้างเลย ก็เมื่อ บ้านเมืองเขาเลิกบรรดาศักดิ์ไปแล้ว ทางพระก็น่าจะคิดเลิกบ้าง ไฉนจึงได้ปล่อยให้มัน ล่วงเลยมาจนถึงทุกวันนี้ มีหน้าซ้ำกลับจะเพิ่มให้มีมากยิ่งขึ้นเสียอีก ผมถือว่าเป็นเรื่องที่น่า อับอายขายหน้าชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง เป็นเรื่องที่ผมข้องใจมานานแล้ว

(ประสก, ธรรมรักษา และคามหุโณ, 2518, 9-10)

ในประเด็นนี้ สุรพศ ทวีศักดิ์ ก็แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า “ถ้ายกเลิกระบบสมณ ศักดิ์ได้จะดีที่สุด เพราะระบบสมณศักดิ์เป็นระบบศักดินาพระที่เป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์” (สุรพศ ทวีศักดิ์, ออนไลน์, 2554)

ปัญหาเรื่องสมณศักดิ์ควรถูกยกเลิกเพราะเหมือนบรรดาศักดิ์ซึ่งเป็นมรดกของระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นเป็นปัญหาเกิดจากความเห็นที่มีความเชื่อพื้นฐาน (assumption) ที่ ยอมรับไว้แต่แรกแล้ว 2 ประการ คือ

- (1) ระบบศักดินาเป็นสิ่งชั่วร้าย เป็นมรดกของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งเป็นระบอบ การปกครองที่เลวร้าย ทำให้คนทำชั่ว มัวเมา และเกิดการแบ่งชั้นวรรณะ
- (2) ระบบสมณศักดิ์มีลักษณะเหมือนระบบศักดินาคือเป็นระบบศักดินาของพระสงฆ์

สิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาเพื่อวินิจฉัยปัญหาข้อนี้ก็คือ ความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการนี้ มีความถูกต้องเป็นจริงเพียงไร ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอข้อสังเกตสำหรับความเชื่อพื้นฐานทั้ง 2 ประการนี้ ดังต่อไปนี้

(1) ระบบศักดินาและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสิ่งที่มิทั้งข้อดีและข้อเสียหรือมีทั้งความดีและความชั่วร้ายอยู่ในตัว ระบบศักดินาก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียเช่นเดียวกับระบบยศและตำแหน่งในระบอบประชาธิปไตย ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียเช่นเดียวกับระบอบประชาธิปไตย เพียงแต่มองในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยมีข้อดีมากกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น หรืออาจจะกล่าวอีกแบบหนึ่งว่า ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีข้อเสียหรือเลวน้อยกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ได้

ระบบศักดินาทำให้คนหลงตัวถือตนและเกิดการแบ่งชนชั้นเป็นเรื่องจริง แต่แน่นอนว่าไม่ใช่ทุกคนที่หลงตัวถือตนจนดูถูกดูหมิ่น รังเกียจ และกดขี่เอาเปรียบผู้ไม่มีศักดินาหรือผู้ที่ศักดินาต่ำกว่า ในทำนองเดียวกัน ระบบยศและตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งของตำรวจและทหารรวมถึงตำแหน่งของข้าราชการประเภทต่าง ๆ ก็ทำให้คนที่อยู่ในระบบนั้นหลงตัวถือตนและเกิดการแบ่งชนชั้นเช่นกัน การยกตนและข่มผู้อื่นที่ต่ำกว่าในด้านยศหรือตำแหน่งเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบัน เช่น ตำรวจทหารบางคนที่ยศสูงกว่าก็จะยึดติดในยศที่ตนมีและดูถูกหรือยกตนเหนือผู้ที่มียศต่ำกว่า ไม่ให้เกียรติและความเกรงใจผู้ที่ยศต่ำกว่าตน ดังที่เคยมีข่าวตำรวจระดับนายพันใช้คำด่าทอตำรวจระดับนายดาบอย่างรุนแรงจนถูกนายดาบผู้นั้นยิงตาย หรือข่าวที่ว่าทหารคนหนึ่งยกตนเหนือพลขับรถ ผิดกฎจราจรแต่ไม่ยอมให้ตำรวจจราจรระดับนายสิบตำรวจจับปรับตามกฎหมายโดยกล่าวว่า เป็นคนที่อยู่คนละระดับกับตน แม้แต่อาจารย์ที่มีตำแหน่งทางวิชาการก็ยังหลงตัวถือตนว่าเหนือกว่าคนที่ต่ำกว่า ระบบศักดินาจึงไม่ต่างอะไรกับระบบยศและตำแหน่งในปัจจุบันมากนัก

ส่วนระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แม้จะมีความชั่วร้ายมากกว่าระบอบประชาธิปไตย แต่นั่นเป็นเพราะได้ผู้ปกครองที่ชั่วร้าย ซึ่งในทางตรงกันข้ามถ้าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ผู้ปกครองหรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงศุภศีลธรรมและทรงมีพระปรีชาสามารถแล้วละก็ การปกครองและประเทศชาติสามารถเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าระบอบประชาธิปไตยเสียอีกเพราะผู้ปกครองที่มีอำนาจสูงสุดสามารถดำเนินการเรื่องต่างๆ ได้อย่างเด็ดขาดและฉับไว ไม่ต้องรอคอยการประชุมลงคะแนนเสียง และไม่เปิดโอกาสให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงโดยรัฐบาลที่ชั่วร้ายอย่างในระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างความสำเร็จและสันติสุขให้แก่ประเทศไทยอย่างมหาศาล ระบอบประชาธิปไตยเองก็มีข้อเสียหลายอย่าง เช่น ปัญหาความล่าช้าในการทำงานที่ต้องมีขั้นตอนมาก ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงของผู้มีอำนาจในรัฐบาลและการแย่งชิงตำแหน่งของนักการเมือง การ

ที่ผู้มีเสียงข้างมากจะได้เปรียบผู้มีเสียงข้างน้อยในการลงคะแนนเสียงตัดสินเรื่องต่างๆ เสียงข้างน้อยจะแพ้เสียงข้างมากเสมอแม้จะเป็นฝ่ายถูกก็ตาม ซึ่งอาจเกิดเผด็จการทางรัฐสภาซึ่งเหมือนกับการมีอำนาจเด็ดขาดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถ้าฝ่ายรัฐบาลมีเสียงข้างมากในรัฐสภาจนฝ่ายค้านไม่สามารถทำอะไรได้เลย

ดังนั้น การกล่าวในทำนองว่าระบบศักดินาเป็นสิ่งชั่วร้าย และเป็นมรดกของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ชั่วร้ายจึงอาจไม่ถูกต้องนัก ดังที่พระเทพวิสุทธิกวีก็กล่าวว่า บรรดาศักดิ์ไม่ได้ชั่วร้ายไปทั้งหมด (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) เพราะระบบศักดินาและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็มีสิ่งที่ดีงามหรือประโยชน์อยู่ด้วย ไม่ต่างกับระบบยศและตำแหน่งในปัจจุบันและระบอบประชาธิปไตยที่ใช้กันอยู่ในขณะนี้ การมองในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการมองแบบสุดโต่ง แบ่งขาวดำอย่างเด็ดขาด ซึ่งในความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

(2) ระบบสมณศักดิ์ไม่ได้เพียงแต่เหมือนระบบศักดินา แต่ยังเหมือนกับระบบยศและตำแหน่งปัจจุบันด้วย เพราะเป็นระบบที่ให้เกียรติ และทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นหรือความสูงต่ำในสังคม รวมทั้งทำให้เกิดอำนาจและผลประโยชน์ที่ยั่วยวนใจผู้คนที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกัน สมณศักดิ์จึงเรียกกันว่าเป็น “ยศพระ” เช่นเดียวกับ “ยศ” ของตำรวจและทหารในปัจจุบัน พระเทพวิสุทธิกวีก็แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า บรรดาศักดิ์เล็กแต่ไม่หมด เพราะปฏิรูปกลายเป็นยศแบบใหม่ ส่วนของพระสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนชื่อ ยังเรียกว่า “สมณศักดิ์” เหมือนเดิม (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) ซึ่งในเรื่องนี้พระสุธีธรรมานุวัตรก็มีความเห็นคล้ายกันว่า แม้บรรดาศักดิ์เล็กไปแล้ว แต่ก็มืออย่างอื่นมาแทน ไม่ต่างกัน มีระดับ มียศ มาแทน ต่างกันแต่ชื่อ ถ้าเลิกสมณศักดิ์ ก็ยังต้องมีตำแหน่งบางอย่าง มีระดับชั้น (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์) ความเห็นนี้แสดงว่า บรรดาศักดิ์ของระบบศักดินาและยศสมัยใหม่มีความคล้ายกันและคล้ายกับสมณศักดิ์ด้วย และสิ่งเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ในสังคมไทย แม้จะเลิกระบบเก่าก็ต้องมีระบบใหม่มาแทนในลักษณะที่ไม่ต่างกันมากนัก ทำให้เหมือนระบบเก่านั้นไม่ได้หายไปอย่างแท้จริง การเลิกบรรดาศักดิ์จึงไม่ได้ทำให้บรรดาศักดิ์หายไปอย่างแท้จริง จึงไม่มีเหตุผลที่จะเลิกสมณศักดิ์ตามการเลิกบรรดาศักดิ์เพราะไม่มีประโยชน์อะไร

อย่างไรก็ตาม ในบางแง่มุมหรือในรายละเอียด ระบบสมณศักดิ์มีความต่างกับระบบศักดินาและระบบยศและตำแหน่งทางโลก เพราะเจตนารมณ์ดั้งเดิมของการสร้างระบบสมณศักดิ์ขึ้นมาคือการยกย่องบูชาพระสงฆ์ซึ่งเป็นปูชนียบุคคลของพุทธศาสนิกชนอันถือว่าเป็นบำเพ็ญกุศลประการหนึ่ง และเป็นระบบที่เสริมระบบการปกครองตามพระธรรมวินัยเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดความเจริญและความมั่นคงของพระศาสนา ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายกระตุ้นให้รับใช้บ้านเมืองอย่างระบบศักดินาและระบบยศและตำแหน่งในปัจจุบัน อีกทั้งการพระราชทานบรรดาศักดิ์หรือยศและตำแหน่งในปัจจุบันก็ไม่ได้ให้เพื่อการบูชาหรือทำบุญแต่เป็นการปูนบำเหน็จ

ความดีความชอบในราชการแผ่นดินเท่านั้น ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็มีความเห็นทำนองเดียวกันนี้โดยกล่าวว่า เรื่องการพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินเช่นเดียวกับการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) สมณศักดิ์จึงมีความต่างกับบรรดาศักดิ์ของขุนนาง

นอกจากนั้น ระบบสมณศักดิ์แม้จะทำให้เกิดการแบ่งแยกชนชั้นอยู่บ้างตามประสาคนที่ยังมีกิเลส แต่เนื่องจากพระสงฆ์มีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับคฤหัสถ์หรือชาวบ้านและยังมีพระธรรมวินัยคอยควบคุมและอบรมอยู่ จึงไม่เกิดการดูถูกเหยียดหยามเอาวัดเอาเปรียบหรือกดขี่อย่างระบบศักดินา ทำให้ไม่เกิดความเสียหายมากถึงขนาดต้องยกเลิกอย่างระบบศักดินา

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การอ้างเรื่องความคล้ายกับบรรดาศักดิ์มาเป็นเหตุผลในการให้ยกเลิกระบบสมณศักดิ์นั้นดูจะอ่อนด้วยเหตุผล ผศ. ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน แม้จะเห็นด้วยกับการยกเลิกระบบสมณศักดิ์ ก็ยังไม่เห็นด้วยกับเหตุผลข้อนี้เพราะเห็นว่าเรื่องสมณศักดิ์กับบรรดาศักดิ์ไม่เกี่ยวกัน การอ้างเหตุผลดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่สมเหตุสมผล (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

ฉะนั้น แนวคิดที่เห็นว่าระบบสมณศักดิ์ควรยกเลิกเพราะเหมือนกับระบบศักดินาและเป็นมรดกของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงยังอ่อนด้วยเหตุผล เพราะความเชื่อพื้นฐานของแนวคิดนี้ขาดน้ำหนักที่เพียงพอ ยังมีความบกพร่องในเชิงข้อเท็จจริงอยู่ กล่าวอีกอย่างคือเป็นแนวคิดที่ใช้การอ้างเหตุผลที่ด่วนสรุปเกินไป

6) สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เป็นคนรับใช้รัฐหรือเป็นเครื่องมือของรัฐ การที่ระบบสมณศักดิ์ถูกตั้งขึ้นโดยรัฐเพื่อประโยชน์ในทางการเมืองการปกครองด้วยจึงถูกวิจารณ์ว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นคนรับใช้ของรัฐคล้ายข้าราชการที่ทำงานให้รัฐหรือเป็นเครื่องมือของรัฐในการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองการปกครอง ดังที่จิตร ภูมิศักดิ์ มองว่า การที่ฝ่ายรัฐหรือฝ่ายศักดินามอบผลประโยชน์ต่างๆ ให้แก่ศาสนาหรือวัดก็เพื่อใช้ประโยชน์ตามความปรารถนาของศักดินา โดยจิตร ภูมิศักดิ์ ได้อธิบายความคิดเรื่องนี้ไว้ว่า

ศักดินาก็แบ่งปันที่ดินให้แก่ทางศาสนา แบ่งปันข้าทาสให้แก่วัดวาอาราม ยกย่องพวกนักบวชขึ้นเป็นขุนนางมีลำดับยศ มีเครื่องประดับยศ มีเบี้ยหวัดเงินปีและแม่เงินเดือน...เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ศาสนาก็มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ผู้คนเคารพยำเกรงกษัตริย์ พวกนักบวชทั้งหลายกลายเป็นครูอาจารย์ที่ให้การศึกษแก่กุลบุตรกุลธิดาซึ่งแน่นอนแนวทางของการศึกษาย่อมเป็นไปตามความปรารถนาของศักดินา

(สมสมัย ศรีสุทรวรรณ, 2539, 380)

ข้อความตรงนี้ของจิตร ภูมิศักดิ์ ทำให้สุรพศ ทวีศักดิ์ (ออนไลน์, 17 กันยายน 2554,ออนไลน์) เห็นว่า พระสงฆ์ไม่ได้อยู่เหนือการเมืองจริงอย่างที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าว หากแต่มีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐในลักษณะ “สมประโยชน์กัน” ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ก็ได้โต้แย้งโดยให้เหตุผลว่า พระสงฆ์ไทยอยู่เหนือการเมืองเพราะพระสงฆ์ไทยไม่มีอำนาจทางการเมืองและไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง ซึ่งทำให้สมเด็จพระสังฆราชสามารถรับนิมนต์จากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนำพระสงฆ์ผ่านกองทัพยึดอำนาจที่ล้อมวัง เข้าไปทำสังฆกรรมผูกสีมา และอุปสมบทข้าราชการผู้ใหญ่แล้วนำพระสงฆ์ใหม่อดีตขุนนางมาอยู่ในวัดอย่างปลอดภัยโดยไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมืองที่เขายึดอำนาจกัน ถ้าพระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือมีอำนาจทางการเมืองจริง คงทำเช่นนั้นไม่ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554, 15)

นอกจากนั้น ส.ศิวัรักษ์ ก็แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันกับจิตร ภูมิศักดิ์ ว่า

ยิ่งพระภิกษุทรงสมณฐานันดรสูงเท่าไรหรือสยบยอมอย่างไรก็ใกล้ชิดกับรัฐมากเท่าไร ยิ่งถวายอภิสิทธิ์มากเท่านั้น ยิ่งภายหลังแปรนิตยภัตเป็นดั่งเงินเดือนข้าราชการ และจ่ายกันอย่างพระเป็นลูกจ้างของรัฐด้วยแล้ว ไม่เห็นกันดอกหรือว่าเป็นการทำลายเนื้อหาสาระของพระธรรมวินัย ให้พุทธชินนรกลายมาเป็นคนรับใช้ของรัฐชาติ

(ส.ศิวัรักษ์, 2538, 66)

ตามทัศนะนี้การที่พระสงฆ์รับสมณศักดิ์และนิตยภัตคือเงินเดือนที่ถวายแก่พระสงฆ์ที่ทรงสมณศักดิ์เท่ากับเป็นการลดศักดิ์ศรีและสถานภาพที่สูงส่งให้ต่ำลงกลายเป็นเพียงคนรับใช้หรือเป็นเหมือนคฤหัสถ์ที่อยู่ใต้อำนาจผู้มีอำนาจในการปกครอง ซึ่งขัดกับสถานภาพของความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าซึ่งตามพระธรรมวินัยไม่ใช่คนรับใช้ของคฤหัสถ์ แต่เป็นผู้ทรงศีลและคุณธรรมอันเป็นปูชนียบุคคลของคฤหัสถ์ทุกคนรวมถึงรัฐ

พระไพศาล วิสาโล ก็เห็นว่า รัฐใช้สมณศักดิ์รวมถึงตำแหน่งบริหารเป็นเครื่องมือในการทำให้พระสงฆ์กลายเป็นของรัฐและตอบสนองนโยบายของรัฐ ดังที่ท่านอธิบายไว้ว่า

ไม่เพียงแต่คณะสงฆ์โดยรวมเท่านั้นที่กลายเป็นของรัฐ แม้กระทั่งพระในฐานปัจเจกบุคคลก็มีความพยายามทำให้เป็นของรัฐยิ่งกว่าเป็นของชุมชน ทั้งนี้โดยอาศัยสมณศักดิ์และตำแหน่งในคณะสงฆ์เป็นอุปกรณ์สำคัญ ถ้าหากการลงโทษตามกฎหมายเป็นไม่แข็ง การให้สมณศักดิ์ก็เป็นไม้นวมที่ใช้ดึงพระให้มาขึ้น (หรือสยบยอม) ต่อรัฐ หรือตอบสนองนโยบายของผู้ปกครองสงฆ์ที่ส่วนกลาง

(พระไพศาล วิสาโล, 2546, 62)

พระไพศาล วิสาโล อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระราชอำนาจในการพระราชทานสมณศักดิ์ได้ถูกนำมาใช้อย่างมากในการเสริมสร้างรัฐชาติโดยการทำให้พระสงฆ์ทั่ว

ราชอาณาจักรยอมรับการปกครองแบบใหม่ที่รวบรวมอำนาจสู่ส่วนกลาง เนื่องจากตอนเริ่มใช้การปกครองแบบใหม่พระสงฆ์ท้องถิ่นจำนวนมากพากันต่อต้าน สาเหตุสำคัญก็คือไม่พอใจที่พระสงฆ์จากกรุงเทพฯ มาปกครอง ทั้งที่ในท้องถิ่นก็มีพระสงฆ์ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่นับถือของพระสงฆ์และชาวบ้านอยู่แล้ว แต่กลับถูกมองข้ามจากส่วนกลาง ทำให้ในเวลาต่อมาได้มีการแต่งตั้งพระสงฆ์รูปสำคัญ ๆ ในท้องถิ่นให้เป็นเจ้าคณะเสียเอง พร้อมกันนั้นก็ใช้สมณศักดิ์เป็นเครื่องจูงใจให้พระสงฆ์ท้องถิ่นยอมรับการปกครองจากส่วนกลาง เช่น การตั้งครูบาฝ่ายหิน ซึ่งตอนแรกมีปัญหาความขัดแย้งกับพระนทีสิขีศาลคุณซึ่งได้รับสมณศักดิ์และการอุปถัมภ์จากส่วนกลาง เป็นพระอภัยสารทระเจ้าคณะเมืองเชียงใหม่ (พระไพศาล วิสาโล, 2546, 62-63)

เมื่อสมณศักดิ์ได้รับความสำคัญจากพระสงฆ์จนกลายเป็นค่านิยมที่ฝังแน่นในสังฆมณฑล ทำให้พระสงฆ์ที่ต้องการสมณศักดิ์ตอบสนองนโยบายของรัฐมากกว่าที่จะสนใจปัญหาหรือความต้องการของชุมชนรอบวัด ส่วนพระสงฆ์ที่ไม่ตอบสนองนโยบายของรัฐนอกจากจะไม่ได้รับหรือไม่ได้เลื่อนสมณศักดิ์แล้ว ยังอาจถูกถอดโดยผู้ปกครองได้ เช่น พระเทพโมลี (สิริจันท) ซึ่งถูกถอดโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากท่านเทศน์ขัดแย้งกับนโยบายของพระองค์ในการส่งทหารไปร่วมรบกับสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 1 (พระไพศาล วิสาโล, 2546, 65)

อย่างไรก็ตาม การมองแบบในลักษณะดังกล่าวมานี้แม้อาจเป็นจริงอยู่บ้างในกรณีพระสงฆ์บางรูปที่หวังผลประโยชน์จากรัฐแล้วทำตัวดูคนรับใช้ของรัฐ แต่โดยทั่วไปการที่พระสงฆ์ยอมรับสมณศักดิ์และนิตยภัตไม่ได้มีความคิดหรือจุดมุ่งหมายเช่นนั้นเพราะพระสงฆ์เหล่านั้นไม่ได้คิดจะรับใช้และได้รับผลประโยชน์จากรัฐ แต่ยอมรับเพราะเห็นว่าสมณศักดิ์แม้เป็นสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นและหวังประโยชน์ทางการเมืองการปกครองแต่ก็ไม่ได้ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างรุนแรงอีกทั้งมีประโยชน์ต่อพระศาสนาและเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ต้องอยู่ใต้ระเบียบการปกครองอันเดียวกัน การมองว่าการยอมรับสมณศักดิ์เท่ากับการยอมรับเป็นคนรับใช้ของรัฐเป็นการกล่าวหาที่รุนแรงเกินไปและไม่ค่อยเป็นธรรมแก่พระสงฆ์จำนวนมากที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น กรณีของพระเทพโมลี (สิริจันท) ถูกถอดสมณศักดิ์เมื่อมองในมุมกลับกันก็เป็นเรื่องที่แสดงว่า พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ไม่ได้รับใช้แบบตามใจรัฐทุกเรื่อง พระสงฆ์รูปอื่นไม่กล้าพูด แต่พระเทพโมลีกล้าพูด (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น คำวิจารณ์นี้ยังมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า คณะสงฆ์หรือศาสนจักรเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองของรัฐ รัฐจึงสามารถขอความร่วมมือหรือใช้อำนาจสั่งการให้คณะสงฆ์ช่วยเหลืองานของรัฐได้แม้ไม่มีสมณศักดิ์ ปัญหาข้อนี้จึงอาจรุนแรงเกินความเป็นจริงเพราะมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่าไม่ว่ายุคสมัยใดหรือในระบอบการปกครองแบบใดศาสนาก็ต้องเป็นเครื่องมือของรัฐหรือต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง ดังที่ ศ.ปริชา ช้างขวัญยืน ชี้ให้เห็นว่า การที่ศาสนาหรือคณะ

สงฆ์ตกเป็นเครื่องมือของการเมืองจะเห็นได้ชัดในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพราะทำในรูปแบบต่างๆ เช่น เมื่อคนไทยถูกครอบงำด้วยลัทธิประชาธิปไตย ก็พยายามจะเปลี่ยนแปลงการปกครองสงฆ์ให้เป็นรูปแบบของคักรประชาธิปไตย พยายามสร้างระบบความคิดที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นประชาธิปไตย นักการเมืองเมื่อจะหาเสียงก็ใช้วัดเป็นฐาน ใช้พระเป็นหัวคะแนน ศ.ปรีชา ช้างขวัญยืน จึงสรุปว่า “จึงยังไม่เห็นว่ามีที่ใดหรือสมัยใดที่ศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวข้องกันเลย” (ศุภนิยามานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 286-287)

ยิ่งไปกว่านั้น สมณศักดิ์และนิตยภัตที่ถูกต้องว่าทำให้พระสงฆ์เป็นเหมือนคนรับใช้ของรัฐ อาจมองในมุมอื่นว่าช่วยให้พระสงฆ์อยู่ช่วยงานพระศาสนาก็ได้ ดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยแสดงความเห็นไว้ว่า ในยุคปัจจุบันต้องส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้สูงๆ รวมถึงไปเรียนหรือไปเที่ยวต่างประเทศ และวิธีป้องกันภาวะสมองไหลของคณะสงฆ์ที่พระสงฆ์ที่มีความรู้ลาสิกขาออกไปทำงานประการหนึ่งคือการเพิ่มนิตยภัตเพื่อเป็นกำลังใจให้พระสงฆ์รู้สึกว่ายังมีคนต้องการให้อยู่เป็นพระ อย่างน้อยก็รัฐบาลไทย ไม่ใช่เป็นกำลังใจให้พระสงฆ์อยู่เพราะความโลภ (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2533, 37-38) ซึ่งแสดงว่าพระสงฆ์ควรมีการปรับตัวให้เข้ากับสมัยใหม่ การใช้สิ่งที่มาส่งเสริมพระสงฆ์ให้มีความรู้ความสามารถแม้อาจดูคลาดเคลื่อนไปจากพระธรรมวินัยบ้างก็น่าจะอนุญาตให้ทำได้

อนึ่ง เนื่องจากสมณศักดิ์เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างและระบบการปกครองคณะสงฆ์ จึงอาจมองได้ว่า สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นเครื่องมือของรัฐผ่านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐเป็นผู้สร้างขึ้น ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ แสดงความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไว้ว่า

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สร้างขึ้นนั้น ที่จริงก็คือการเปิดโอกาสให้รัฐเข้าไปควบคุมคณะสงฆ์ได้อย่างเต็มที่โดยผ่านองค์กรปกครอง ซึ่งรัฐเป็นผู้ตั้งขึ้นเอง จึงเท่ากับการทำให้คณะสงฆ์เป็นเครื่องมือของรัฐ และด้วยเหตุดังนั้น โครงสร้างเช่นนี้จึงถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในสมัยเผด็จการสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นับตั้งแต่นั้นมารัฐก็ประสบความสำเร็จในการระดมเอาพระสงฆ์ไปหนุนนโยบายพัฒนาที่ลำเอียงของรัฐ และในเวลาต่อมาก็อาจจะดมไปใช้ต่อสู้กับการต่อต้านรัฐโดยกลุ่มฝ่ายค้านทั้งในป่าและในเมืองอย่างได้ผลด้วย

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารรัฐอย่างมาก แต่เราจะไว้ใจรัฐได้เพียงใดยังเป็นปัญหาที่ต้องคิดให้ดี ๆ

(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543, 104)

ระบบสมณศักดิ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของรัฐในการดำเนินการปกครองหรือในการหาผลประโยชน์ของรัฐบาลมากกว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพระศาสนา ดังที่พระไพศาล วิสาโล ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

รัฐสมัยใหม่นั้นหาได้สนใจศาสนาไม่ แม้ศาสนาจะเป็นอุดมการณ์หนึ่งของชาติ แต่การอุปถัมภ์ศาสนานั้นก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐเอง รัฐนั้นเป็นประหนึ่งเครื่องจักรที่ดำรงอยู่เพื่อตัวมันเอง รัฐไม่ใช่ตัวบุคคลที่จะสำนึกถึงการสร้างบุญกุศลหรือมุ่งนิพพาน แม้ผู้ปกครองในรัฐนั้นจะใส่ใจในเรื่องนี้ แต่ก็เพียงเพียงกลไกหนึ่งของเครื่องจักรอันกว้างใหญ่ที่ไร้สภาพบุคคล (impersonal) ดังนั้นการที่รัฐเข้ามาครอบงำกำกับคณะสงฆ์ จึงยากจะหวังได้ว่าเป็นไปเพื่อทำนุบำรุงศาสนา แต่เพื่อประโยชน์ของรัฐเองยิ่งกว่าอะไรอื่น โดยที่ทั้งคณะสงฆ์และศาสนาก็จะอ่อนแอเรื่อยลงด้วยเหตุนี้เองจึงจำเป็นที่คณะสงฆ์จะต้องวางระยะห่างจากรัฐมากขึ้น โดยพึงพึงรัฐน้อยลง

(พระไพศาล วิสาโล ในพิทยา ว่องกุล, 2545, 57)

อย่างไรก็ตาม การมองเช่นนั้นอาจเป็นการมองในแง่ลบมากเกินไปเพราะแม้รัฐจะใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์แก่รัฐผ่านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่ตนเองตั้งขึ้น แต่รัฐก็ให้ประโยชน์แก่พระสงฆ์และพระศาสนารวมถึงประเทศชาติและประชาชนผ่านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์นั้นด้วยเช่นกัน เพราะแม้แต่การทำเพื่อประโยชน์แก่ตัวเองบางอย่างก็เป็นประโยชน์ของประเทศชาติและพระศาสนาด้วย เช่น การทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นและมีจริยธรรมมากขึ้นเพื่อที่จะได้เกิดความสงบสุขในสังคมโดยอาศัยพระสงฆ์เป็นเครื่องมือซึ่งจะทำให้ประชาชนขอบิณฑบาตหรือรับบิณฑบาตนั้นๆ จะได้เลือกรับบิณฑบาตนั้นกลับเข้ามาบริหารประเทศอีกในการเลือกตั้งคราวหน้า แม้รัฐจะมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนตัวแต่ก็ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและพระศาสนาด้วย และรัฐคงไม่ได้ใช้พระสงฆ์เพื่อเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ส่วนตัวเช่นนั้นตลอดเวลาหรือในทุกเรื่อง การมองดังกล่าวซึ่งเหมือนกับการมองว่าพระสงฆ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือในลักษณะเช่นนั้นตลอดเวลาจึงไม่ค่อยตรงกับความเป็นจริงทำให้ไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญเป็นธรรมแก่รัฐและโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่รวมถึงสมณศักดิ์ด้วยอย่างสมควรจะเป็น

ยิ่งไปกว่านั้น การที่พระสงฆ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายหากเป็นเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสังคมและไม่ขัดกับพระธรรมวินัยจนยอมรับไม่ได้ เพราะการช่วยเหลือชาวบ้านและเกื้อกูลรัฐก็เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงประทานพระพุทธานุญาตไว้ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 ข้อ 186 หน้า 295) ซึ่งในเรื่องนี้พระองค์ทรงอนุญาตให้เลื่อนวันเข้าพรรษาออกไปตามที่พระเจ้าพิมพิสารทูลขอ ในอรรถกถาอธิบายว่าหมายถึงให้คล้อยตามบ้านเมือง แม้ในเรื่องอื่นที่ขอบธรรม ก็พึงคล้อยตาม แต่ไม่พึงคล้อยตาม

ใคร ๆ ในเรื่องที่ไม่ชอบธรรม (อรรถกถาวินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ 3 ข้อ 185-186 หน้า 146) เรื่องนี้แสดงถึงการโอนอ่อนผ่อนปรนตามรัฐ แม้อาจจะขัดกับพระวินัยอยู่บ้างเพราะตามปกติพระสงฆ์ต้องเข้าพรรษาตามกำหนดเวลาที่ทรงบัญญัติไว้ เหตุผลที่ทรงอนุญาตเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะไม่ต้องการขัดแย้งกับรัฐซึ่งจะส่งผลเสียต่อพระศาสนา และการคล้อยตามบ้านเมืองบางครั้งก็มีความเกี่ยวข้องกับความสะดวกเรียบร้อยในบ้านเมืองด้วยซึ่งเป็นผลประโยชน์ของทุกฝ่ายรวมทั้งพระสงฆ์

ในเรื่องการคล้อยตามบ้านเมืองนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่าหมายถึงการอนุญาตให้พระสงฆ์อนุวัตรตามพระราชาคือรัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นขอบเขตอำนาจของรัฐที่พึงเป็นไปได้โดยชอบธรรม ที่ไม่เป็นการเสียหายแก่หลักการของศาสนา เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั่วไป เช่น การนับวันเวลา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539, 11-12)

จากที่กล่าวมาอาจตีความได้ว่าการคล้อยตามบ้านเมืองครอบคลุมถึงภารกิจบางอย่างที่รัฐขอให้พระสงฆ์ช่วยเหลือ ดังเช่นเรื่องการจัดการศึกษาในสมัยก่อน แต่ถ้าถูกใช้เป็นเครื่องมือในด้านเสียหายหรือเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัวของนักการเมือง แน่แน่นอนว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสมสำหรับสมณะผู้หลักหนี่งเรื่องทางโลก แต่ก็เป็นความผิดเฉพาะบุคคลสำหรับพระสงฆ์ที่ทำตัวเช่นนั้น และไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับระบบสมณศักดิ์ในภาพรวม เพราะพระสงฆ์แม้ไม่มีสมณศักดิ์ก็ทำได้เนื่องจากเป็นที่นับถือของชาวบ้านในท้องถิ่น หรือถึงจะเกี่ยวกับสมณศักดิ์ เช่น พระสงฆ์รับใช้นักการเมืองเพราะหวังได้สมณศักดิ์ ก็เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ไม่ได้เป็นทุกรูป เป้าหมายดั้งเดิมหรือเป้าหมายที่แท้จริงของระบบสมณศักดิ์ไม่ได้ต้องการให้พระสงฆ์มารับใช้ในเรื่องที่ผิดพระธรรมวินัยเหล่านั้นตั้งที่อภิปรายมาแล้วในเรื่องจุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์

ปัญหาสำคัญของคำวิจารณ์นี้คือการมีสมมติฐานเบื้องต้นที่เชื่อไว้ก่อน (assumption) ว่าการเป็นเครื่องมือของรัฐหรือการที่รัฐเข้ามาครอบงำมีอำนาจเหนือคณะสงฆ์เป็นเรื่องเลวร้ายเพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่เป็นความจริง เพราะเป็นเรื่องดีก็ได้ กล่าวอีกอย่างคือมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ไม่ใช่มีแต่ข้อเสียเพียงอย่างเดียว ดังที่ ศ.ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้แสดงความเห็นไว้ว่า

ข้อที่การเมืองเข้าไปครอบงำศาสนาแล้วทำให้ศาสนาเป็นไปในแบบที่การเมืองต้องการนั้นมีจริง แต่ไม่แน่ว่าจะต้องเป็นความเสียหาย พระพุทธศาสนาถ้าไม่มีบุคคลเช่นพระเจ้าอโศกมหาราช หรือพระเจ้าลิไท พระพุทธศาสนาจะเจริญหรือเสื่อม การที่การเมืองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับศาสนาทำให้ฝ่ายศาสนาโทษการเมืองได้เมื่อความเสียหายเกิดขึ้น ซึ่งความเสียหายนั้นบางทีก็ไม่จำเป็นจะต้องมาจากการเมือง การเมืองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับศาสนาก็คงมีส่วนทำให้ศาสนาดีบ้างเสียบ้าง ศาสนาเป็นอิสระจากการเมืองก็คงจะดีบ้างเสียบ้าง

ไม่แน่ว่าจะดีไปเสียทั้งหมด ดังนั้นไม่ว่าศาสนาจะเกี่ยวข้องหรือเป็นอิสระจากการเมืองก็ต้องพิจารณาทั้งข้อดีข้อเสีย

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 283-284)

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง การที่รัฐใช้พระสงฆ์หรือพระศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครองอาจมีทั้งที่ดีและไม่ดี เป็นเรื่องที่ชอบธรรมก็ได้ ไม่ชอบธรรมก็ได้ ขึ้นอยู่กับเจตนาของรัฐ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ในขณะที่ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎกได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การที่นักปกครองพยายามทำให้ประชาชนปกครองได้ง่าย ปกครองให้ได้ผลดี จะได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั่นเอง จะได้เกิดความถูกต้อง ความชอบธรรม เป็นต้น เป็นเรื่องที่ดีงาม เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่ถ้าปกครองให้ง่ายเพื่อตัวเอง คือผู้ปกครองจะได้สะดวกผลประโยชน์ได้สะดวกสบาย ถ้าอย่างนี้เป็นไปเพื่อความมุ่งหมายส่วนตัว เป็นไปเพื่อเห็นแก่ตน ก็เป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบ การปกครองให้ง่ายโดยอาศัยพระพุทธานุศาสนาก็เช่นกัน ถ้าเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนก็เป็นการชอบธรรม แต่ถ้าเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวก็ไม่ชอบธรรม จึงมีความต่างกันระหว่างการเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์กับการเป็นเครื่องมืออำนวยประโยชน์สุข พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “การที่ว่าเป็นสิ่งเกื้อกูลในการปกครองไม่จำเป็นต้องถือว่าเป็นเจตนาร้ายที่จะใช้เป็นเครื่องมือเสมอไป” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539, 23-25)

พระสุธีธรรมมานูวัตรก็มีทัศนะคล้ายคลึงกันว่า การรับใช้รัฐมองในแง่ดีว่าทำงานให้รัฐ ช่วยสังคมก็ได้ นอกจากนั้น กรณีที่เคยมีข้อกล่าวหาว่าพระสงฆ์เทศน์เรื่องสันโดษตามใจรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เข้าใจผิดว่าคำสอนเรื่องสันโดษทำให้คนเกียจคร้าน ก็ไม่จริง เพราะเมื่อดูคำเทศนาในสมัยนั้นที่ปรากฏในหนังสือมงคลวิเสสก็พบว่ายังอธิบายเรื่องสันโดษตามหลักพระพุทธศาสนาอยู่ (พระสุธีธรรมมานูวัตร, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้น ดร.อำนาจ บัวศิริ ยังไม่เห็นด้วยกับคำวิจารณ์ที่ว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์รับใช้รัฐโดยมองต่างออกไปจากคนอื่นว่า ที่จริง สมณศักดิ์กับการที่พระสงฆ์รับใช้รัฐไม่เกี่ยวข้องกัน (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) แสดงว่าเป็นคนละเรื่องกัน ถึงไม่มีสมณศักดิ์มาเกี่ยวข้องก็เป็นไปได้ที่รัฐจะขอให้พระสงฆ์ช่วยทำภารกิจบางอย่างให้

ดังนั้น การมองว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นเครื่องมือของรัฐจึงเป็นการมองที่สุดโต่งหรือมองข้ามความเป็นจริงที่ว่า การเป็นเครื่องมือของรัฐส่วนมากจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อพระศาสนาหรือหรือประเทศชาติ อีกทั้งการจะตัดสินว่ารัฐใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ส่วนตัวก็ต้องพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะแยกแยะว่าสิ่งที่ทำนั้นเป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนรวม การมองว่าสมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นเครื่องมือของรัฐจึงต้องพิจารณาให้ความเป็นธรรมอย่างรอบคอบด้วยเช่นกันเพราะพระสงฆ์สามารถเป็น

เครื่องมือนำพาประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยไม่สร้างความเสียหายแก่พระศาสนาและผิดพระธรรมวินัยได้ด้วย

7) ระบบสมศักดิ์ในปัจจุบันทำลายคุณค่าตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเพราะแต่เดิมบ้านเมืองตั้งให้เองแต่ปัจจุบันพระสงฆ์ขอให้ตัวเองซึ่งเท่ากับเป็นการดูถูกพระสงฆ์ ในสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ตัดสินพระทัยในการพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์รูปหนึ่งรูปใดโดยพระสงฆ์รูปนั้นไม่ได้ทำเรื่องเสนอขอพระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่ตัวเอง แต่ในสมัยปัจจุบันพระสงฆ์ต้องทำเรื่องเสนอขอพระราชทานสมณศักดิ์ให้แก่ตัวเอง ทำให้นักคิดบางคนเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการดูถูกพระสงฆ์ ทำลายคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือเป็นเรื่องไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ผู้มุ่งตัดความทะเยอทะยานในลาภสักการะที่เป็นโลกีย์วิสัย

ส. ศิวรักษ์ แสดงความเห็นในประเด็นนี้ไว้ว่า

สมณศักดิ์นั้นเดิมทางการบ้านเมืองถือว่าต้องแสวงหาพระดีที่ประพฤติชอบและที่มีความรู้ดีมาแต่งตั้งไว้ในทางยศศักดิ์อันครุฐานเพื่อเป็นพระราชสิริและเป็นศรีของพระนคร ดังการมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ไว้ในราชธานีหรือเมืองสำคัญ ๆ นั้นเอง นับเป็นความคิดแบบพุทธอิงไสยมาแต่ไหนแต่ไร ข้อสำคัญคือพระเถระท่านเข้าใจความข้อนี้ ท่านรับสมณศักดิ์อย่างรับประเคนวัตถุปัจจัย อันท่านไม่หลงไหลไปด้วย แท้ที่จริงการที่ให้พระเขียนประวัติตนเอง เพื่อขอสมณศักดิ์หรือเพื่อเลื่อนในสมณศักดิ์นั้น เป็นการดูถูกพระ เป็นการทำลายคุณค่าตามวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมอย่างร้ายแรงที่สุด

(ส. ศิวรักษ์, 2538, 66-67)

คำวิจารณ์ดังกล่าวนี้มีมูลความจริงเพราะปกติมีแต่กุหลาบจะสรรหาสิ่งของที่ดีเลิศมาถวายพระสงฆ์ ไม่ใช่ให้พระสงฆ์มาขอซึ่งเป็นการกระทำของคนที่มีสถานะต่ำกว่าทำต่อผู้มีสถานะสูงกว่าและไม่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ที่ตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นผู้มักน้อย ไม่โอ้อวด ไม่แสวงหาลาภสักการะหรือผลประโยชน์ อีกทั้งขัดกับโบราณราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกด้วยพระองค์เอง ไม่ได้ให้พระสงฆ์เป็นผู้ขอสมณศักดิ์จากพระองค์ ถึงกระนั้นความไม่เหมาะสมหรือการขัดกับโบราณราชประเพณีอันเป็นการทำลายคุณค่าของวัฒนธรรมเดิมดังกล่าวนี้ก็มีเหตุผลที่ควรให้อภัยได้เนื่องจากสภาพการณ์ปัจจุบันต่างจากสมัยก่อนมาก พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันมีจำนวนมากมายกกว่าสมัยก่อนมาก หากให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาแต่งตั้งเองทั้งหมดคงเป็นไปได้ เพราะพระองค์ไม่สามารถทราบปฏิบัติและคุณงามความดีของพระสงฆ์จำนวนมากในราชอาณาจักรที่กว้างใหญ่ไพศาลได้ และถึงแม้จะทรงพยายามทำเช่นนั้นก็จะมีปัญหาว่าพระสงฆ์จำนวนมากที่ควรได้รับการพระราชทานสมณศักดิ์กลับไม่ได้รับเพราะอยู่ไกลพระเนตรพระกรรณ อันเป็นความไม่เป็นธรรมสำหรับพระสงฆ์เหล่านั้น

นอกจากนั้น แม้จะให้พระเถระผู้ใหญ่หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองช่วยสอดส่องหรือหาข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและมีผลงานควรแก่การถวายสมณศักดิ์ ก็ยังมีปัญหาว่าใครจะมีเวลาไปตรวจสอบตามดูพระสงฆ์จำนวนมากมาได้เพราะแต่ละรูปแต่ละคนก็มีภาระที่ต้องทำมากมาย ไม่สามารถมาหาข้อมูลอย่างละเอียด ทำได้แค่สืบทราบพฤติกรรมการหรือผลงานบางอย่างเท่านั้น การให้พระสงฆ์เขียนประวัติเพื่อขอสมณศักดิ์จึงเป็นทางออกประการหนึ่งที่พอทำได้แม้จะไม่ค่อยเหมาะสมนักเพราะพระสงฆ์แต่ละรูปย่อมรู้ดีที่ที่สุดว่าตนเองได้ทำอะไรไปบ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าพระสงฆ์แต่ละรูปเขียนประวัติขอกันได้ตามใจชอบ เพราะมีกฎระเบียบในการขอสมณศักดิ์และพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาตามลำดับก็ทำหน้าที่ช่วยกรองอีกชั้นหนึ่งก่อนจะถวายให้พระมหากษัตริย์พิจารณาในขั้นสุดท้าย

พระเทพวิสุทธิกวี เห็นว่า การที่พระสงฆ์ขอสมณศักดิ์เองเป็นเรื่องไม่ดีอยู่แล้ว แต่วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงเพราะอิทธิพลต่างชาติ ไม่ใช่เพราะสมณศักดิ์ทำให้เปลี่ยน ระบบทำให้ต้องเป็นอย่างนั้น (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) ตามความเห็นของพระเทพวิสุทธิกวี การขอสมณศักดิ์ให้ตัวเองแม้จะไม่ดี แต่ไม่ได้เกิดจากตัวสมณศักดิ์เอง แต่เกิดจากวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงหรือระบบที่เปลี่ยนแปลง

พระสุธีธรรมานุวัตรแสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ในอีกมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจว่า ปัจจุบันพระสงฆ์มีจำนวนมาก จึงไม่สามารถพิจารณาได้ทั่วถึง ทำให้พระสงฆ์ต้องทำเรื่องเสนอผลงานเพื่อขอสมณศักดิ์ด้วยตัวเอง แต่เราอาจมองการกระทำดังกล่าวว่าเป็นการ “เสนอ” หรือ “แจ้ง” ให้ทราบผลงาน ให้คนได้อนุมัติอนุญาตที่ได้ทำก็ได้ คล้ายกับหลักการเรื่องปัตตานูโมทนา (การอนุโมทนาหรือพลอยยินดีกับบุญที่ผู้อื่นได้กระทำ) เราไปใช้คำว่า “ขอ” จึงมีปัญหาขึ้นมา (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

ส่วน ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน เห็นในทางตรงกันข้ามกับคำวิจารณ์นี้ ตามทัศนะของ ผศ.ดร. ชาญณรงค์ การที่พระสงฆ์ขอสมณศักดิ์ให้ตัวเองไม่ใช่การทำลายวัฒนธรรมไทย เพราะไม่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยหรือไม่ใช่วัฒนธรรมไทย เพราะปกติพระสงฆ์ขอไม่ได้ เป็นการขัดพระวินัยมากกว่า (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ทัศนะนี้ถือว่าเป็นการมองต่างมุม เพราะมองว่าในวัฒนธรรมไทยไม่มีเรื่องการขอหรือไม่ขอของพระสงฆ์ แต่เป็นเรื่องพระวินัยที่ห้ามพระสงฆ์ขออะไรบางอย่างจากคฤหัสถ์ การขอสมณศักดิ์ของพระสงฆ์จึงน่าจะขัดกับพระวินัย ไม่ใช่ขัดกับวัฒนธรรมไทย อย่างไรก็ตาม หากมองในมุมมองของพระวินัย ก็คงมีปัญหาก็ต้องถกเถียงกันอีก เพราะการขอสมณศักดิ์ไม่มีในพระวินัยโดยตรงเนื่องจากในครั้งพุทธกาลไม่มีเรื่องสมณศักดิ์ และไม่ใช่พระสงฆ์จะขออะไรจากคฤหัสถ์ไม่ได้เลยเพราะในพระวินัยก็มีเงื่อนไขเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ขอได้เช่นในกรณีคฤหัสถ์ได้ปวารณาตัวคือแสดงความจำนงให้ขอได้ไว้

อนึ่ง หากต้องการแก้ปัญหาความไม่เหมาะสมดังกล่าวนี้ เรายังพอจะทำได้ แต่ต้องปรับแก้ระบบการพิจารณาสมณศักดิ์ใหม่โดยให้คณะสงฆ์ รวมทั้งชุมชน และหน่วยงานระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นขึ้นมา ช่วยกันตรวจสอบพิจารณาและเสนอขอสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์ที่พิจารณาว่ามีคุณสมบัติเหมาะสม ซึ่งจะต้องพิจารณาทะเบียนและวิธีการสำหรับการพิจารณาคัดเลือกดังกล่าวนี้ในรายละเอียดกันต่อไป ถ้าจะทำได้จริงๆ ซึ่งในเรื่องนี้ ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นว่า ยังแก้ไขได้ โดยเสนอว่า ให้พระสงฆ์ผู้ใหญ่ปฏิบัติหน้าที่แทนพระเนตรพระกรรณให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้พิจารณานำเสนอเพื่อพระราชทานสมณศักดิ์ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

ดังนั้น กล่าวเฉพาะสภาพการณ์ปัจจุบัน การให้พระสงฆ์ทำเรื่องขอสมณศักดิ์ด้วยตัวเอง แทนที่จะให้ฝ่ายบ้านเมืองคัดเลือกเองจึงเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยเหมาะสมแต่พอจะอนุโลมยอมรับให้ทำได้ ด้วยเหตุผลของข้อจำกัดต่างๆ ดังกล่าวมา

8) สมณศักดิ์เป็นเรื่องที่ขัดหรือไม่ตรงกับพระธรรมวินัยเพราะเป็นตำแหน่งที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งให้ต่างกับตำแหน่งเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งให้ การที่สมณศักดิ์เป็นตำแหน่งที่ไม่มีในครั้งพุทธกาลและพระมหากษัตริย์ทรงตั้งให้พระสงฆ์แทนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าทรงตั้งให้ตั้งเรื่องตำแหน่งเอตทัคคะทำให้ถูกวิจารณ์ว่าขัดกับพระธรรมวินัย

ปัญหาเรื่องนี้คงต้องพิจารณาว่า คำว่า “ขัดพระธรรมวินัย” หมายความว่าอย่างไร ถ้าหมายความว่าขัดพระวินัยคือละเมิดบทบัญญัติที่ทรงห้ามไว้ คล้ายกับการดื่มสุราก็ขัดกับบทบัญญัติเรื่องห้ามพระสงฆ์ดื่มสุรา การมีระบบสมณศักดิ์ก็ไม่ขัด เพราะไม่ได้มีบทบัญญัติห้ามพระสงฆ์มีสมณศักดิ์เนื่องจากสมณศักดิ์เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น ถ้าหมายความว่าไม่มีบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัย ก็ยังไม่มีเหตุผลพอที่จะตัดสินว่าสมณศักดิ์ผิดหรือขัดพระธรรมวินัย เพราะไม่จำเป็นที่สิ่งที่ไม่ได้บัญญัติจะต้องผิดหรือเข้าไม่ได้กับพระธรรมวินัยเสมอไป การตัดสินเรื่องนี้จึงต้องใช้มหาปเทศสี่ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้เป็นหลักในการตัดสินหรือวินิจฉัยพฤติกรรมที่ยังไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ว่าควรหรือไม่ควรทำ ซึ่งมีเนื้อหาอยู่ว่า

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร¹

¹ ตัวอย่างเช่น ธัญชาติ 7 อย่าง คือ ข้าวสาลี ข้าวเจ้า หนูกับแก้ว ข้าวละมาน ลูกเดือย ข้าวเหนียว ข้าวฟ่าง (อรรถกถาวิญญู เล่มที่ 1 หน้า 368) เป็นสิ่งที่ทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่ ส่วนมหาผล 9 อย่าง คือ ตาล มะพร้าว ผลขนุน ขนุนลำปะลอส บวบ พักเขียว แตงกวา แตงโม พักทอง รวมทั้งอุปถัมภ์ชาติทั้งหมด เช่น ถั่วเขียว ถั่วราชมาส งา พืชผักที่กินหลังภัตตาหาร แม้จะไม่ได้ทรงห้ามไว้ แต่อนุโลมเข้ากับธัญชาติ 7 อย่าง เพราะฉะนั้นจึงทรงห้ามฉันในเวลาตั้งแต่เที่ยงวันจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่เช่นกัน เข้ากับหลักมหาปเทศข้อ 1

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร²

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

(พระไตรปิฎกเล่มที่ 5 หน้า 139-140)

กล่าวโดยย่อ สาระสำคัญของมหาปเทศ 4 ก็คือสิ่งใดที่เข้ากับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต เป็นสิ่งที่ควรทำได้ ส่วนสิ่งใดที่ขัดกับสิ่งที่ทรงอนุญาตเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ

อย่างไรก็ตาม ในการตัดสินใจตามหลักมหาปเทศ 4 นี้แน่นอนว่าอาจมีความเห็นต่างกันได้และ ผู้วิจัยเห็นว่าเรื่องสมณศักดิ์ก็คงอยู่ในกลุ่มนี้คือการตัดสินใจว่าความควรไม่ควรของเรื่องสมณศักดิ์มีความต่างกันหรือมีผู้เห็นต่างกัน เพราะระบบสมณศักดิ์มีรายละเอียดและเงื่อนไขที่มีทั้งดูเหมือนเข้ากับสิ่งที่ทรงอนุญาตและสิ่งที่ทรงห้าม คือมีทั้งแง่ลบและแง่บวก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เราคงต้องมาพิจารณาตัดสินใจกันในภาพรวมภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง กล่าวคือเมื่อประเมินจากแง่มุมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นส่วนดีและส่วนเสียหรือปัญหาที่ได้อภิปรายมาพอสมควรแล้ว เราพอจะสรุปได้ว่า สมณศักดิ์มีส่วนที่เข้ากันได้กับสิ่งที่ทรงอนุญาตว่าเป็นสิ่งที่ควรได้มากกว่า เพราะสมณศักดิ์เมื่อว่าโดยตัวระบบสมณศักดิ์เองมีประโยชน์มากกว่าและข้อเสียหรือปัญหาที่เกิดขึ้นก็ไม่ได้ขัดพระวินัยโดยตรงอย่างชัดเจน และเป็นเรื่องของพระสงฆ์แต่ละรูปมากกว่า

อนึ่ง เหตุผลสำคัญก็คือ เมื่อเทียบกับตำแหน่งเอตทัคคะ เป้าหมายหรือเจตนารมณ์ที่แท้จริงของสมณศักดิ์มีส่วนคล้ายคลึงกันคือมุ่งการยกย่องประกาศเกียรติคุณของพระสงฆ์และมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีคุณประโยชน์ต่อการปกครองคณะสงฆ์เหมือนกัน ต่างแต่ผู้แต่งตั้งเท่านั้น คือพระมหากษัตริย์หรือรัฐเป็นผู้แต่งตั้งสมณศักดิ์ ไม่ใช่พระพุทธเจ้า ซึ่งในประเด็นนี้แม้จะมองดูได้ว่าไม่เหมาะสมเพราะพระมหากษัตริย์ไม่ใช่พระพุทธเจ้าและไม่ใช่พระสงฆ์ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไรร้ายแรงเพราะอาจดูอีกมุมหนึ่งได้ว่าการที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์ไม่ใช่การลบหลู่ทำตัวสูงกว่าพระสงฆ์หรือทำตัวเทียบเท่าพระพุทธเจ้าแต่เป็นเพียงการต้องการสนับสนุน

² ตัวอย่างเช่น พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำอัฐฐบาน (น้ำดื่ม 8 ชนิด) ส่วนน้ำดื่มที่นับเนื่องในน้ำอัฐฐบาน 8 ชนิดนั้น เช่น น้ำหาวาย น้ำผลมะงั่ว น้ำต้นเล็บเหยี่ยว และน้ำผลไม้เล็กเป็นต้น แม้จะไม่ได้ทรงอนุญาตไว้แต่อนุโลมเข้ากับน้ำอัฐฐบาน เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันอนุญาตด้วย (อรรถกถาวินัยปิฎก เล่มที่ 3 หน้า 188-189)

พระสงฆ์เหมือนการสนับสนุนด้านปัจจัยสี่ คือพระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์เหมือนทรงถวายจีวร อาหาร และยา แก่พระสงฆ์ ไม่ใช่การตีตนเสมอพระพุทธเจ้าหรือพระสงฆ์

เมื่อว่าโดยเป้าหมายหรือสาระสำคัญของสมณศักดิ์จึงมีความคล้ายคลึงกับตำแหน่งเอตทัคคะ ไม่ได้ขัดกัน นักวิชาการจำนวนมากจึงมองว่าสมณศักดิ์คล้ายคลึงกับตำแหน่งเอตทัคคะ หรือมีเค้ามาจากตำแหน่งเอตทัคคะ เช่น ศ.พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิต ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า

ผมว่าสมณศักดิ์ที่เกิดขึ้นในยุคหลังๆ ก็ไม่ใช่ว่า จะทำขึ้นมาเอง ก็มีเค้ามาแต่สมัยพุทธกาล แล้วก็ต่อมาจากลังกา ลังกาก็ถ่ายทอดมาสู่ไทย มาพัฒนาในสังคมไทยนี้มากมาย กายกอง...สมณศักดิ์ยุคหลัง เราจะเห็นได้ชัดว่าเลียนแบบทางโลก มีแบ่งชั้น สังเกตได้จากบรรดาศักดิ์ มีตั้งแต่ชั้นสมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยา คุณพระ คุณหลวง ขุน หลงๆ จัดดูจะเห็นว่าเหมือนกันเลย ระดับสมเด็จพระราชาคณะก็คือสมเด็จเจ้าพระยา ชั้นรองสมเด็จก็เจ้าพระยา พระราชาคณะชั้นเทพก็เท่ากับคุณพระ พระราชาคณะชั้นราชก็เท่ากับคุณหลวง ชั้นสามัญก็เท่ากับขุน

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 233-234)

ตามความเห็นดังกล่าวนี้แสดงว่า สมณศักดิ์พัฒนาขึ้นมาจากการเลียนแบบตำแหน่งเอตทัคคะนั่นเองแล้วปรับเปลี่ยนจนเกิดการแบ่งลำดับชั้นมากมายโดยการเลียนแบบระบบบรรดาศักดิ์ สมณศักดิ์จึงไม่น่าขัดกับพระธรรมวินัยเพราะเป็นพัฒนาการหรือเลียนแบบตำแหน่งเอตทัคคะ

นอกจากนั้น การที่พระสงฆ์ยอมรับสมณศักดิ์และโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐตั้งขึ้นเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรมหรือไม่ขัดกับพระวินัยเมื่อเทียบเคียงกับหลักการคล้อยตามพระราชาก็กล่าวมาแล้ว เพราะการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เลื่อนวันเข้าพรรษาตามที่พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชประสงค์ทั้งที่ขัดกับบทบัญญัติที่ทรงตั้งไว้แสดงถึงการยอมตามบ้านเมืองในเรื่องเล็กน้อยที่ไม่มีความเสียหาย ซึ่งเรื่องสมณศักดิ์และโครงสร้างหรือระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่บ้านเมืองตั้งขึ้นมาก็ไม่ได้ต่างกับการเลื่อนวันเข้าพรรษามากนัก แม้อาจจะไม่ตรงกับพระธรรมวินัยอยู่บ้างแต่ก็ไม่ได้เสียหายอะไรรุนแรง ซึ่งในประเด็นนี้ ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นด้วยดังที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “พระธรรมวินัยไม่ได้กำหนดเรื่องนี้ แต่พระธรรมวินัยได้กำหนดไว้อย่างหนึ่งว่า “ราชานัง อนุวัตติตุง” คล้อยตามความประสงค์ของพระราชาก็ดี ความได้ว่า ไม่ขัดกับพระวินัย” (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

ดังนั้น จากการที่มีการตีความต่างกันหรือมีความเห็นต่างกันนั่นเองแสดงว่า การตัดสินว่า สมณศักดิ์ขัดพระธรรมวินัยเพราะไม่เหมือนตำแหน่งเอตทัคคะที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งยังไม่มีน้ำหนักมากพอ เพราะเหตุผลของผู้โจมตีสมณศักดิ์ไม่มีน้ำหนักพอที่จะยืนยันเช่นนั้นได้ ความแตกต่างไม่จำเป็นต้องขัดกันเสมอไป

9) สมณศักดิ์ขัดกับพระธรรมวินัยหลายอย่าง เช่น การไม่แบ่งชั้นวรรณะ การเคารพตามหลักอาวุโส และการละกนิสัยเยี่ยงคฤหัสถ์ สืบเนื่องจากการที่สมณศักดิ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นดังเช่นเรื่องเอตทัคคะจึงทำให้ถูกวิจารณ์ว่าขัดกับพระธรรมวินัยหลายอย่าง เช่น สมณศักดิ์ทำให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะ ทำให้ไม่ได้ทำการเคารพหลักอาวุโสพรรษาคือเคารพกันตามลำดับก่อนหลังของการบวช และเป็นกนิสัยแบบคฤหัสถ์

ธรรมรักษาเห็นว่าสมณศักดิ์ขัดกับคำสอนหลายอย่าง เช่น พระพุทธศาสนาไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธศาสนาต้องการให้ผู้บวชเข้าไปมีความเบาสบายไม่รุงรัง พระพุทธศาสนาต้องการให้ผู้บวชเข้าไปละกนิสัยเยี่ยงฆราวาส พระพุทธศาสนาต้องการให้ผู้บวชเข้าไปละความยึดมั่นถือมั่น พระพุทธศาสนามุ่งให้ผู้บวชเข้าไปเดินทางไปหาพระนิพพาน ธรรมรักษาให้เหตุผลที่ดีความได้ว่า สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์เป็นอย่างนี้เพราะ “ใครเล่ามียศแล้วจะไม่ติดยศ, หลงยศและหาทางเพิ่มพูนยศให้สูงยิ่งขึ้น เรื่องของยศเป็นเรื่องของความรุงรัง, กังวลไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้สมณะศักดิ์จึงเป็นหนามแทงตา, ทิมาใจให้พระต้องเดือดร้อนตลอดไป...สมณศักดิ์จึงกลายเป็นเครื่องกั้นทางไปนิพพานของพระ...สมณศักดิ์จึงไม่มีส่วนดีเลย” (ประสก ธรรมรักษา และคามहुโณ, 2518, 10-11)

สรุป ทวิศักดิ์ก็มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า

...คือ สังคมสงฆ์ ปัจจุบันมีระบบสมณศักดิ์หรือระบบศักดินาพระอันเป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และ โครงสร้างการปกครองของสงฆ์ปัจจุบันก็เป็นโครงสร้างตามกฎหมายเผด็จการคือ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่ตราขึ้นในสมัยเผด็จการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ฉะนั้น ระบบของสังคมสงฆ์ปัจจุบัน จึงเป็นมรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์บวกระบบเผด็จการที่เป็นมรดกยุคสฤษดิ์ ซึ่งระบบเช่นนี้ขัดแย้งโดยพื้นฐานกับโครงสร้างสังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้ากำหนดขึ้นตามพระธรรมวินัย...

สังคมสงฆ์แบบพุทธกาลไม่มีฐานันดร (จะว่าไปพระพุทธเจ้าคือผู้สละฐานันดรมาเป็นสามัญชน แต่พระสงฆ์ปัจจุบัน มีพื้นเพมาจากชนชั้นล่าง แต่พยายามไต่เต้าขึ้นไปสู่ความมีฐานันดร) การแสดงความเคารพต่อกันถืออาวุโสทางพรรษา (บวชก่อน-หลัง) แต่การยกย่องให้มีบทบาทสำคัญ เช่น เป็นพระอัครสาวก เป็นเอตทัคคะ (เป็นเลิศ) ในด้านต่างๆ พิจารณาจากความสามารถ ไม่ได้พิจารณาจากลำดับอาวุโส เช่น พระสารีบุตร กับพระ

โมคคัลลานะ บวชที่หลังพระปัญจวัคคีย์ แต่ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครสาวกซ้าย-ขวา ตามความสามารถของท่านทั้งสอง เป็นต้น

แต่โครงสร้างการปกครองสงฆ์ปัจจุบัน การขึ้นสู่ตำแหน่งการปกครองสงฆ์ระดับสูง เช่น เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม หรือเป็นพระสังฆราช ต้องเป็นไปตามลำดับอาวุโสด้านสมณศักดิ์ ทำให้พระหนุ่มๆ ที่มีความรู้ความสามารถไม่มีโอกาสเข้ามาบริหารงานคณะสงฆ์ อีกทั้งโครงสร้างของมหาเถรสมาคมก็เป็นโครงสร้างการบริหารแบบรวบอำนาจ หรือเป็นเผด็จการตาม พ.ร.บ.ที่ออกในยุคสมัยดังกล่าวแล้ว

(สุรพศ ทวีศักดิ์, 27 กันยายน 2554, ออนไลน์)

คำวิจารณ์ที่กล่าวมามีบางส่วนที่เป็นจริงดังที่ได้อภิปรายมาในบางประเด็นก่อนหน้านี้ แต่บางส่วนมีความคลาดเคลื่อนโดยเฉพาะประเด็นเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะและการเคารพตามหลักอาวุโส กล่าวคือสมณศักดิ์ทำให้เกิดการปกครองโดยลำดับชั้นคือการแบ่งระดับชั้นหรือการจัดลำดับความสูงต่ำ (hierarchy) ในทางการปกครองคล้ายกับตำแหน่งเอตทัคคะที่ใช้ความสามารถเป็นหลักแทนที่จะใช้หลักอาวุโส ต่างแต่ตำแหน่งสมณศักดิ์มาจากการแต่งตั้งของฝ่ายบ้านเมืองเท่านั้น และในทำนองเดียวกับตำแหน่งเอตทัคคะ สมณศักดิ์ก็ไม่ได้เข้ามาแทนที่หรือลบล้างลำดับความสูงต่ำตามหลักอาวุโสเสียทั้งหมดเพราะพระสงฆ์ภายใต้ระบบสมณศักดิ์ก็ยังคงหลักอาวุโสไว้ด้วย กล่าวคือในการทำกิจสงฆ์ต่างๆ ก็ยังยึดหลักอาวุโสไว้ด้วย เช่น การปวารณาตามลำดับพรรษา การปลงอาบัติก็ยึดหลักอาวุโส ผู้อ่อนพรรษากว่าต้องให้เกียรติผู้แก่พรรษากว่าและต้องเรียกผู้แก่พรรษากว่าว่า “ภนฺเต” ในขณะที่ผู้แก่พรรษากว่าก็เรียกผู้อ่อนพรรษากว่าว่า “อาวุโส” ซึ่งเป็นการเรียกตามหลักอาวุโส หรือในกรณีที่พระมหาเถระที่มีอายุพรรษามาก พระเถระที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าก็ไม่ให้กราบไหว้ตนเองแต่ตนเองจะเป็นผู้กราบไหว้พระมหาเถระรูปนั้น และพระสงฆ์แม้สมณศักดิ์สูงกว่าย่อมต้องกราบไหว้พระสงฆ์ที่เป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของตนผู้มีสมณศักดิ์ต่ำกว่าหรือไม่มีสมณศักดิ์เลย ซึ่งเรื่องนี้พระเทพวิสุทธิกวี พระสุธีธรรมาวุธ และ ศ.พิเศษจางนงค์ ทองประเสริฐ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ในทำนองเดียวกันว่าการเคารพกันตามหลักอาวุโสยังใช้กันอยู่ ยังกราบไหว้กันตามหลักอาวุโส ยกเว้นการนั่งตามลำดับสมณศักดิ์ในงานราชพิธีและรัฐพิธีเท่านั้น ซึ่งพระเทพวิสุทธิกวีให้เหตุผลว่าเป็นการถวายพระเกียรติแก่พระมหากษัตริย์ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ส่วน ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นว่าไม่เป็นการแบ่งชั้นวรรณะ ยังเคารพกันตามอาวุโส แต่เห็นต่างออกไปเล็กน้อยว่า ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยเพราะไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติพระธรรมวินัย การยกย่องถวายเกียรติด้วยสมณศักดิ์เป็นเพียงคุณค่าที่พระมหากษัตริย์ยกย่อง ไม่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็ยังปฏิบัติได้อยู่ไม่ขัดกัน ผู้ได้รับสมณศักดิ์ก็ยังไม่

แบ่งชั้นวรรณะ ยังเคารพตามอาวุโสได้อยู่ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) ทศนะของ ดร.อำนาจ บัวศิริ จึงมองเรื่องนี้ในลักษณะแยกเรื่องสมณศักดิ์ออกจากเรื่องพระธรรมวินัยและการแบ่งชั้นวรรณะ การเคารพหรือไม่เคารพตามหลักอาวุโส เพราะมองว่าเป็นคนละเรื่องกัน แต่ก็ยังเห็นว่า พระสงฆ์ที่ได้สมณศักดิ์ก็ไม่ได้มีการแบ่งชั้นวรรณะ ยังเคารพตามอาวุโสอยู่ แสดงว่าถ้าจะมีพระสงฆ์ที่แบ่งชั้นวรรณะหรือไม่เคารพตามอาวุโสก็น่าจะมีอยู่น้อยและเป็นเรื่องปัจเจกมากกว่า

อย่างไรก็ตาม การเคารพกราบไหว้กันโดยไม่ได้ใช้หลักอาวุโสพระราชที่ไม่เกี่ยวกับงานราชพิธี หรือรัฐพิธีก็มีอยู่บ้าง เท่าที่ผู้วิจัยเคยพบมา ก็จะเป็นงานคณะสงฆ์ที่มีพระสงฆ์มารวมตัวกันจำนวนมาก ในการแสดงความเคารพพระสงฆ์ผู้เป็นผู้บังคับบัญชา เช่น เจ้าคณะจังหวัด พร้อมกัน ทำให้ไม่มีโอกาสตรวจสอบซักถามอายุพรรษากัน จึงถือเป็นความสะดวกในการปฏิบัติงานคณะสงฆ์ที่จะทำเช่นนั้น ซึ่งเป็นเรื่องตำแหน่งบริหารมากกว่าสมณศักดิ์

ยิ่งไปกว่านั้น เราอาจมองในอีกมุมมองหนึ่งได้ว่า การเคารพกันตามสมณศักดิ์ที่มีใช้กันอยู่ ร่วมกับการเคารพตามอาวุโสโดยพรรษานั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ใช้คานอำนาจของระบบอาวุโสพรรษา กล่าวคือปกติพระสงฆ์ต้องเคารพกันตามอาวุโสพรรษาซึ่งอาจทำให้ผู้มีพรรษามากกว่าถือตนเหนือกว่าผู้มีพรรษาน้อยกว่าจนมองข้ามเรื่องความสามารถของผู้มีพรรษาน้อยกว่าและไม่ฟังความเห็นของผู้มีพรรษาน้อยกว่า หากพระสงฆ์ผู้มีพรรษาน้อยกว่ามีสมณศักดิ์สูงกว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษามากกว่า ก็อาจทำให้พระสงฆ์ผู้มีพรรษามากกว่าให้การยอมรับความสามารถหรือความเกรงใจแก่พระสงฆ์ผู้มีพรรษาน้อยกว่า อันจะนำไปสู่การถ้อยทีถ้อยอาศัย ต่างฝ่ายต่างให้เกียรติและความเคารพกัน ฝ่ายหนึ่งให้ความเคารพตามอาวุโสพรรษา อีกฝ่ายหนึ่งให้ความเคารพตามสมณศักดิ์ สมณศักดิ์จึงไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายร้ายแรงในลักษณะของการแบ่งชั้นวรรณะหรือทำลายหลักการเคารพตามพระธรรมวินัยโดยเฉพาะหลักอาวุโสพรรษา

เหตุผลดังกล่าวนี้เมื่อนำมารวมกับการยึดหลักการคล้อยตามบ้านเมืองและประโยชน์ที่เกิดแก่คณะสงฆ์เรื่องสมณศักดิ์ก็เป็นสิ่งที่ชอบธรรมหรือพอจะยอมรับกันได้ การบอกว่าสมณศักดิ์เป็นการแบ่งชั้นวรรณะจึงอาจเป็นข้อกล่าวหาที่รุนแรงเกินไป การจัดลำดับสูงต่ำหรือการแบ่งลำดับชั้นมีอยู่แล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแต่การแบ่งลำดับชั้นเช่นนี้ไม่ใช่การแบ่งชั้นวรรณะอย่างในสังคมยุคหลังที่ยึดหลักกำเนิดหรือสถานภาพทางเศรษฐกิจเป็นหลักและมีการรังเกียจเหยียดหยามกัน การแบ่งลำดับชั้นในพระพุทธศาสนายึดหลักอาวุโส หลักความสามารถ และหลักความสัมพันธ์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสังฆวิहारิกกับพระอุปัชฌาย์ทำให้ผู้เป็นสังฆวิहारิกต้องปรนนิบัติรับใช้และให้ความนอบน้อมต่อพระอุปัชฌาย์ตามอุปัชฌาย์วัตรที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้และพระอุปัชฌาย์ก็ต้องคอยอบรมดูแลผู้เป็นสังฆวิहारิกตามสังฆวิहारิกวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้เช่นกัน

(พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 ข้อที่ 66-67 หน้าที่ 82 - 92) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลช่วยเหลือกันโดยมุ่งประโยชน์หรือความผาสุกของคณะสงฆ์เป็นหลัก

ตามหลักพระวินัยการจัดลำดับสูงต่ำในคณะสงฆ์คือการให้ความเคารพด้วยวิธีการต่างๆ มีการไหว้และการจัดลำดับการนั่งก่อนหลังเป็นต้นและการจัดลำดับก่อนหลังในการทำกิจสงฆ์ต่างๆ โดยทั่วไปใช้หลักอาวุโสของการบวชก่อนหลังเป็นเกณฑ์ เช่น พระอุบาลีซึ่งออกบวชคราวเดียวกับพระภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภคฺ และพระกิมพิละ ซึ่งเป็นเจ้าชายศากยะ ตอนเป็นคฤหัสถ์เป็นคนในวรรณะต่ำ เกิดในตระกูลช่างกลบกล เป็นช่างกลบกลประจำพระองค์ของเจ้าชายศากยะเหล่านี้ เมื่อเจ้าชายศากยะขอให้พระอุบาลีบวชก่อนเพื่อลดการถือตัวจัดของพวกตน ทำให้พระภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภคฺ และพระกิมพิละ เมื่อบวชแล้วต้องไหว้พระอุบาลีที่บวชก่อน (อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 1 หน้าที่ 128; บรรจบ บรรณรุจิ, 2548, 152, 159) ในการนั่งผู้ที่บวชก่อนก็จะนั่งหน้าผู้ที่บวชทีหลัง แต่การจัดลำดับสูงต่ำของพระสงฆ์ไม่ได้ใช้หลักอาวุโสเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังใช้หลักอื่นด้วยคือหลักความสามารถ และหลักความสัมพันธ์ ซึ่งตำแหน่งเอตทัคคะก็เป็นตำแหน่งที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งให้ตามความสามารถซึ่งเกี่ยวข้องกับบุญที่สั่งสมมาด้วยของพระสงฆ์สาวกของพระองค์และเป็นเกณฑ์อย่างหนึ่งในการจัดลำดับความสูงต่ำคล้ายหลักอาวุโสและถือว่าเหนือกว่าหลักอาวุโสคงจะเห็นได้จากการจัดลำดับการนั่งของพระอสีติมหาสาวกที่เรียงลำดับตามตำแหน่งเอตทัคคะ ไม่ได้เรียงตามลำดับอาวุโส แต่ก็ไม่ได้หักล้างหรือเข้ามาแทนที่หลักอาวุโสอย่างสิ้นเชิง

ในอรรถกถาของคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบท แสดงการปูลาดอาสนะในที่นิมนต์ที่เรียงตามลำดับเอตทัคคะด้วย กล่าวคือ ให้ปูลาดอาสนะของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง ปูลาดอาสนะของพระสารีบุตรไว้ด้านพระปรีศรัชวา ปูลาดอาสนะของพระมหาโมคคัลลานะไว้ด้านพระปรีศรัชวาย แล้วจึงปูลาดอาสนะพระสาวกรูปอื่นๆ ต่อจากอาสนะของพระมหาสาวกทั้ง 2 นั้น (อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 1 หน้าที่ 65) พระอสีติมหาสาวกองค์อื่นๆ จะแบ่งกันนั่งถัดจากพระสารีบุตรในด้านพระปรีศรัชวาของพระพุทธเจ้าและนั่งถัดจากพระโมคคัลลานะในด้านพระปรีศรัชวายของพระพุทธเจ้า (ปทานุกรมพระไตรปิฎก บาลี-พม่า, 2514, 1131, อังโน บรรจบ บรรณรุจิ, 2548, 3) หลักฐานชิ้นนี้แสดงว่า ให้จัดลำดับสูงต่ำตามตำแหน่งเอตทัคคะ ไม่ใช่หลักอาวุโสของการบวช

อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งเอตทัคคะก็ไม่ได้หักล้างหลักอาวุโสอย่างสิ้นเชิง เพราะปรากฏหลักฐานในคัมภีร์มโนรถปุรณิและคัมภีร์ปรมัตถทีปนีวว่า พระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนาได้ทูลลาพระพุทธเจ้าไปอยู่จำพรรษา ณ ป่าหิมพานต์ตามลำพัง ด้วยเหตุผล 3 ประการ เหตุผลประการหนึ่งก็คือ ท่านไม่ประสงค์จะเห็นพระอัครสาวกคือพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะผู้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนาต้องมาแสดงความ

นอบน้อมต่อพระแก้วอย่างท่าน (บรรจบ บรรณรุจิ, 2548, 21) เรื่องนี้แสดงว่า แม้ตำแหน่งพระอัครสาวกจะสูงกว่าตำแหน่งรัตติกุญคือผู้บวชนานกว่าผู้อื่นของพระอัญญาโกณฑัญญะ แต่พระอัครสาวกก็ยังต้องนอบน้อมต่อพระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งมีอาวุโสสูงสุดในหมู่พระสาวก

นอกจากเรื่องเอตทัคคะ ยังมีตำแหน่งอื่นๆ ในคณะสงฆ์ที่ใช้หลักความสามารถ เช่น พระสงฆ์ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ต้องมีความรู้ความสามารถในการทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ด้วยไม่ใช่มีแค่พรรษาครบ 10 ดังที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้โง่เขลา ไม่ฉลาด ไม่พឹងให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ มีพรรษาครบ 10 หรือมีพรรษาเกิน 10 ให้อุปสมบทได้” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 4 ข้อที่ 76 หน้าที่ 105) ซึ่งเป็นไปได้ว่าตำแหน่งเหล่านี้ทำให้การจัดลำดับความสูงต่ำไม่ได้เป็นไปตามหลักอาวุโสอย่างเดียว เพราะพระอุปัชฌาย์ต้องทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีการอุปสมบทและเป็นผู้ให้นิสสัยคอยดูแลพระสงฆ์ที่พรรษาหย่อน 5

ดังนั้น สมณศักดิ์จึงไม่ได้เป็นการแบ่งชั้นวรรณะและหักล้างการเคารพตามหลักอาวุโสเพราะมีลักษณะคล้ายกับตำแหน่งเอตทัคคะที่แม้ทำให้เกิดการแบ่งลำดับชั้นหรือลำดับสูงต่ำที่ไม่เป็นไปตามหลักอาวุโสแต่ก็ไม่ถึงกับหักล้างหลักอาวุโสเสียทีเดียว อีกทั้งสมณศักดิ์ยังต่างกับการแบ่งชั้นวรรณะตรงที่สมณศักดิ์ยังมีการเลื่อนระดับหรือเปลี่ยนแปลงได้แต่การแบ่งชั้นวรรณะโดยเฉพาะของอินเดียเปลี่ยนแปลงไม่ได้ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) การแบ่งชั้นวรรณะอันเนื่องมาจากสมณศักดิ์หากจะเกิดมีจริงๆ ก็เป็นเรื่องส่วนบุคคลที่พระสงฆ์บางรูปเกิดความหลงผิดในสมณศักดิ์แล้วไปแบ่งชั้นวรรณะเอง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือความสูงต่ำเป็นเรื่องของบุญและความสามารถแต่คนไปถือกันเอง (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) ไม่ใช่ระบบสมณศักดิ์มีจุดมุ่งหมายเช่นนั้น และการยอมรับการแบ่งลำดับชั้นตามสมณศักดิ์ที่รัฐตั้งขึ้น ไม่ใช่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้อย่างตำแหน่งเอตทัคคะ ก็พอจะยอมรับได้หากยึดหลักการคล้อยตามบ้านเมืองและประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ สมณศักดิ์จึงไม่ใช่ฐานันดรอย่างคฤหัสถ์ที่มีการแบ่งชนชั้นชนิดมีการเหยียดหยามดูถูกกัน

ส่วนปัญหาที่ว่าสมณศักดิ์ปิดกั้นโอกาสพระสงฆ์ที่มีความสามารถ การขึ้นสู่ตำแหน่งการปกครองสงฆ์ระดับสูง เช่น เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม หรือเป็นพระสังฆราช ต้องเป็นไปตามลำดับอาวุโสด้านสมณศักดิ์ ทำให้พระหนุ่มๆ ที่มีความรู้ความสามารถไม่มีโอกาสเข้ามาบริหารงานคณะสงฆ์ เป็นปัญหาในการบริหารจัดการซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอคติหรือความลำเอียงของผู้มีอำนาจในการพิจารณาสมณศักดิ์ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นในระบบการทำงานต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขเช่นเดียวกับเรื่องตำแหน่งในระบบการปกครองฝ่ายบ้านเมืองเพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็ยังเป็นปุถุชนคล้ายกับคฤหัสถ์จึงยังมีอคติเกิดขึ้นได้ แต่โดยหลักการหรือเจตนารมณ์ของ

ระบบสมณศักดิ์การพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นไปตามความสามารถและผลงานอยู่แล้ว พระสงฆ์ที่มีความสามารถก็จะมีควมก้าวหน้าในเรื่องสมณศักดิ์และตำแหน่งบริหาร พระหนุ่มๆ ที่มีความสามารถก็เจริญก้าวหน้าในตำแหน่งการปกครองได้เช่นกันดังกรณีของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ซึ่งขึ้นสู่ตำแหน่งรองสมเด็จพระราชาคณะที่พระพิมลธรรมและดำรงตำแหน่งสังฆมนตรีอย่างรวดเร็วตั้งแต่อายุน้อยเพราะเป็นผู้มีความสามารถ สมณศักดิ์จึงไม่ใช่ตั้งขึ้นมาเพื่อการกีดกันพระที่มีอายุน้อย

นอกจากนั้น การที่ส่วนมากพระสงฆ์ที่ได้รับตำแหน่งบริหารตามอาวุโสโดยสมณศักดิ์เป็นผู้มีอายุพรรษามากกว่าพระหนุ่มก็เป็นเรื่องธรรมดาไม่ใช่เรื่องไม่เหมาะสมเพราะส่วนใหญ่ผู้ที่มีอายุมากกว่าก็ย่อมมีประสบการณ์มากกว่าและสร้างผลงานได้มากกว่า สมควรได้รับการตอบแทนหรือยกย่องให้เกียรติมากกว่า อีกทั้งการที่พระสงฆ์เหล่านี้มีตำแหน่งทางการปกครองแทนที่จะเป็นพระหนุ่มๆ ก็เข้ากันได้ดีกับหลักอาวุโส เพราะตามหลักอาวุโสผู้ที่มีพรรษาแก่กว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือดูแลผู้ที่มีพรรษาน้อยกว่า แน่่อนว่าอาจมีบ้างที่พระสงฆ์ด้อยความสามารถแต่ได้รับสมณศักดิ์และตำแหน่งบริหารแต่ไม่ใช่มีบ่อยๆ การใช้หลักอาวุโสโดยสมณศักดิ์ในการแต่งตั้งตำแหน่งบริหารจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคกีดขวางพระหนุ่มที่มีความสามารถ

ส่วนปัญหาเรื่องเป็นเรื่องกิจนิสัยคล้ายฆราวาสและฆราวาสทางพระนิพพานนั้นเป็นประเด็นที่ได้อภิปรายไปบ้างแล้ว ซึ่งในประเด็นนี้พระเทพวิสุทธิกวีได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า กิจนิสัยบางอย่างของพระสงฆ์คล้ายกับฆราวาสได้ การที่พระสงฆ์ที่อาวุโสพรรษามากกว่าต้องเคารพพระสงฆ์ที่อาวุโสพรรษาน้อยกว่าแต่มีสมณศักดิ์หรือตำแหน่งสูงกว่าก็เหมือนกับพ่อที่ต้องเคารพลูกที่มียศสูงกว่า ซึ่งเป็นเรื่องของความสามารถ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ดังนั้น จึงอาจสรุปว่า ปัญหาเรื่องนี้มีส่วนจริงแต่ขึ้นอยู่กับตัวปัจเจกของพระสงฆ์แต่ละรูปเป็นสำคัญด้วย เพราะไม่ใช่พระสงฆ์ทุกรูปได้ยศแล้วจะต้องติดยศจนเกิดการแบ่งชั้นวรรณะทำตัวเหมือนคนฤหัสถ์เสมอไป พระสงฆ์อย่างสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) พระธรรมโกศาจารย์ หรือท่านพุทธทาสภิกขุ (เจื้อม อินฺทปญฺโญ) และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ไม่ได้หลงใหลได้ปลื้มหรือดิ้นรนแสวงหายศศักดิ์เลย อย่างไรก็ตาม คำติติงข้อนี้ควรนำไปสู่การปรับปรุงเรื่องสมณศักดิ์ให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสียอย่างที่ถูกวิจารณ์

10) สมณศักดิ์ขัดกับระบบการปกครองสงฆ์ของพระพุทธเจ้าที่มีความเสมอภาค ภาวตรภาพ และเสรีภาพ สืบเนื่องจากปัญหาที่ก่อนหน้านี้ที่สมณศักดิ์ทำให้มีบางอย่างดูเหมือนเปลี่ยนไปจากข้อปฏิบัติเดิมตามพระธรรมวินัย สมณศักดิ์จึงถูกมองว่าขัดกับระบบการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะคล้ายประชาธิปไตยคือมีความเสมอภาค ภาวตรภาพ และเสรีภาพ

ส.ศิวัรักษ์แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า แม้พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. 2484 จะมีรูปแบบเป็นประชาธิปไตย มีสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร ที่เอื้ออย่างมาจากอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการของบ้านเมือง แต่การที่ยังไม่ได้เลิกสมณศักดิ์ทำให้พระเถระน้อยมโนใจไปในทางศักดิ์นา ยังไม่เข้าใจในเนื้อหาของประชาธิปไตย ซึ่งที่แท้จริงก็คืออุดมคติของคณะสงฆ์ อันได้แก่ ความเสมอภาคของสงฆ์ ภราดรภาพของสงฆ์ และสงฆ์มุ่งที่เสรีภาพหรืออิสรภาพจากกิเลสตัณหาคือวิมุตติธรรมนั่นเอง (ส.ศิวัรักษ์, 2538, 71)

ทัศนะของ ส.ศิวัรักษ์ เมื่อนำมารวมกับทัศนะของสุรพศ ทวีศักดิ์ ที่มองว่า สมณศักดิ์เป็นเรื่องฐานันดรแบบบรรดาศักดิ์และโครงสร้างการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีลักษณะรวบอำนาจหรือเผด็จการ จะยิ่งทำให้เห็นว่า ตามคำวิจารณ์นี้ สมณศักดิ์ขัดแย้งกับรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาลของพระพุทธเจ้าที่ไม่มีชนชั้นวรรณะ มีความเสมอภาค ภราดรภาพ และเสรีภาพ

คำวิจารณ์นี้มีส่วนจริงอยู่บ้างเพราะสมณศักดิ์ทำให้เกิดการแบ่งลำดับชั้น ความไม่เสมอภาคระหว่างพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์กับพระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์หรือมีสมณศักดิ์ต่างกัน ความแปลกแยกที่ไม่ใช่ภราดรภาพหรือความเป็นกันเองฉันพี่น้อง และกีดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพของพระสงฆ์ แต่ไม่ได้รุนแรงเสียหายดังได้อภิปรายมาแล้วในเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ เพราะสมณศักดิ์มีรูปแบบและเจตนารมณ์คล้ายตำแหน่งเอตทัคคะซึ่งแม้จะทำให้เกิดการแบ่งลำดับชั้นในคณะสงฆ์โดยไม่มียึดหลักอาวุโสของการบวช แต่ไม่ถึงกับหักล้างหลักอาวุโสอย่างสิ้นเชิง

ในเรื่องนี้ ผศ. ดร. ชาญนรงค์ บุญหนุน เห็นว่า เรื่องนี้มีส่วนจริง แต่ถึงแม้ไม่มีสมณศักดิ์เรื่องความไม่เสมอภาคก็มีอยู่เพราะระบบการปกครองคณะสงฆ์เป็นเช่นนั้น พระสงฆ์ไม่ได้เสมอกันหมด เช่น ต่างกันไปตามพรรษาและความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ เป็นต้น การทำลายภราดรภาพก็มีจริงในกรณีของพระสงฆ์ที่หลงสมณศักดิ์ ส่วนเสรีภาพแม้จะถูกจำกัดมากขึ้นแต่ไม่ใช่ไม่มีเลย (ชาญนรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ทัศนะของ ผศ. ดร. ชาญนรงค์ บุญหนุน จึงมองค่อนข้างเป็นกลาง ยอมรับความจริงในระดับหนึ่งแต่ก็เห็นว่าปัญหานี้ไม่ได้รุนแรงอย่างที่ผู้วิจารณ์ส่วนพระเทพวิสุทธิทิกวีเห็นว่า เรื่องความเสมอภาคยังเป็นไปตามกรอบพระวินัยซึ่งดูความสามารถด้วย ไม่ได้เท่ากันหมด ความเป็นพี่น้องก็ไม่น่าได้รับผลกระทบจากเรื่องสมณศักดิ์ (พระเทพวิสุทธิทิกวี, สัมภาษณ์) ซึ่ง ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เห็นในทำนองเดียวกันว่า ในความเป็นพระภิกษุของผู้ได้รับสมณศักดิ์ก็ยังมีสถานะเป็นพระภิกษุอยู่ดี ยังทำวัตรปฏิบัติตามความเสมอภาค ภราดรภาพ มีเสรีภาพและยังเคารพอาวุโส กันแต่ กันอยู่ (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์) ทัศนะเหล่านี้จึงมีความคล้ายคลึงกันมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย

สิ่งที่เราควรทำความเข้าใจในปัญหาข้อนี้ก็คือ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ของ พระพุทธเจ้าไม่ได้เหมือนประชาธิปไตยอย่างที่เกิดขึ้นในตะวันตกหรืออย่างที่นักปราชญ์ตะวันตกพูด ถึง เพราะการปกครองคณะสงฆ์เน้นหน้าที่ตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก ไม่ได้เน้นสิทธิเสรีภาพอย่าง ตะวันตก การประชุมลงมติของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่จะใช้วิธีลงมติแบบเอกฉันท์ เช่น การอุปสมบท การกรานกฐิน หรือแม้แต่การสวดสมณูภาสน์ที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติเสียหายของพระสงฆ์บาง รูป ไม่ใช่การลงมติของตัวแทนอย่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งเสรีภาพของพระสงฆ์ในการ ดำเนินชีวิตก็มีจำกัดภายใต้กรอบพระวินัยที่มีข้อห้ามและข้อบังคับมากมาย ส่วนเสรีภาพคือความ หลุดพ้นก็เป็นอุดมคติที่ทำได้ยากแม้จะไม่มีสมณศักดิ์และโครงสร้างการปกครองอย่างปัจจุบันมา เกี่ยวข้องเพราะแม้แต่ในครั้งพุทธกาลก็มีพระสงฆ์เข้ามาบวชโดยมิได้มุ่งไปนิพพานจำนวนมากดัง กรณียของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ และพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า “ธรรมดว่าสัตว์ผู้ปรารถนาวิวิญญะ ย่อมไม่มี แต่ว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมปรารถนาวิวิญญะเท่านั้น” (ขุททกนิกาย อรรถกถาธรรมบท ภาค 5 หน้าที่ 54) ซึ่งอาจตีความได้ว่าทรงยอมรับว่าคนส่วนมากต้องการวิวิญญะคือการเวียนว่ายตายเกิดมากกว่า ต้องการวิวิญญะคือความหลุดพ้น

สำหรับเรื่องความเสมอภาคก็เป็นเรื่องเดียวกับเรื่องการแบ่งลำดับชั้นตามหลักอาวุโส หลัก ความสามารถ และหลักความสัมพันธ์ ที่ได้อภิปรายมาแล้ว นั่นคือคณะสงฆ์ภายใต้พระธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้าแม้จะมีความเสมอภาคในฐานะเป็นพระสงฆ์เหมือนกันอยู่ใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน แต่ก็มีความไม่เสมอภาคหรือไม่เหมือนกันในบางเรื่องภายใต้พระธรรมวินัยนั้น คือต้องมีการเคารพเชื่อ ฟังและการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เช่น พระอุปัชฌาย์สามารถสั่งสัตว์วิหារิกของตนให้ทำสิ่ง ต่างๆ ได้ และสามารถลงโทษได้หากทำความผิด ตราบเท่าที่ไม่ผิดพระวินัย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดความ สงบเรียบร้อยในคณะสงฆ์เพราะการอยู่ร่วมกันหมู่หากขาดกฎระเบียบและการบังคับบัญชา ตามลำดับชั้นแล้วก็จะไปไม่ได้หรือเกิดความวุ่นวาย ไม่สงบ สมณศักดิ์ก็เหมือนกับตำแหน่ง เอตทัคคะที่ไม่ได้ทำให้ความไม่เหมือนกันนี้แตกต่างจากเดิมจนเกิดความเสียหายรุนแรง

ส่วนเรื่องภราดรภาพแม้จะถูกกระทบบ้างจากการมีสมณศักดิ์ แต่ไม่ถึงขนาดเป็นเรื่อง รุนแรงอะไร เพราะอย่างที่อภิปรายมาแล้วว่า พระสงฆ์ก็ยังถือหลักอาวุโสและหลักความสัมพันธ์อยู่ ด้วย พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ส่วนมากไม่ได้หลงยศศักดิ์จนถือตัวไม่คบหาเป็นเพื่อนกับพระสงฆ์รูปอื่น ส่วนใหญ่ก็ยังรักใคร่นับถือกันอยู่เหมือนเดิม มีพระสงฆ์บางรูปเท่านั้นที่ถูกเรื่องสมณศักดิ์และ ผลประโยชน์ครอบงำจนกลายเป็นศัตรูและทำร้ายพระสงฆ์รูปอื่นด้วยเหตุผลของเรื่องสมณศักดิ์และ ผลประโยชน์ดังเช่นกรณีที่เกิดกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ฮาจ อาสโภ) ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนั้น เรื่องเสรีภาพก็ยังเป็นปัญหาที่อาจต้องถกเถียงกันว่ามีความหมายอย่างไรกัน แน่เพราะพระสงฆ์ถูกจำกัดเสรีภาพในการดำเนินชีวิตด้วยพระธรรมวินัยโดยห้ามทำสิ่งต่าง ๆ อย่างที่

ชาวบ้านทำ จึงไม่ได้มีเสรีภาพมากนักที่จะทำอะไรตามใจตัวเอง หรือมีเสรีภาพที่จำกัดมากเมื่อเทียบกับเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ถ้าปัญหาเสรีภาพในที่นี้หมายถึงสมณศักดิ์ทำให้มีการแบ่งลำดับชั้นการปกครองหรือการควบคุมสั่งการมากขึ้นทำให้เสรีภาพของพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตภายในคณะสงฆ์ลดน้อยลง ก็อาจมีส่วนจริงอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้มากมายแรงอะไร เพราะปกติพระสงฆ์ก็มีเสรีภาพจำกัดตามกรอบพระธรรมวินัยอยู่แล้ว และการปกครองบังคับบัญชาก็เป็นเรื่องของตำแหน่งด้านบริหารมากกว่าสมณศักดิ์ พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าก็ไม่มีอำนาจหรือสิทธิอะไรที่จะมาควบคุมสั่งการพระสงฆ์ที่สมณศักดิ์ต่ำกว่าแต่ไม่ได้อยู่ใต้การปกครองของตนเอง แต่ถ้าเป็นเสรีภาพคือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ เรื่องนี้ก็จะไปเกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติธรรมที่อภิปรายมาแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องปัจเจกมากกว่า สมณศักดิ์มีผลกระทบน้อยในเรื่องนี้

11) **สมณศักดิ์เป็นช่องทางหาประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้อง** จากการที่สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาและทำให้ผู้ได้สมณศักดิ์ได้รับการยกย่องและลาภสักการะหรือผลประโยชน์ต่าง ๆ จนพระสงฆ์บางรูปมีความต้องการอยากได้สมณศักดิ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์จึงใช้สมณศักดิ์เป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์ ดังที่ ศ.พิเศษเสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวว่า “อาจจะมีการนำเอาสมณศักดิ์มาเป็นเครื่องมือในการหาเงินก็เป็นได้” (ศุภนิพนธ์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 234) และ ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็แสดงความเห็นเกี่ยวกับปัญหาของสมณศักดิ์ไว้ว่า “สมณศักดิ์เป็นช่องทางหาประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้อง” (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

ในการดำเนินการหรือบางครั้ง “วิ่งเต้น” เพื่อให้ได้สมณศักดิ์ พระสงฆ์หรือคฤหัสถ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินการอาจใช้เรื่องนี้เพื่อหาผลประโยชน์บางอย่าง เช่น เงิน จากพระสงฆ์ที่ต้องการสมณศักดิ์ นอกจากนั้น มิฉะพินบางคนยังใช้เป็นช่องทางในการหลอกลวงเงินจากพระสงฆ์ดังที่เคยเกิดเป็นข่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ปัญหาข้อนี้ไม่ใช่เรื่องรุนแรงเพราะโดยทั่วไปผลประโยชน์ที่จะได้นั้นไม่ได้มากมายอะไร และเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้ที่ดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะต้องให้ประโยชน์แก่ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือดำเนินการในสิ่งนั้นๆ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายและเป็นสินน้ำใจ ซึ่งถ้าหากไม่มากจนเกินไปก็ไม่ถึงกับเป็นเรื่องเสียหายอะไร

ดังนั้น แม้จะไม่อาจพิสูจน์ได้อย่างเด็ดขาดแต่ก็พอมีเหตุผลที่จะสรุปว่า สมณศักดิ์มีข้อดีมากกว่าหรืออย่างน้อยก็ไม่ค่อยไปกว่าข้อเสียหรือปัญหา และสมณศักดิ์แม้จะมีข้อเสียหรือปัญหาอยู่จริง แต่ก็ไม่รุนแรงจนรับไม่ได้ และเป็นเรื่องที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ไม่มากนักน้อยซึ่งชาวพุทธทั้งหมดควรได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขมากกว่าที่จะทำลายทิ้ง เพราะยังมีประโยชน์และมีความจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาดังจะนำมาอภิปรายในบทถัดไป

บทที่ 4

แนวทางแก้ปัญหาและแนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์

1. แนวทางแก้ปัญหาของเรื่องสมณศักดิ์

จากการอภิปรายเรื่องข้อดีและปัญหาของสมณศักดิ์ที่ผ่านมา เราได้เห็นได้ว่าสมณศักดิ์แม้โดยตัวมันเองเป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นเกียรติยศหรือการยกย่องที่พระมหากษัตริย์หรือรัฐมอบให้แก่พระสงฆ์ผู้ควรแก่การยกย่อง (หรือจะมองอย่างที่บางคนมองว่าเป็นสิ่งกลาง ๆ ก็ได้เพราะข้อดีและข้อเสียเกิดจากคนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง) แต่ก็มีข้อเสียบางประการที่เกิดจากระบบของสมณศักดิ์ โดยเฉพาะเกณฑ์การพิจารณาให้สมณศักดิ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะตัวพระสงฆ์เองและเกิดปัญหาของความไม่เห็นด้วยจากบุคคลที่มีความคิดเห็นต่างออกไป ในบทนี้จึงเป็นความพยายามที่จะเสนอแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวมานั้นรวมทั้งแนวทางการปฏิบัติต่อเรื่องสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์และคฤหัสถ์ชาวพุทธโดยทั่วไปเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อเรื่องสมณศักดิ์ในสภาพการณ์ปัจจุบัน

ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 182) นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่า ผลเสียของระบบสมณศักดิ์ไม่ได้เกิดที่ระบบของสมณศักดิ์แต่เกิดจากตัวบุคคลผู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับตำแหน่งต่างๆ ประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น มีการพิจารณาแต่งตั้งไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในคณะกรรมการผู้พิจารณา และพระสงฆ์ผู้ได้รับตำแหน่งสมณศักดิ์บางรูปประพฤติตัวไม่เหมาะสมมีการได้สมณศักดิ์มาด้วยวิธีไม่เหมาะสมและใช้ตำแหน่งสมณศักดิ์ในทางที่ผิด ผู้วิจัยเห็นว่า ความเห็นดังกล่าวนี้มองข้ามปัญหาของตัวระบบของสมณศักดิ์ที่มีวิธีการพิจารณาแต่งตั้งซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดกรรมการผู้พิจารณาแต่งตั้งและเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของผู้ควรได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งในทัศนะของนักวิชาการเหล่านั้นเองก็เห็นว่า กรรมการพิจารณาแต่งตั้งสมณศักดิ์ในระบบปัจจุบันยังไม่เหมาะสม ควรตั้งกรรมการชุดใหม่ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์และฆราวาส รวมทั้งเปลี่ยนจากการที่ให้พระสงฆ์ขอมาเป็นการคัดสรรพิจารณา นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการแต่งตั้งยังไม่กระจายแก่พระสงฆ์ทำงานด้านอื่น (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 185-186) ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากระเบียบกฎเกณฑ์ของระบบสมณศักดิ์ปัจจุบันนั่นเอง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า สมณศักดิ์เองไม่มีข้อเสียหรือปัญหา แต่ระบบสมณศักดิ์และคนที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์ทำให้เกิดผลเสียหรือปัญหา

สำหรับแนวทางแก้ปัญหาของเรื่องสมณศักดิ์ซึ่งบางวิธีมีผู้เสนอไว้แล้วอาจจำแนกได้เป็น 4 วิธี คือ การล้มเลิกระบบสมณศักดิ์ การปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ การปลูกฝังอบรมสร้างค่านิยมที่เหมาะสม และการควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ซึ่งบางวิธีสามารถทำพร้อมกันได้แต่บางวิธียากที่จะทำได้ดังจะขอนำมาอภิปรายเป็นลำดับไปดังนี้

1) การล้มเลิกระบบสมณศักดิ์

แนวทางแก้ปัญหาที่เกิดจากการมีสมณศักดิ์ประการแรกคือการยกเลิกระบบสมณศักดิ์ดังที่นักคิดหลายคนพยายามสนับสนุนให้เกิดขึ้น พระไพศาล วิสาโล และ ผศ.ดร.ชาญนรงค์ บุญหนุน ก็เห็นด้วยกับการล้มเลิกระบบสมณศักดิ์ ถ้าทำได้ ผศ.ดร.ชาญนรงค์ บุญหนุน เห็นว่า ถ้ายกเลิกสมณศักดิ์ได้ดีที่สุด แต่ถ้ายกเลิกไม่ได้ อาจเปลี่ยนสมณศักดิ์เป็นตำแหน่งบริหารไปเลย หรือแก้ระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ (ผศ.ดร.ชาญนรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์) ส่วน ประสก ธรรมรักษา และ คามหุโณ แสดงความเห็นไว้ว่า

เมื่อเรารู้ว่าสมณศักดิ์คืออะไรแล้ว ปัญหาต่อไปที่ว่า ควรจะเลิกสมณศักดิ์หรือไม่ ก็อบจะไม่ต้องพูดกันเลย ทั้งนี้เพราะหลักใหญ่ใจความของพุทธศาสนานั้นต้องการให้ชาวโลกหรือผู้นับถือมุ่งไปสู่ความพ้นทุกข์...สมณศักดิ์เป็นเรื่องของการติดการขังอยู่ในโลกที่โสมมอุดมการณ์ของพระพุทธเจ้ามุ่งออกจากโลกที่โสมม ไปสู่โลกที่ดีกว่าเหนือกว่าประเสริฐกว่า คือโลกุตตร ด้วยเหตุนี้สมณศักดิ์จึงเป็นเรื่องควรเลิกอย่างแน่นอน

(ประสก ธรรมรักษา และคามหุโณ, 2518, 12-13)

นักคิดในฝ่ายที่เห็นด้วยกับการล้มเลิกระบบสมณศักดิ์เห็นว่า ข้อเสียของเรื่องสมณศักดิ์มีมากกว่าข้อดี การยกเลิกสมณศักดิ์เป็นทางออกที่ดีที่สุด แต่ก็เห็นต่างออกไป เช่น พระเทพวิสุทธิกวี เห็นว่า จะเลิกสมณศักดิ์หรือไม่เลิกก็ได้ เพราะไม่ใช่เป้าหมายของการบวช เป็นเรื่องของพระราชศรัทธา แต่ก็ยังควรคงไว้เพราะมีข้อดีมากกว่า (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) พระสุธีธรรมานุวัตรก็มีความเห็นคล้ายกันว่า การมีสมณศักดิ์ดีกว่าการไม่มี เพราะนอกจากสมณศักดิ์จะมีประโยชน์หรือข้อดีมากกว่าข้อเสีย หรือได้มากกว่าเสียแล้ว ถึงแม้จะเลิกสมณศักดิ์ไป ก็ต้องมีอะไรมาแทน เพียงแต่เรียกชื่อต่างกันไป เพราะจะต้องมีการให้รางวัลแก่ผู้ที่ประกอบคุณประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคม เนื่องจากปัจจุบันพระสงฆ์เป็นปุถุชนซึ่งต้องมีการให้กำลังใจในการทำงาน เมื่อเป็นเช่นนี้เท่ากับว่าสมณศักดิ์ไม่ได้หายไปจริง ๆ (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์) ส่วน ศ.พิเศษจางงด์ ทองประเสริฐ ซึ่งในอดีตเคยสนับสนุนให้ล้มเลิกสมณศักดิ์ก็เห็นว่า การเลิกสมณศักดิ์จะรุนแรงเกินไป สมณศักดิ์ไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายมากมาย พระสงฆ์อย่างหลวงพ่พุทธทาสก็ได้ยึดติดสมณศักดิ์ (จางงด์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)

ดังนั้น การล้มเลิกสมณศักดิ์โดยการเปลี่ยนเป็นระบบอื่นมาแทนก็จะเท่ากับไม่ได้ล้มเลิกระบบสมณศักดิ์อย่างแท้จริง แต่ก็เป็นการ “ปรับปรุง” หรือการ “เปลี่ยนชื่อ” เท่านั้น ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 190) นักวิชาการบางคนเห็นว่า ควรมีระบบอื่นมาแทนระบบสมณศักดิ์โดยน่าจะเป็นระบบคุณธรรมจริยธรรมมาแทน คือต้องปฏิบัติตามแบบสมัยพุทธกาลอีกครั้ง ใครมีคุณธรรมด้านใดก็ตั้งตามนั้นโดยผ่านคณะกรรมการ ความเห็นดังกล่าวนี้แม้จะเท่ากับให้ล้มเลิก

ระบบสมณศักดิ์ แต่จะเห็นว่าทำยที่สุดก็เสนอให้มี “ระบบ” ขึ้นมาแทน ซึ่งโดยเนื้อหาสาระสำคัญก็ไม่ได้ต่างกับระบบสมณศักดิ์ เพราะยังเป็นการยกย่องพระสงฆ์เหมือนกัน เพียงแต่อาจไม่ได้เรียกว่า “สมณศักดิ์” และต่างกันในระยะเฉียดปลีกย่อย ซึ่งเท่ากับการ “ปรับปรุง” ระบบสมณศักดิ์ให้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเอง หรือเท่ากับเป็นการ “เปลี่ยนชื่อ” เท่านั้น ซึ่งคล้ายกับทัศนะของพระเทพวิสุทธิกวีที่เห็นว่า บรรดาศักดิ์ของขุนนางเล็กก็จริงแต่เล็กไม่หมด ปฏิรูปเป็นยศแบบใหม่ หรือเป็นการ “เปลี่ยนชื่อ” นั่นเอง ส่วนสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ยังไม่เปลี่ยนชื่อ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) และคล้ายกับทัศนะของพระสุธีธรรมานุวัตรที่ว่า เลิกสมณศักดิ์ ก็ยังต้องมีอย่างอื่นมาแทน ต่างกันแต่ชื่อ ยังต้องมีตำแหน่ง มีระดับ (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

ประเด็นที่ควรนำพิจารณาในเรื่องนี้ก็คือ การล้มเลิกระบบสมณศักดิ์เป็นทางออกที่ดีที่สุดหรือไม่ สิ่งที่เราต้องพิจารณาในอันดับแรกคือการล้มเลิกระบบสมณศักดิ์เป็น “การตัดปัญหา” มากกว่า “การแก้ปัญห” หรือไม่ เพราะนอกจากสมณศักดิ์จะมีข้อดีหรือประโยชน์อยู่หลายประการ ดังที่อภิปรายมาแล้ว การล้มเลิกระบบสมณศักดิ์จะมีปัญหาหรือข้อเสียประการใดตามมาหรือไม่ก็ยังไม่ได้มีการนำมาพิจารณาให้ถี่ถ้วนก่อน อีกทั้งยังไม่ได้ลองหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบสมณศักดิ์เลย ซึ่งอาจเป็นเพราะแนวคิดที่มีลักษณะเป็นอุดมคติของผู้มีแนวคิดเช่นนี้ที่เห็นว่าสมณศักดิ์ขัดกับอุดมการณ์ของพระพุทธเจ้าที่ต้องการให้พระสงฆ์ไปนิพพาน แนวคิดอุดมคติดังกล่าวแม้จะไม่ผิดและเป็นการมองด้วยเจตนาอันดีงามนำสรรเสริญแต่อาจไปไม่ได้กับความเป็นจริงของโลกที่ว่าพระสงฆ์ส่วนมากยังเป็นปุถุชน พระสงฆ์น้อยรูปที่จะมีอุดมการณ์ของการไปสู่โลกุตระอย่างที่ต้องการ และสมณศักดิ์ก็มีความสำคัญต่อความเป็นไปของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

การล้มเลิกระบบสมณศักดิ์จึงดูเหมือนการ “ตัดปัญหา” มากกว่าแก้ปัญห คล้ายกับการแก้กฎหมายให้สิ่งที่ผิดกฎหมายกลายเป็นสิ่งถูกกฎหมายเพราะรัฐไม่สามารถควบคุมหรือปราบปรามได้ เช่น การแก้กฎหมายให้บ่อนการพนันที่ฝ่ายรัฐไม่สามารถปราบปรามได้เป็นสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะการปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ให้ดีขึ้นยังมีทางเป็นไปได้และเป็นสิ่งที่เราควรพยายามกระทำ อีกทั้งการล้มเลิกระบบสมณศักดิ์ก็มีปัญหาอยู่ด้วยเช่นกัน ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหที่ดีพร้อม โดยอาจพิจารณาปัญหาของการล้มเลิกสมณศักดิ์แยกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

(1) ถ้าล้มเลิกระบบสมณศักดิ์แต่ไม่ได้ล้มเลิกระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาบางอย่างก็ยังคงอยู่ไม่หมดไป เช่น ความหลงมัวเมาในตำแหน่งและลาภสักการะและความไม่เท่าเทียมกัน เพราะตำแหน่งบริหารในระบบการปกครองคณะสงฆ์คือสาเหตุสำคัญของการเกิดความโลภ และความไม่เท่าเทียมกัน มากกว่าสมณศักดิ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุที่แท้จริงก็คงไม่ผิด

ยิ่งไปกว่านั้น การล้มเลิกสมณศักดิ์เป็นเรื่องที่ทำได้ยากเพราะสมณศักดิ์เกี่ยวโยงอยู่กับวัฒนธรรมประเพณีของไทยและสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน การล้มเลิกสมณศักดิ์จะมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีและสถาบันพระมหากษัตริย์ในเชิงลบมากกว่าเชิงบวกเพราะจะเป็นการยกเลิกสิ่งที่ปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานและเป็นพระราชกรณียกิจซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจและเป็นวิธีการบำเพ็ญพระราชกุศลประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์

(2) ถ้าล้มเลิกทั้งระบบสมณศักดิ์และระบบการปกครองซึ่งหมายถึงการล้มเลิกตำแหน่งบริหารของพระสงฆ์ด้วย ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมาคือขาดความเป็นเอกภาพและความเป็นองค์กรของคณะสงฆ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความวุ่นวาย ไร้ระเบียบ อันก่อให้เกิดความเสียหายต่อคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในส่วนรวม เพราะไม่มีระบบการปกครองที่จะใช้เป็นกรอบในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่มีขนาดใหญ่ มีสมาชิกอยู่จำนวนมาก และอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ไม่มีกฎหมายที่จะใช้ควบคุมพฤติกรรมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสมและถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และเมื่อปราศจากระบบการปกครองและกฎหมายคณะสงฆ์ฝ่ายรัฐก็ไม่สามารถเข้ามาช่วยควบคุมดูแลและส่งเสริมคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

นักคิดบางคนเห็นว่า ไม่จำเป็นต้องมีสมณศักดิ์และระบบการปกครองคณะสงฆ์ ปล่อยให้พระสงฆ์ปกครองกันเองตามพระวินัยดีกว่า ดังความเห็นที่แสดงไว้ในหัวข้อ “ไลน์ชาหลอกหลวงประชาชน ตอนที่ ๔ จะเอาอย่างไรกับสมณศักดิ์” ซึ่งปรากฏในเว็บไซต์แห่งหนึ่งมีใจความว่า

ปัญหาอีกอย่างคือ หากไม่มีการปกครองคณะสงฆ์ บ้านเมืองจะเอาอย่างไรกับพระสงฆ์ ใครจะเป็นผู้ดูแลท่าน? ตอบว่าท่านสามารถดูแลกันได้ด้วยอาศัยธรรมวินัยในการยกย่องและติเตียนกันได้เอง ทุกคนมีพระอุปัชฌาย์ในการบวช จะต้องขึ้นกับพระอุปัชฌาย์ตนอยู่แล้ว เรื่องการรวบรวมรายชื่อพระเข้าพรรษา การสอบธรรม บาลีฯ สิ่งเหล่านี้โยนไปให้นักวิชาการศาสนาหรือสำนักงานพุทธทำได้ เพราะเป็นเรื่องไม่ยากและท่านเหล่านั้นเองจะได้มีงานทำบ้าง (ในแง่ดีคือการทุจริตข้อสอบฯลฯ อาจลดลงด้วยเพราะพระสงฆ์ไม่ได้จัดการกันเอง)ฯ ส่วนเมื่อเกิดปัญหาร้ายแรง นอกจากพระจะจัดการด้วยอภิการณสมณะแล้ว ทางบ้านเมืองยังสามารถเข้าไปดูแลได้ (เพราะท่านก็เป็นพลเมืองคนหนึ่ง) เช่น ท่านขายยาบ้า ตำรวจก็สามารถเข้าไปจับกุมหรือสอบสวนได้

(“ไลน์ชาหลอกหลวงประชาชน ตอนที่ ๔ จะเอาอย่างไรกับสมณศักดิ์”, ออนไลน์)

ผศ.ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน ก็เห็นในทำนองเดียวกันว่า การปกครองด้วยระบบตามพระธรรมวินัยดีกว่าการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เช่น ระบบการปกครองในสายหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท ที่มีเครือข่ายเป็นชั้น ๆ สายสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์จะดีกว่าสมณศักดิ์ที่เริ่มจากสถาบัน

กษัตริย์หรืออำนาจรัฐ แม้ไม่มีการปกครองคณะสงฆ์เลย พระสงฆ์ก็ปกครองกันเองได้ซึ่งอาจเป็นการปกครองอย่างหลวม ๆ ยิ่งโยงอยู่กับรัฐแต่ไม่ให้รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องมาก อย่างไรก็ตาม ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน ก็เห็นปัญหาของการยกเลิกการปกครองคณะสงฆ์ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน จึงเสนอว่าอย่างน้อยควรแก้ระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่โดยไม่ให้รวมศูนย์อย่างปัจจุบัน ไม่ควรไล่เป็นชั้นบันไดแน่นมาก เช่น อาจจะมีพระเถระ 1 รูป เป็นผู้ปกครองใน 1 จังหวัด (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

การให้พระสงฆ์ปกครองกันเองตามพระธรรมวินัยดังกล่าวนี้มีปัญหาหรือความจริงบางอย่างที่ถูกมองข้ามไป เพราะในความเป็นจริง การปล่อยให้พระสงฆ์ปกครองกันเองด้วยพระธรรมวินัยจะทำให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี เพราะพระสงฆ์ในปัจจุบันมีจำนวนมากและส่วนใหญ่เป็นปุถุชน อีกทั้งยังอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย หากไม่มีระบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพมาคอยควบคุมพระสงฆ์จำนวนมากก็จะประพัตินอกพระธรรมวินัยโดยที่พระสงฆ์ที่เป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ก็ยากจะควบคุมได้ หรือหากพระสงฆ์กลุ่มใดตีความพระธรรมวินัยต่างออกไปและทำตามที่ตนเองเข้าใจ ก็ไม่มีใครสามารถควบคุมหรือแก้ปัญหาได้ จะทำให้เกิดความแตกต่างและแตกแยกตามมาซึ่งเป็นไปตามหลักการเรื่องความเสมอภาคด้านศีล (ศีลสามัญญตฺตา) และความเสมอภาคด้านความเห็น (ทิฏฐีสสามัญญตฺตา) ที่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่าความไม่มีความเสมอภาคคือความต่างกันในด้านศีลหรือความประพัตินและด้านความเห็นเป็นเหตุแห่งความแตกแยกจนเกิดนิกายต่างๆ มากมายดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา หรือแม้แต่ในครั้งพุทธกาลการทะเลาะวิวาทจนเกิดความแตกแยกกันของพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพระวินัยธรและกลุ่มพระธรรมธร ก็เกิดจากความต่างกันเหล่านี้ ซึ่งแม้แต่พระพุทธเจ้าจะเสด็จมาไกลเกลี้ยก็ยังไม่ยอมกัน ทำให้พระพุทธเจ้าต้องเสด็จไปประทับอยู่ในป่า จนชาวบ้านไม่พอใจและรวมตัวกันมาจัดการกับพระภิกษุเหล่านั้น พระภิกษุเหล่านั้นจึงยอมสำนึกผิด

พระสุธีธรรมานุวัตร ชี้ให้เห็นปัญหาของการปกครองคณะสงฆ์โดยอาศัยพระธรรมวินัยเพียงอย่างเดียวว่า จะเกิดการตีความต่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ต่างกัน และเกิดการทะเลาะวิวาทจนเกิดการแตกแยกในที่สุด เพราะข้อมูลในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเปิดช่องให้ตีความต่างกันได้ นอกจากนั้น พระสงฆ์สมัยใหม่ไม่ได้บวชมุ่งมรรคผลนิพพาน โอกาสจะปฏิบัติตัวผิดพระธรรมวินัยจะมีมากกว่าในครั้งพุทธกาลซึ่งในสมัยนั้นก็ยังมิมีพระสงฆ์ที่ประพัตินผิดพระธรรมวินัยอย่างกรณีของภิกษุฉัพพัคคีย์ อย่างน้อยก็ต้องมีกฎหมายบ้านเมืองหรือกฎหมายคณะสงฆ์ที่มาช่วยควบคุม (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์) ความเห็นนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศ.สมบูรณ สุขสำราญ ที่พบว่า คณะสงฆ์ยอมรับการควบคุมของรัฐเพราะบทบัญญัติทางวินัยตามจารีตไม่ครอบคลุมความประพัตินผิดของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ก็ไม่มีอำนาจจะจัดการเรื่องเหล่านี้ ทำให้รัฐต้องเข้ามาช่วย

ควบคุมดูแลออกกฎหมายของรัฐเข้ามาเสริมบทบัญญัติทางวินัย ซึ่งการควบคุมเพื่อแก้ปัญหาของคณะสงฆ์นี้ยังมีผลดีต่อความสงบสุขของบ้านเมืองด้วย เพราะปัญหาที่เกิดแก่สังคมสงฆ์ที่ได้รับการเคารพจากประชาชนย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนด้วย ทำให้รัฐมีเหตุผลที่จะเข้ามาควบคุมคณะสงฆ์ (Somboon Suksamran, 1977, 30)

ในการทำงานเดียวกัน ศ.ปรีชา ช้างขวัญยืน ก็ชี้ให้เห็นปัญหาที่จะเกิดหากไม่ต้องการปกครองคณะสงฆ์อย่างปัจจุบันแต่ให้พระธรรมวินัยปกครองอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ โดยอธิบายไว้ว่า

อาจมีผู้คิดว่าไม่ต้องการปกครองและไม่ต้องการปกครอง แต่ให้เป็นอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้คือ พระธรรมวินัยจะแทนพระองค์ ถ้าทุกคนทำตามพระธรรมวินัย พระธรรมวินัยก็ปกครอง แต่ถ้ามีคนที่ไม่ทำตามพระธรรมวินัย แต่อ้างพระธรรมวินัยไปในทางเสียหายเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระธรรมวินัยเอาตามใจชอบ แล้วไม่มีองค์กรที่จะดูแลก็เท่ากับปล่อยให้ศาสนาถูกทำลาย รูปแบบและองค์กรการปกครองอาจเปลี่ยนได้ แต่ขาดไม่ได้ ถ้าขาดสังคมนั้นก็ต้องสลายไปในที่สุด ซึ่งไม่ใช่จุดประสงค์ของการที่จะให้คณะสงฆ์เป็นอิสระ... ถ้าเป็นเช่นนี้ สงฆ์ก็ต้องสร้างความอยู่รอดให้แก่ตนเองเพราะเมื่อระบบและองค์กรที่ควบคุมอยู่เดิมสลายไป ระบบใหม่และองค์กรใหม่จะเป็นอย่างไร ทรัพย์ของศาสนาจะตกไปอยู่แก่ใคร และจะบริหารอย่างไร ทั้งจะต้องมีจุดหมายที่เด่นชัดว่าจะมีการปกครองสงฆ์เพื่ออะไร เพื่อให้สงฆ์เป็นอย่างไร วิธีที่นิกายหนึ่ง สำนักหนึ่งทำอยู่จะต้องเปลี่ยนหรือไม่ จะเอาอำนาจตรงไหนมาเปลี่ยน ศูนย์กลางการปกครองสงฆ์จะอยู่ที่ไหน จะจัดองค์กรอย่างไร จะทำให้สงฆ์ทั้งปวงรับได้อย่างไร รวมทั้งสมณศักดิ์ต่างๆ ที่มาจากฝ่ายบ้านเมืองสงฆ์ทั้งหมดจะละได้หรือไม่

นอกจากนั้นเมื่อเป็นอิสระจากการเมืองหรือจากราชการแล้ว หน้าที่ที่วางอำนาจรัฐจะมีอำนาจใดมาเป็นศูนย์รวมแห่งการปกครอง...คงจะไม่ง่ายที่จะยอมรับใครหรือสำนักใดเป็นที่รวมของอำนาจในการปกครอง และจะมีวิธีใดที่จะให้ได้ผู้ปกครองหรือคณะผู้ปกครององค์กรที่ดีและปลอดอำนาจการเมืองแทรกแซง เพราะแม้เป็นอิสระก็ไม่แปลว่าการเมืองเข้าแทรกแซงไม่ได้

อีกทางหนึ่งคือเมื่อเป็นอิสระแล้วก็ไม่ต้องมีองค์กรปกครองใดๆ ขึ้นอีก กรณีเช่นนั้นเท่ากับวัดทุกวัดเป็นอิสระ เพราะไม่มีใครมีอำนาจ แม้ในวัดเจ้าอาวาสก็คงไม่มีอำนาจปกครอง สภาวะดังกล่าวคงไม่เป็นประโยชน์แต่จะเป็นโทษ เพราะแม้ขณะนี้ซึ่งมีการปกครองอยู่ยังมีพระสงฆ์ที่ไม่ทำคุณประโยชน์หรือทำผิดคิดชั่วปะปนอยู่มากมาย ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ในวัดก็คงมีอิทธิพลต่าง ๆ เข้ามาครอบงำในที่สุด

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, 288-290)

จากสภาพการณ์ที่ปรากฏในปัจจุบัน เราจะเห็นว่า แม้จะมีระบบการปกครองคณะสงฆ์และ มีกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมืองคอยควบคุมดูแล พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยยังทำผิดพระ ธรรมวินัยและทำผิดกฎหมายอยู่เป็นประจำ ดังปรากฏเป็นข่าวตามหนังสือพิมพ์และข่าวโทรทัศน์ หากไม่มีระบบการปกครองที่รัฐสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยสนับสนุนการปกครองตามพระธรรมวินัยอีก ชั้นหนึ่งและเป็นเครื่องมือทำให้รัฐเข้ามาช่วยดูแลคณะสงฆ์ได้ง่ายขึ้น ปล่อยให้แต่ละวัด แต่ละกลุ่ม ปกครองกันเอง เมื่อเกิดปัญหาการประพฤติผิดพระวินัยหรือการมีความเห็นและการปฏิบัติที่ต่างกัน ถึงขนาดขัดแย้งกัน การเข้าไปแก้ปัญหาจะทำได้ยาก แม้แต่ในกลุ่มเดียวกัน หากพระสงฆ์ผู้มีอาวุโส น้อยกว่าไม่เคารพยำเกรงพระสงฆ์ที่อาวุโสมากกว่า พระสงฆ์ผู้มีอาวุโสมากกว่าหรือแม้แต่เป็น อุปัชฌาย์อาจารย์ของพระสงฆ์ที่อาวุโสน้อยกว่าก็ยากจะควบคุมหรือแก้ปัญหาเพราะลำพังพระ ธรรมวินัยอย่างเดียวยากที่จะใช้กำราบให้ผู้อื่นยำเกรงเชื่อฟังได้

การมีระบบการปกครองคณะสงฆ์สมัยใหม่เข้ามาช่วยดูแลความเป็นอยู่ของพระสงฆ์หมู่ ใหญ่จึงน่าจะมีผลดีมากกว่าการปล่อยให้ปกครองกันเองด้วยพระธรรมวินัยอย่างเดียว หากระบบ การปกครองดังกล่าวนี้มีข้อบกพร่อง ก็ควรช่วยกันปรับปรุงแก้ไข ไม่ใช่มาดัดเม็ด เพราะจะเป็นการทำ ให้เรื่องเลวร้ายมากกว่าเดิม ระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่ฝ่ายบ้านเมืองหรือคฤหัสถ์สร้างขึ้นมาช่วย ให้การปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระธรรมวินัยเป็นไปอย่างประสิทธิภาพมากขึ้นนี้เปรียบได้กับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุชาวโกสัมพีซึ่งต้องให้ชาวบ้านหรือคฤหัสถ์เข้ามาจัดการปัญหาจึง คลี่คลายลงได้

นอกจากนั้น ฝ่ายบ้านเมืองหรือรัฐก็คงจะไม่เห็นด้วยกับการปล่อยให้พระสงฆ์ปกครอง กันเองตามพระธรรมวินัย เพราะจะเป็นการทำให้รัฐควบคุมดูแลหรือปกครองได้ลำบากเนื่องจากขาด ระบบและกลไกที่จะใช้ในการบริหารจัดการ การมีระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายรองรับ และควบคุมทำให้รัฐสามารถบริหารจัดการและดูแลพระสงฆ์ผ่านระบบการปกครองนั้นได้โดยใช้การ ประสานงานและความร่วมมือระหว่างองค์กรของรัฐกับองค์กรฝ่ายปกครองของสงฆ์

ดังนั้น แม้การปกครองคณะสงฆ์ที่เกิดมาจากรัฐจะมีข้อเสียบางอย่างอยู่ด้วย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มี ประโยชน์ หรืออาจเรียกว่าเป็น “ความชั่วร้ายที่จำเป็น” (necessary evil) อย่างที่ปรัชญาการเมือง ตะวันตกได้เสนอไว้ และยังมีความเป็นไปได้ที่จะช่วยกันปรับปรุงระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้ ดีมากขึ้น การดัดเม็ดระบบสมณศักดิ์และระบบการปกครองคณะสงฆ์จึงน่าจะมีผลเสียมากกว่าผลดี

ฉะนั้น วิธีการแก้ปัญหาด้วยการดัดเม็ดสมณศักดิ์จึงไม่ใช่ทางออกที่ดีเพราะจะมีผลเสีย ตามมามากกว่าผลดี และยังกระทำได้ยากหรือมีความเป็นไปได้น้อยด้วยเพราะสมณศักดิ์เกี่ยวพัน กับวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมานานรวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย

2) การปรับปรุงระบบสมณศักดิ์

แนวทางแก้ปัญหาประการที่สองที่น่าจะดีกว่าและมีความเป็นไปได้มากกว่าคือการปรับปรุงแก้ไขระบบสมณศักดิ์ให้มีชื่อเสียงหรือปัญหาน้อยลง ดังที่พระไพศาล วิสาโล พระสงฆ์นักวิชาการผู้มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบันได้เสนอความเห็นไว้ว่า หากเราไม่สามารถล้มเลิกเรื่องสมณศักดิ์ได้ ก็ควรปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ให้ดีขึ้น ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 189-190) นักวิชาการบางคนเห็นว่าไม่ควรเลิกระบบนี้และนักวิชาการบางคนเห็นว่าไม่ควรมีระบบอะไรมาทดแทนต่างก็เห็นคล้ายกันว่าต้องมีการปรับปรุงระบบให้ดีกว่านี้ และควรให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเป็นไปเพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มิใช่เพื่อการส่งเสริมพวกพ้องหรือส่งเสริมพระสงฆ์ที่ยอมอยู่ในการควบคุมของรัฐหรือสนองนโยบายของรัฐ

แนวทางหรือวิธีการปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ที่มีผู้เสนอไว้อาจนำมาอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

(1) การแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ วิธีการปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ประการแรกที่พระไพศาล วิสาโล เสนอไว้คือ ควรแยกตำแหน่งสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ ดังที่ท่านได้อธิบายไว้ว่า

นี้หมายความว่าจำเป็นจะต้องแยกสมณศักดิ์ (หากยังสมควรมีอยู่ในอนาคต) ออกจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์ รัฐอาจจะยังคงมีบทบาทในการแต่งตั้งสมณศักดิ์ต่อไป แต่ลำดับชั้นของสมณศักดิ์ไม่ควรเกี่ยวข้องกับตำแหน่งบริหารดังปัจจุบัน

(พระไพศาล วิสาโล ในพิทยา ว่องกุล, 2545, 58)

จุดประสงค์ของการแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารคณะสงฆ์หรือตำแหน่งปกครองของคณะสงฆ์ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล คือต้องการลดบทบาทของรัฐเพื่อให้มีอิสระในการบริหารและปกครองคณะสงฆ์มากขึ้น เพราะพระไพศาลมองว่า รัฐในปัจจุบันไม่ได้สนใจศาสนาอย่างในสมัยก่อน แต่อุปถัมภ์ศาสนาเพื่อประโยชน์ของรัฐเอง รัฐไม่ใช่ตัวบุคคลที่จะสำนึกถึงการสร้างบุญกุศลหรือมุ่งนิพพาน แม้ผู้ปกครองในรัฐนั้นจะใส่ใจในเรื่องนี้ แต่ก็เพียงกลไกหนึ่งของเครื่องจักรอันกว้างใหญ่ที่ไร้สภาพบุคคล (impersonal) ดังนั้น การที่รัฐเข้ามาครอบงำกำกับคณะสงฆ์จึงยากที่จะหวังว่าเป็นไปเพื่อทำนุบำรุงศาสนา (พระไพศาล วิสาโล ในพิทยา ว่องกุล, 2545, 57) ส่วน ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน ซึ่งเห็นด้วยกับวิธีนี้ได้ให้เหตุผลว่า การแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารทำให้พระสงฆ์จะได้ไม่หวังอยากได้สมณศักดิ์เพื่อให้ได้ตำแหน่งบริหาร สมณศักดิ์ควรจำกัดให้น้อยลง เน้นที่ผลงาน ความสามารถ มุ่งเป้าหมายของพระศาสนา ไม่ใช่เป้าหมายทางการปกครองอย่างที่เป็นอย่างนี้ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจ (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

ในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 188) นักวิชาการบางคนเห็นว่าควรแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งด้านบริหารเห็นว่า ระบบสมณศักดิ์ยังไปผูกขาดกับระบบตำแหน่ง

(บริหาร-ผู้วิจัย) อยู่ ซึ่งทำให้การบริหารของคณะสงฆ์ยังไม่มีประสิทธิภาพหรือมีความเจริญก้าวหน้า จึงสมควรแยกออกจากกัน โดยตำแหน่งชั้นเจ้าคุณให้มีได้ในตำแหน่งเป็นที่สักการะเคารพบูชา ไม่ควรให้มาบริหาร ตำแหน่งบริหารทุกตำแหน่งไม่ควรให้มีตำแหน่งสมณศักดิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ควรจะให้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ มาบริหารให้ตรงกับสายงานการบริหารต่าง ๆ และเมื่อได้ผู้ที่ไม่สมณศักดิ์มาปกครองผู้ที่มีสมณศักดิ์ก็จะทำให้ผู้ที่มีสมณศักดิ์ลดทูลฐิติมานะ การถือตัวลงได้ ความเห็นดังกล่าวนี้ไม่ได้อธิบายว่าทำไมการที่สมณศักดิ์ผูกติดอยู่กับตำแหน่งบริหารจึงทำให้การบริหารไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในความเป็นจริงสมณศักดิ์น่าจะช่วยให้การบริหารมีประสิทธิภาพมากกว่า แต่บอกข้อดีของการแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารว่าช่วยลดทูลฐิติมานะของผู้ที่มีสมณศักดิ์ได้

อย่างไรก็ตาม การแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารแม้มีส่วนดีอยู่ไม่น้อย แต่อาจทำได้ยาก หากให้แยกออกจากตำแหน่งบริหารอย่างสิ้นเชิง เพราะสมณศักดิ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบการปกครองคณะสงฆ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่โยงใยอยู่กับตำแหน่งบริหาร และสมณศักดิ์สูงสุดคือสมเด็จพระสังฆราชก็เป็นตำแหน่งบริหารอยู่ด้วยในตัวซึ่งทำให้ไม่สามารถแยกสมณศักดิ์ในระดับนี้ออกจากตำแหน่งบริหาร อีกทั้งการแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารก็มีข้อเสียคือทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานบริหารคณะสงฆ์ด้อยลง เพราะสมณศักดิ์เป็นกลไกที่ช่วยให้เกิดการยอมรับเชื่อฟังซึ่งทำให้การบริหารปกครองดำเนินไปได้ด้วยดีอย่างที่อภิปรายมาแล้ว ซึ่งในงานวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 188) นักวิชาการบางคนที่เห็นว่าไม่ควรแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารก็ให้เหตุผลทำนองเดียวกันว่า ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ตำแหน่งต่างๆ ก็ต้องมีศด้วย จึงสามารถสั่งการปกครองคนอื่นได้ และถ้าไม่มีศ อำนาจในการปกครองก็จะหมดความหมายไป และเรื่องนี้อาจเห็นได้จากกรณีของ ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ ที่ในขณะดำรงสมณเพศหลังจากได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะแล้วได้รับการยอมรับและการให้ความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดเพราะท่านเป็นพระราชาคณะและพระสังฆาธิการรู้สึกชื่นชอบที่เห็นท่านเป็นพระราชาคณะแต่มีความอ่อนน้อมให้เกียรติแก่ผู้มีอาวุโสกว่า

ปัญหาอีกประการหนึ่งของการแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารคือทำให้เกิดปัญหาในการปกครองในกรณีที่พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าพระสงฆ์ที่เป็นผู้บังคับบัญชาพระเทพวิสุทธิกวี ชี้ให้เห็นปัญหาข้อนี้ว่า ถ้าแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหาร พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ต่ำกว่าจะมีปัญหาในการปกครองพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์สูงกว่า เช่น ลูกวัดเป็นสมเด็จพระราชาคณะ แต่เจ้าอาวาสไม่ได้เป็นสมเด็จพระราชาคณะ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) ปัญหาข้อนี้อาจมีผู้แย้งว่าไม่ใช่ปัญหาใหญ่เพราะก็มีบางวัดที่เจ้าอาวาสมีสมณศักดิ์ต่ำกว่าพระลูกวัด แต่ก็ไม่ใช่ปัญหาที่ควรมองข้ามเพราะถ้าแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารจริง กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้น

จำนวนมาก และบางวัดอาจมีปัญหากในการปกครองเพราะพระลูกวัดไม่เชื่อฟังเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่สามารถบริหารงานวัดได้อย่างมีคุณภาพเพราะเกรงใจพระลูกวัดที่มีสมณศักดิ์สูงกว่าซึ่งเป็นข้อเท็จจริงทางจิตวิทยา

ดังนั้น การแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารอาจเป็นไปได้ยากและมีข้อเสียอยู่ด้วยวิธีการที่น่าจะเป็นไปได้มากกว่าควรเป็นวิธีการอื่นดังจะอภิปรายต่อไป

(2) การรวมสมณศักดิ์เข้ากับตำแหน่งบริหาร แนวคิดเสนอให้เปลี่ยนตำแหน่งสมณศักดิ์ให้เป็นอันเดียวกับตำแหน่งบริหารคล้ายกับที่สมเด็จพระสังฆราชเป็นทั้งสมณศักดิ์และตำแหน่งบริหาร ผศ.ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน เห็นว่า ถ้าเลิกสมณศักดิ์ไม่ได้ วิธีแก้ปัญหาประการหนึ่งก็คือการทำให้สมณศักดิ์กลายเป็นตำแหน่งบริหารไปเลย (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

วิธีการนี้มีข้อดีคือลดตำแหน่งที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มีความหลงติดเป็นต้นให้น้อยลง แต่ปัญหาที่ตามมาก็มีเช่นกัน เช่น การทำเช่นนี้จะทำให้ตำแหน่งมีน้อยลง เมื่อตำแหน่งมีน้อย ความอยากได้และการวิ่งเต้น แข่งแย่ง อาจมีมากขึ้นก็ได้ และจะมีปัญหาค้างกับวิธีการแรกที่แยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหาร คือ สิ่งที่จะมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารหายไป นอกจากนี้พระสงฆ์ที่ไม่มีตำแหน่งบริหารแต่มีผลงานด้านอื่น ๆ เช่น การเผยแผ่ ก็จะไม่ได้รับการยกย่องสนับสนุนหรือให้รางวัล

(3) การปรับปรุงวิธีพิจารณาสมณศักดิ์ การปรับปรุงวิธีพิจารณาเพื่อให้สมณศักดิ์เป็นวิธีแก้ปัญหาของสมณศักดิ์ที่สำคัญและมีความเป็นไปได้มากกว่าการแยกสมณศักดิ์ออกจากตำแหน่งบริหารหรือรวมเข้าด้วยกัน เพราะไม่ได้กระทบโครงสร้างหลักของระบบสมณศักดิ์ กล่าวอีกอย่างคือไม่มีผลกระทบต่อระบบสมณศักดิ์หรือไม่มีผลเสียมากเท่ากับวิธีแยกหรือรวมสมณศักดิ์ การปรับปรุงวิธีพิจารณาสมณศักดิ์อาจทำได้ 2 วิธี คือ

วิธีแรก เปลี่ยนผู้พิจารณาเพื่อให้สมณศักดิ์ ในประเด็นนี้ พระไพศาล วิสาโล เสนอความเห็น ว่า ควรให้บุคคลในวงการต่างๆ รวมทั้งองค์กรของสังคมมีส่วนร่วมในการพิจารณาสมณศักดิ์ ทั้งนี้เพื่อลดบทบาทและอิทธิพลของรัฐและไม่ให้พระสงฆ์พิจารณาแต่งตั้งกันเอง ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

อันที่จริงไม่แต่เพียงตำแหน่งบริหารเท่านั้น แม้แต่การพิจารณาสมณศักดิ์ในทางปฏิบัติก็ควรให้เป็นอิสระจากอิทธิพลของรัฐด้วยหรือลดบทบาทของรัฐลงไป ทางเลือกหนึ่งก็คือให้มีคณะกรรมการชุดหนึ่งซึ่งทำหน้าที่พิจารณาสมณศักดิ์โดยเฉพาะ โดยให้ประกอบด้วยตัวแทนจากบุคคลในวงการต่างๆ ซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐ เป็นการดึงอำนาจในการพิจารณาสมณศักดิ์ออกจากมือของพระ และลดอิทธิพลของรัฐ แต่เป็นการเพิ่มบทบาท

ของสังคมขึ้นแทนอันเป็นการสอดคล้องกับธรรมเนียมเดิมที่ให้ชาวบ้านเป็นคนแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่พระ (มิใช่ให้พระแต่งตั้งตัวเอง หรือบรรยายคุณสมบัติของตนเองเพื่อให้พระสังฆาธิการระดับบพิจาณาอย่างปัจจุบัน) วิธีนี้รัฐจะยังคงมีบทบาทในเรื่องสมณศักดิ์อยู่ เพราะมติของคณะกรรมการดังกล่าวจะนำไปสู่การประกาศแต่งตั้งสมณศักดิ์โดยเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ เท่ากับว่าธรรมเนียมแต่งตั้งสมณศักดิ์โดยพระมหากษัตริย์ยังไม่สูญหายไป หากแต่ปรับให้เข้ากับยุคสมัย...

องค์กรของสังคมระดับจังหวัดก็น่าจะมีส่วนในการเสนอชื่อพระในจังหวัดที่มีวัดรปฏิบัติและผลงานควรแก่การยกย่องโดยประสานงานกับฝ่ายคณะสงฆ์ทุกระดับและองค์กรของสังคมระดับต่างๆ โดยมีกรรมการระดับชาติเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาและเสนอให้รัฐเป็นผู้แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ วิธีนี้จะทำให้สมณศักดิ์เป็นเครื่องหมายของเกียรติยศที่ทรงคุณค่าอีกครั้งหนึ่ง เพราะมาจากคุณงามความดี และความสามารถที่ประจักษ์แก่สังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง มิใช่เกิดจากการวิ่งเต้นและตัดสินกันโดยค่านึงถึงเส้นสายและผลประโยชน์ในวงแคบๆ เท่านั้น

(พระไพศาล วิสาโล ในพิทยา ว่องกุล, 2545, 58,61)

การเปลี่ยนผู้พิจารณาและเสนอขอสมณศักดิ์ตามแนวทางที่พระไพศาล วิสาโล เสนอ แม้จะเป็นวิธีการที่ดี แต่ก็มีปัญหาอย่างน้อย 2 ประการ คือ

ประการแรก การเอาบุคคลภายนอกคณะสงฆ์มาเป็นผู้พิจารณาการสมณศักดิ์อาจไม่ได้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมและไร้ปัญหาอย่างที่คิดกับการให้พระสงฆ์เป็นผู้พิจารณา เพราะบุคคลที่มาทำหน้าที่พิจารณาสมณศักดิ์เป็นคฤหัสถ์ที่มีกิเลสและชีวิตยังเกี่ยวข้องกับเรื่องผลประโยชน์มากกว่าพระสงฆ์เสียอีก พระเทพวิสุทธิกวี ตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า การเอาคนนอกมาช่วยคัดเลือกพระสงฆ์ที่ควรได้รับสมณศักดิ์อาจมีปัญหา เพราะคนมีอิทธิพลจะเข้ามาก้าวท้าวแสวงหาผลประโยชน์ และเล่นพวก ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายยิ่งกว่าเก่า พระสงฆ์แม้จะแจ้งผลประโยชน์ก็ยังมีน้อยกว่าคฤหัสถ์ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

ประการที่สอง บุคคลภายนอกวัดที่มาพิจารณาสมณศักดิ์อาจมีปัญหาการเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับผลงานและการปฏิบัติตัวของพระสงฆ์เพราะเป็นคนนอก ปกติไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับวัด หรือไม่ได้ใกล้ชิดพระสงฆ์ทุกรูป การจะรู้ว่าพระสงฆ์แต่ละรูปทำอะไรบ้างจึงเป็นการยาก หากบุคคลเหล่านั้นหาข้อมูลโดยอาศัยบุคคลอื่นอย่างชาวบ้านหรือแม้แต่พระสงฆ์ด้วยกันเอง ก็อาจได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือคลาดเคลื่อนได้เพราะผู้ให้ข้อมูลรู้ไม่หมดและบางคนอาจมีอคติหรือไม่พอใจพระสงฆ์รูปที่ตนให้ข้อมูล และหากไปหาข้อมูลจากตัวพระสงฆ์รูปที่จะพิจารณาเอง ก็จะเท่ากับว่า พระสงฆ์เป็นผู้ให้ข้อมูลเหมือนวิธีเดิมที่ตัวผู้ขอสมณศักดิ์เป็นคนให้ข้อมูล

จากที่กล่าวมา การใช้คฤหัสถ์มาช่วยพิจารณาสมณศักดิ์แทนพระสงฆ์จึงดูจะมีปัญหาที่ไม่ควรมองข้าม ทางออกที่ดีจึงน่าจะเป็น “ทางสายกลาง” คือใช้การผสมผสานระหว่างคฤหัสถ์จากองค์กรและหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งชาวบ้านกับพระสงฆ์ในการพิจารณาสมณศักดิ์ โดยต้องมีระบบการคัดเลือกผู้ทำหน้าที่นี้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่พระสงฆ์ผู้ขอสมณศักดิ์ รวมทั้งป้องกันการเล่นพวก การแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งของฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ และทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย ครบถ้วน และถูกต้อง มากกว่าวิธีเก่าที่พระสงฆ์ผู้ขอสมณศักดิ์เป็นผู้ให้ข้อมูลคนเดียว

ในการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการผู้พิจารณาสมณศักดิ์ใหม่นี้จึงต้องมีการปรับปรุงระบบการคัดเลือกและตรวจสอบคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่ควรได้รับสมณศักดิ์ด้วยเพื่อให้การพิจารณาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ซึ่งพระนักวิชาการบางรูปเสนอว่า “ควรจะมีการวัดระดับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ที่จะได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์แต่ละปี โดยให้ผ่านระบบการคัดเลือกโดยการสอบข้อเขียนทั้งในด้านปริยัติและด้านปฏิบัติ” (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 188) ซึ่งเป็นวิธีการที่น่าสนใจหากทำได้อย่างน้อยก็ในตำแหน่งสมณศักดิ์บางระดับโดยเฉพาะระดับต่ำและระดับกลางที่พระสงฆ์ได้รับการพิจารณาสมณศักดิ์เป็นครั้งแรกเพื่อให้ได้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถจริง ๆ

อนึ่ง นักวิชาการบางคนเสนอว่า ควรเปลี่ยนวิธีการที่ให้พระสงฆ์ขอสมณศักดิ์ให้ตัวเองเป็นการให้คณะกรรมการคัดสรรพิจารณาและเสนอชื่อแต่งตั้งให้ท่านเอง (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 186) วิธีการที่ให้คณะกรรมการคัดสรรพิจารณาเองนั้น หากมีประสิทธิภาพ ก็ควรทำอย่างยิ่ง แต่ถ้ายังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะเหตุผลบางอย่าง เช่น คณะกรรมการไม่สามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างละเอียดทั่วถึงและเป็นธรรมเนื่องจากมีเวลาและจำนวนคนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ที่เข้าข่ายควรได้รับการพิจารณา ก็อาจคงวิธีการเดิมที่ให้พระสงฆ์ขอให้ตัวเองไว้โดยทำคู่มือไปกับกระบวนการคัดสรรของคณะกรรมการ และต้องเพิ่มการตรวจสอบคุณสมบัติและผลงานที่เสนอมานั้นว่าเป็นจริงเพียงใด เพื่อให้มีความบริสุทธิ์และยุติธรรมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

วิธีที่สอง เปลี่ยนเกณฑ์เรื่องคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่จะได้รับสมณศักดิ์ การปรับปรุงเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่ใช้ในการพิจารณาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้ควรได้รับสมณศักดิ์อยู่ในขณะนี้ให้เหมาะสมมากขึ้นจะสามารถบรรเทาปัญหาที่เกิดจากระบบสมณศักดิ์ได้ พระสุธีธรรมาวุธ เสนอแนวทางแก้ปัญหของสมณศักดิ์ด้วยการปรับเปลี่ยนเกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การพิจารณาสมณศักดิ์ปัจจุบันใช้ตำแหน่งปกครองเป็นหลัก คือต้องเป็นพระสังฆาธิการ จึงจะมีสิทธิได้รับสมณศักดิ์ ทำให้พระสงฆ์ที่ทำงานโดยไม่มีตำแหน่งปกครอง

ไม่ได้รับสมณศักดิ์ เช่น พระนักเผยแผ่ที่มีผลงานกลับไม่ได้รับสมณศักดิ์เพราะไม่ได้เป็นเจ้าของอาวาสหรือเจ้าคณะอำเภอเป็นต้น ยกเว้นกรณีพิเศษ เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษาที่จัดเป็นกรณีพิเศษหลักเกณฑ์เช่นนี้นอกจากจะไม่เป็นธรรมและไม่เป็นการส่งเสริมการทำงานของพระสงฆ์ที่ไม่มีตำแหน่งปกครองแล้ว ยังอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการแก่งแย่งและวิ่งเต้นเพื่อให้ได้ตำแหน่งบริหารและสมณศักดิ์เพราะมีข้อจำกัดในการได้สมณศักดิ์ดังกล่าว

ตามทัศนะของพระสุธีธรรมานุวัตร การพิจารณาสมณศักดิ์ควรกำหนดสัดส่วนและจัดสรรให้แก่พระสงฆ์ที่ทำงานใน 4 ด้านคือ การปกครอง การเผยแผ่ซึ่งรวมถึงการสังคมสงเคราะห์ด้วยการศึกษา และการสาธารณูปการ กล่าวอีกอย่างคือควรมีสมณศักดิ์ที่พิจารณาให้แก่พระสงฆ์ทุกสายโดยไม่ต้องโยงกับการปกครองคือไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งบริหาร เช่น พระสงฆ์ที่ไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการแต่มีผลงานด้านการเผยแผ่อย่างพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) และพระมหาสมปอง ตาลปุตโต ก็ควรได้รับสมณศักดิ์ พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการศึกษาอย่างรองอธิการบดีของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ควรได้รับสมณศักดิ์โดยไม่ต้องมีตำแหน่งบริหาร (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาวิเชียร สายศรี (2543, 182-183, 185, 187-188) ที่พบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่า การแต่งตั้งสมณศักดิ์ยังไม่กระจายแก่พระสงฆ์ที่ทำงานด้านอื่น ๆ และไม่กระจายแก่พระสงฆ์ที่อยู่ในต่างจังหวัด จนทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน ส่วนมากจะเน้นด้านการปกครอง ทั้งที่ตำแหน่งด้านอื่นๆ ก็ได้กำหนดไว้ในกฎเกณฑ์เช่นกัน น่าจะมีการกระจายตำแหน่งสมณศักดิ์ให้ทั่วถึงแก่พระสงฆ์ผู้มีความเหมาะสม ให้ความสำคัญเท่ากันทุกด้าน ไม่เน้นฝ่ายปกครองอย่างเดียวดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัจจุบันพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ส่วนใหญ่จะเป็นพระนักปกครองทั้งที่งานในองค์การพระศาสนาที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์มีถึง 6 ประเภท คือ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์

แสวง อุดมศรี นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่มีผลงานเกี่ยวกับเรื่องสมณศักดิ์ ก็แสดงความเห็นไว้ในทำนองเดียวกันว่า ในการพิจารณาคัดเลือกพระสังฆาธิการให้ได้รับพระราชทานตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์ชั้นต่าง ๆ จะต้องขยายขอบเขตให้กว้างขวางเพิ่มมากขึ้น ไม่ควรพิจารณาเพียงเฉพาะผลงานด้านการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเป็นหลักดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะจะทำให้งานของคณะสงฆ์ที่ควรจะทำอีกมากมายต้องกลายเป็นอัมพาตไป นอกจากนี้ก็ควรกระจายสมณศักดิ์ไปให้พระสังฆาธิการในต่างจังหวัดให้เพิ่มมากขึ้น วิธีที่จะทำได้ก็คือการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในต่างจังหวัดให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาคซึ่งอยู่ในเขตปกครองภาคต่าง ๆ ของตน ไม่ใช่แต่งตั้งพระสังฆาธิการในกรุงเทพมหานครให้ดำรงตำแหน่ง

ดังกล่าวจนเกือบหมดสิ้นดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะเท่ากับเป็นการตัดหนทางที่พระสังฆาธิการในต่างจังหวัดจะได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ในชั้นสูง ๆ ขึ้นไปนั่นเอง (แสงอุดมศรี, ม.ป.พ., 404)

นอกจากนั้น พระสุธีธรรมานุวัตร ยังตั้งข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการพิจารณาสมณศักดิ์ว่า ตัวสมณศักดิ์ไม่มีปัญหา ท่านไม่มองว่าสมณศักดิ์เป็นข้อเสีย แต่ปัญหาเกิดจากคนที่เกี่ยวข้อง เช่น ถ้าผู้พิจารณาสมณศักดิ์ตั้งพระสงฆ์ที่มีวิทยุฒิหรือคุณวุฒิเหมาะสม ก็จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าตั้งผู้ไม่มีทั้งวิทยุฒิและคุณวุฒิ หรืออ่อนทั้งวิทยุฒิและคุณวุฒิ แล้วจะปกครองกันได้อย่างไร เพราะผู้อยู่ได้ปกครองหรือผู้ที่มีวิทยุฒิหรือคุณวุฒิสูงกว่าไม่ยอมรับ (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

ดังนั้น เกณฑ์ในการพิจารณาสมณศักดิ์จึงควรมีการปรับปรุงให้กระจายและเป็นธรรมแก่พระสงฆ์ที่ทำงานด้านต่างๆ และการพิจารณาก็ควรคำนึงถึงวิทยุฒิและคุณวุฒิด้วย ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการแก่งแย่งหรือวิ่งเต้นในเรื่องสมณศักดิ์ได้ รวมทั้งเป็นการให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ที่ทำงานให้แก่พระศาสนาและสังคมได้เป็นอย่างดี วิธีการปรับปรุงวิธีพิจารณาสมณศักดิ์ด้วยการเปลี่ยนเกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ดังกล่าวนี้มีความเป็นไปได้หากผู้มีอำนาจเข้าใจเหตุผลและประโยชน์ที่จะเกิดจากการปรับปรุงนี้

3) การปลูกฝังอบรมสร้างค่านิยมที่เหมาะสม ปัญหาของสมณศักดิ์ประการหนึ่งเกิดจากการมีค่านิยมที่ไม่เหมาะสมคือทำให้ความสำคัญแก่เรื่องเกียรติยศหรือตำแหน่งต่างๆ มากไปหรือเห็นว่าสมณศักดิ์ทำให้ตนเองมีสถานะสูงกว่าผู้อื่นและเป็นที่มาของผลประโยชน์ด้านชื่อเสียงเงินทอง ซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายของการให้สมณศักดิ์ การปลูกฝังอบรมหรือให้การศึกษาด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์มีค่านิยมที่เหมาะสมหรือมีคุณธรรมและความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยลดปัญหาของสมณศักดิ์ได้ ดร.อำนาจ บัวศิริ ก็เสนอว่าให้พระสงฆ์ปรับค่านิยมใหม่โดยให้มีค่านิยมว่า “ได้รับ ก็เพียงได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทาน แสดงให้เห็นถึงคุณงามความดีที่ได้ทำเป็นที่ประจักษ์” (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

การปรับค่านิยมตามทัศนะของ ดร.อำนาจ บัวศิริ ถ้าทำได้ จะช่วยให้พระสงฆ์เปลี่ยนค่านิยมที่เห็นว่า สมณศักดิ์เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ ทำให้ผู้ได้รับมีหน้าตาและได้รับผลประโยชน์ด้านลาภสักการะหรือทรัพย์สิน ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนอกจากจะไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายของการพระราชทานสมณศักดิ์ของกษัตริย์ที่ต้องการให้กำลังใจในการประกอบคุณงามความดีแล้วยังทำให้เกิดความโลภ ความลุ่มหลงมัวเมาในสมณศักดิ์อีกด้วย

แนวทางหนึ่งที่จะช่วยปรับค่านิยมให้แก่พระสงฆ์คือการให้เข้ารับการอบรมและปฏิบัติกรรมฐาน ดังที่สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม) วัดพิชยญาติการาม ได้กำหนดให้พระสงฆ์ที่ได้รับตำแหน่งบริหารคือเป็นพระสังฆาธิการในเขตปกครองของท่านต้องเข้ารับการอบรมกรรมฐาน

ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่พระเถระผู้ปกครองในเขตปกครองอื่นๆ ควรได้นำไปใช้และปรับปรุงให้มีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งพระนักวิชาการบางรูปก็เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าวนี้โดยเสนอว่า “ผู้ที่จะเลื่อนสมณศักดิ์ต้องเข้าอบรมกรรมฐานตามวันที่กำหนด อาจจะเป็น 1-3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ก็ได้ แล้วแต่ระดับสมณศักดิ์ ซึ่งจะทำให้ระบบสมณศักดิ์มีศักดิ์ศรีเทียบพร้อมด้านคุณธรรมและจริยธรรม” (พระมหาวิเชียร สายศรี, 2543, 188)

ปัญหาเรื่องการลุ่มหลงยึดติดสมณศักดิ์ของพระสงฆ์บางรูปนั้นส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมที่ไม่เหมาะสม ซึ่งขัดกับคำสอนของพระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้เฝ้าในยศศักดิ์และไม่ให้หลงติดในลาภสักการะและชื่อเสียง เช่น ในกัถการุชาดกพระพุทธเจ้าตรัสสอนการไม่มัวเฝ้าในยศไว้ว่า

ผู้ใดไม่ลักทรัพย์ด้วยกาย ไม่พูดเท็จ

ได้ยศแล้วก็ไม่มัวเฝ้า ผู้นั้นแหละสมควรได้ดอกกัถการุทธิพย

(พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 หน้า 177)

ข้อความภาษาบาลีในพุทธพจน์นี้คือ “ยโส ลทุธาน น มชฺเชยฺย” นิยมนำไปแปลตามลำพังว่า “ได้ยศแล้วไม่มัวเฝ้า” เพื่อสอนให้ไม่ลุ่มหลงในยศศักดิ์ ส่วนในทวารวดีสูตร พระพุทธเจ้าตรัสสอนไม่ให้ติดในลาภสักการะและการยกย่องว่า

ภิกษุทั้งหลาย ลาภสักการะ และความสรรเสริญ เป็นสิ่งทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า ‘เราทั้งหลายจักละลาภสักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้น ลาภสักการะและความสรรเสริญที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่’ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้

(พระไตรปิฎกเล่มที่ 16 หน้า 265)

อย่างไรก็ตาม การปรับหรือการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมหรือถูกต้องเป็นเรื่องที่ยากต้องใช้เวลานานและต้องอาศัยกระบวนการปลูกฝังอบรมหรือกระบวนการเรียนรู้จากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ในสังคมโดยเฉพาะองค์กรของคนละสังขมเอง คนละสังขมต้องเห็นความสำคัญของเรื่องนี้และรณรงค์ให้พระสังฆาธิการและพระเถระตระหนักถึงจุดมุ่งหมายของสมณศักดิ์และค่านิยมที่เหมาะสมในเรื่องสมณศักดิ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ต้องสอดแทรกเรื่องนี้ไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ แม้แต่ชาวบ้านก็ต้องปรับท่าทีในการแสดงออกต่อพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์โดยให้ถือผลงานหรือคุณงามความดีสำคัญกว่าสมณศักดิ์ แสดงให้เห็นว่า สมณศักดิ์เป็นเพียงสัญลักษณ์ของการประกอบคุณงามความดี เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ประกอบคุณงามความดี ไม่ใช่สิ่งที่ยึดติดลุ่มหลง

4) การควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ เนื่องจากสมณศักดิ์เกิดขึ้นมาเพื่อยกย่องและให้กำลังใจพระสงฆ์ผู้ประกอบคุณงามความดีและส่งเสริมให้ทำงานช่วยพระศาสนาและสังคม จึงสมควรจะมีการควบคุมและตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับสมณศักดิ์เพื่อให้มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อสมณศักดิ์ที่ได้รับนั้นและได้สร้างผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคมสมเจตนารมณ์ของการมีสมณศักดิ์ ซึ่งหากสร้างระบบและกลไกการควบคุมและตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ที่มีประสิทธิภาพขึ้นมาได้จริง ก็จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสมณศักดิ์ได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

หากมีการควบคุมตรวจสอบที่ดี พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ก็จะมีภาระมัดระวังไม่ประพฤติสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม การวิ่งเต้นหรือกลั่นแกล้งกันเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ที่สูงยิ่งขึ้นก็จะเกิดขึ้นได้ยากขึ้น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินความเหมาะสมก็จะมีน้อยลง เพราะหากถูกจับได้ก็จะถูกลงโทษหรือมีผลต่อสมณศักดิ์ของตัวเอง นอกจากนั้น การศึกษาพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรมก็จะมีมากขึ้น ผลงานในด้านต่างๆ เช่น การเผยแผ่ และสาธารณูปการ ก็จะดำเนินไปอย่างมีคุณภาพ เพราะการควบคุมและตรวจสอบจะคอยกระตุ้นให้ต้องทำหน้าที่ต่างๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับตำแหน่งสมณศักดิ์รวมทั้งตำแหน่งบริหารที่มีอยู่

จากที่อภิปรายมาทั้งหมด เราอาจสรุปได้ว่า วิธีแก้ปัญหาเรื่องสมณศักดิ์ที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดคือการปรับปรุงวิธีพิจารณาสมณศักดิ์ การสร้างค่านิยมใหม่เพื่อให้พระสงฆ์รู้จักใช้สมณศักดิ์ให้เกิดประโยชน์โดยตัวเองไม่ติดกับดักของสมณศักดิ์เสียเอง และการควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์

2. แนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่สมณศักดิ์ยังเป็นอยู่ในลักษณะที่มีปัญหาดังที่กล่าวมา แนวทางการปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์และคฤหัสถ์ในเรื่องสมณศักดิ์ก็ควรเป็นไปในหนทางที่สอดคล้องกับแนวทางการแก้ปัญหาที่อภิปรายมาแล้วเพื่อจะได้เป็นหนทางนำไปสู่การปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ให้ดีขึ้น แนวทางการปฏิบัติในเรื่องสมณศักดิ์จึงควรเป็นดังนี้

1) สำหรับพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ เมื่อได้รับแล้ว ก็ควรทำตัวให้ดียิ่งขึ้น และช่วยกันสร้างผลงานให้ดียิ่งขึ้น สมกับที่ได้รับยกย่อง (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

2) พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ต้องคอยระวัง ไม่ทำให้เกิดผลเสียหรือโทษจากสมณศักดิ์ที่ได้รับนั้น (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์) นั่นคือ พระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ควรมีสติไม่ปล่อยให้สมณศักดิ์มีอิทธิพลครอบงำตัวเองจนเกิดความลุ่มหลงยึดติดหรือเกิดการแสวงหาผลประโยชน์อันไม่ควรกล่าวอีกอย่างก็คือ พระสงฆ์ไม่ควรหลงลืมตัว เมายศ เมาดำแหน่ง ได้สมณศักดิ์แล้วไม่ติดลาภ ยศ

สักการะ (จํานงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์) พระสงฆ์ไม่ควรให้ความสำคัญแก่สมณศักดิ์มาก ควรจำกัดควบคุมให้เกิดกิเลสให้น้อยที่สุด (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ราชบัณฑิต พระเถระนักวิชาการที่มีชื่อเสียงของคณะสงฆ์ไทย ได้ชี้แนะแนวทางปฏิบัติในประเด็นนี้ไว้โดยใช้อุปมาเปรียบกับช้างไว้อย่างน่าฟังว่า พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ต้องทำตัวเช่นกันช้างที่ได้รับยศ ถึงแม้ว่าช้างจะได้รับยศตำแหน่งใหญ่โตในสงครามปานใดก็ตาม แต่ตัวช้างก็ไม่แสดงความยินดีปราโมทย์หรือพอใจในอิสริยยศ เกียรติยศ หรือในบริเวณยศ ที่มนุษย์หยิบยื่นให้ ยังแสดงความวางเฉยหรือเฉยเมยต่อสิ่งนั้นๆ พุดให้ชัดก็คือ ยังคงสภาพความเป็นช้างของตนไว้อย่างมั่นคง ไม่เคยที่จะพอใจยศศักดิ์ที่ได้รับมากไปกว่ากล้วย อ้อย ใบไม้ ใบหญ้า ซึ่งเป็นอาหารปกติของตนเลย ยศของช้างไม่อาจเปลี่ยนช้างให้เป็นอย่างอื่นที่มีใช้ช้างฉันใด ความมีสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ก็ไม่อาจเปลี่ยนพระสงฆ์ให้เป็นอย่างอื่นที่มีใช้พระสงฆ์ได้ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2536, 45)

3) บุคคลผู้เป็นศิษย์ของพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์หรือคฤหัสถ์ต้องช่วยให้อาจารย์ของตนไม่หลงลืมสติจนถูกเกียรติยศและลาภสักการะที่เกิดจากสมณศักดิ์ครอบงำ (พระเทพวิสุทธิกวี, สัมภาษณ์)

4) พระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ได้รับความเคารพจากประชาชน จะช่วยพระศาสนาและสังคมได้มาก หากทำตัวตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ช่มคนที่ควรช่ม ยกย่องคนที่ควรยกย่อง และใช้หลักปฐิธธรรม 7 (จํานงค์ ทองประเสริฐ, สัมภาษณ์)

5) ควรเพิ่มการให้สมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่ทำงานด้านอื่นๆ แม้ผลงานด้านการปกครองและสาธารณูปการ (การก่อสร้าง) ที่เป็นจุดเน้นของเกณฑ์การให้สมณศักดิ์จะไม่เด่นเท่าที่ควร เหมือนการให้สมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ที่ทำงานสังคมสงเคราะห์อย่างพระอาทรประชานาถ (อลงกต) พระสงฆ์ที่มุ่งการปฏิบัติกรรมฐานก็ควรได้รับการยกย่องด้วยสมณศักดิ์เช่นกัน (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

6) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ความเข้าใจ ในจุดมุ่งหมายเรื่องสมณศักดิ์ให้ประชาชนและพระสงฆ์ได้เข้าใจ ให้รับทราบ และแพร่หลายออกไป และช่วยกันลดค่านิยมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งการส่งเสริมเรื่องนี้้อย่างฟุ่มเฟือย สรุ่ยสรุ่ย (อำนาจ บัวศิริ, สัมภาษณ์)

7) คฤหัสถ์หรือชาวบ้านไม่ค่อยรู้เรื่องสมณศักดิ์ ไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องนี้ แต่ก็ควรเรียนรู้ที่จะไม่ทำให้พระสงฆ์อยากได้สมณศักดิ์ (ชาญณรงค์ บุญหนุน, สัมภาษณ์)

8) พระสงฆ์และคฤหัสถ์ควรมองเรื่องสมณศักดิ์ให้กว้างขึ้น หลากมุมมองมากขึ้น อย่ามองแง่ลบมากไป จะช่วยให้ใช้สมณศักดิ์ในทางที่เกิดผลดี เกิดประโยชน์แก่พระศาสนาและสังคมมากขึ้น และหลีกเลี่ยงการเกิดผลเสียหรือทำให้เกิดปัญหาน้อยลง (พระสุธีธรรมานุวัตร, สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ควรปรับปรุงตัวเองและร่วมมือกันในการช่วยกัน
ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมณศักดิ์ สติและปัญญาที่รู้เท่าทันเรื่องสมณศักดิ์เป็นเครื่องมือ
สำคัญเพราะจะทำให้ “ไม่เมายศ” ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในบทสุดท้ายของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอสรุปภาพรวมและให้ข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่อไป

1. บทสรุป

จากที่ได้อภิปรายมา เราสามารถสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ว่า สมณศักดิ์โดยตัวมันเองเป็นสิ่งดีงามเพราะเป็นการยกย่องและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหรือมีคุณงามความดีต่อพระศาสนาหรือประเทศชาติ (หรืออาจมองว่าเป็นสิ่งกลาง ๆ ก็ได้ เพราะข้อดีหรือข้อเสียขึ้นอยู่กับคนที่เกี่ยวข้อง) แต่เป็นธรรมดาที่สิ่งต่าง ๆ มักจะมีทั้งด้านบวก ด้านลบ หรือข้อดีและข้อเสีย และสามารถมองต่างกันได้ จึงมักเกิดปัญหาในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคม สมณศักดิ์ก็เช่นเดียวกันก็มีทั้งข้อดีและปัญหาที่เกิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เกี่ยวข้องเรื่องสมณศักดิ์ด้วยมุมมองที่ต่างกันไป แม้จะไม่อาจยืนยันหรือพิสูจน์ให้เห็นได้อย่างเด็ดขาดแต่ก็มีเหตุผลพอที่จะสรุปว่าอย่างน้อยสมณศักดิ์มีข้อดีไม่น้อยไปกว่าข้อเสีย และยังสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นยังไม่รุนแรงเสียหายถึงขนาดควรยกเลิกสมณศักดิ์ อีกทั้งในความเป็นจริงการยกเลิกสมณศักดิ์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากเพราะสมณศักดิ์ผูกโยงอยู่กับระบบการปกครองคณะสงฆ์รวมทั้งระบบการปกครองบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมไทยและเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ข้อดีหรือประโยชน์ของสมณศักดิ์ที่มักได้รับการกล่าวถึงคือสมณศักดิ์เป็นการยกย่องและให้กำลังใจ รวมทั้งเป็นการให้รางวัลหรือตอบแทนแก่พระสงฆ์ผู้มีความดี นอกจากนั้น สมณศักดิ์ยังช่วยให้พระสงฆ์ทำงานด้านคณะสงฆ์และพระศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเฉพาะงานบริหารคณะสงฆ์เพราะสมณศักดิ์ทำให้ได้รับการยอมรับทั้งจากพระสงฆ์ด้วยกันเองและจากประชาชน ข้อดีของสมณศักดิ์จึงมีความสำคัญต่อพระศาสนาและประเทศชาติไม่น้อย

ข้อเสียหรือปัญหาสำคัญของสมณศักดิ์เกิดจากพระสงฆ์ที่ได้สมณศักดิ์หรือต้องการสมณศักดิ์เกิดความโลภหรือหลงติดมัวเมาในสมณศักดิ์จนกระทำการอันไม่สมควร เช่น การวิ่งเต้นหรือแก่งแย่งสมณศักดิ์ นอกจากนั้นก็อาจเกิดจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบสมณศักดิ์ที่ใช้เรื่องสมณศักดิ์เป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์จากการขอสมณศักดิ์

ปัญหาบางอย่างที่เป็นทัศนวิจารณ์ของนักคิดหรือนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนามีส่วนเป็นจริง เช่น สมณศักดิ์ทำให้พระสงฆ์บางรูปเกิดความโลภหรือมัวเมาในตำแหน่งและลาภสักการะ แต่บางปัญหาเป็นเพียงมุมมองที่อาจมีความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงหรือรุนแรงเกินความ

เป็นจริง กล่าวอีกอย่างคือบางทัศนะเป็นการมองแบบสุดโต่งมากไป ทำให้มองข้ามแง่มุมที่ควรนำมาพิจารณาด้วย เช่น การมองว่าสมณศักดิ์ขัดแย้งกับพระธรรมวินัยเพราะเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงตั้งขึ้นอย่างตำแหน่งเอตทัคคะ และทำให้พระสงฆ์มัวเมาในตำแหน่ง เห็นห่างจากการศึกษา ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยรวมถึงนิพพาน อีกทั้งยังขัดกับระบบการปกครองตามพระธรรมวินัยที่มีความเสมอภาค เสรีภาพ และภราดรภาพ การมองแบบนี้ทำให้มองข้ามประเด็นที่ว่า สมณศักดิ์แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ แต่ก็ไม่ได้ขัดกับพระธรรมวินัยอย่างรุนแรง เพราะโดยทั่วไปพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนพระสงฆ์สามเณรทั้งประเทศก็ยังปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเช่นเดิม เช่น ยังเคารพกันตามหลักอาวุโสพรรษา อีกทั้งยังเข้ากับหลักการค่อยตามพระราชที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ นอกจากนี้ ระบบการปกครองตามพระธรรมวินัยก็ไม่ได้มีความเสมอภาคในลักษณะที่พระสงฆ์ทุกรูปเท่ากันหมดในทุกแง่มุมเพราะพระสงฆ์ก็มีความต่างกันในด้านอาวุโสโดยพรรษา ความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌาย์อาจารย์กับสัทธาวิhariกและอันเตวาสิก และความสามารถที่เห็นได้จากเรื่องตำแหน่งเอตทัคคะที่พระสาวกบุตรและพระโมคคัลลานะบวชภายหลังพระเถระหลายรูปแต่ได้ตำแหน่งอัครสาวกและได้รับเอตทัคคะด้านมีปัญญาและมีฤทธิ์ตามลำดับซึ่งทำให้พระเถระทั้งสองรูปนั่งถัดจากพระพุทธเจ้าไม่ได้นั่งตามลำดับอาวุโสพรรษา เสรีภาพของพระสงฆ์ก็ไม่ได้ต่างจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญเพราะพระสงฆ์มีเสรีภาพจำกัดตามกรอบพระวินัยอยู่แล้ว ส่วนภราดรภาพก็ไม่ได้ถูกระทบอะไรมากมายเพราะพระสงฆ์ที่ได้รับสมณศักดิ์ส่วนมากก็ยังปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์รูปอื่นเหมือนเดิม อาจมียกเว้นก็เฉพาะบางรูปที่หลงติดหรือมัวเมาในสมณศักดิ์ซึ่งเป็นส่วนน้อย

สมณศักดิ์จึงควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขมากกว่าการยกเลิก ซึ่งวิธีการปรับปรุงที่สำคัญและมีความเป็นไปได้คือ การปรับปรุงวิธีการพิจารณาสมณศักดิ์โดยให้พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาร่วมกันทำ โดยใช้ระบบการกลั่นกรองตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้ได้ผู้ที่มีความเหมาะสมอย่างแท้จริงและป้องกันการวิ่งเต้นหรือเล่นพวก การปรับปรุงเกณฑ์การพิจารณาสมณศักดิ์ให้กว้างและเป็นธรรมมากขึ้นเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่มีผลงานด้านต่าง ๆ ได้รับสมณศักดิ์ด้วยแม้ไม่มีตำแหน่งบริหาร ไม่ควรผูกโยงกับตำแหน่งบริหารเป็นหลักอย่างที่เป็นอยู่ การปลุกฝังอบรมให้พระสงฆ์มีค่านิยมที่เหมาะสมและการควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของพระสงฆ์ผู้ได้รับสมณศักดิ์

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่เรายังไม่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขระบบสมณศักดิ์ พระสงฆ์ รัฐ และประชาชนก็ควรปฏิบัติตนต่อเรื่องสมณศักดิ์ให้เหมาะสมมากขึ้นเพื่อปูพื้นฐานไปสู่การปรับปรุงระบบสมณศักดิ์ในระยะยาว เช่น พระสงฆ์ต้องเข้าใจเจตนารมณ์ของสมณศักดิ์ให้ถูกต้อง ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในสมณศักดิ์ ชาวบ้านก็ไม่ควรส่งเสริมพระสงฆ์ให้เกิดการยึดติดอยากได้สมณศักดิ์ ควรช่วย

เตือนสติ และช่วยกันลดค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย การเผยแพร่ความรู้ในเรื่องสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์ และชาวบ้านเข้าใจเรื่องสมณศักดิ์อย่างถูกต้องจะช่วยลดปัญหาของสมณศักดิ์ได้

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า แม้เราจะยกเลิกสมณศักดิ์ ก็ต้องมีสิ่งอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันมา แทนที่สมณศักดิ์เพื่อเป็นการให้เกิดเกียรติให้กำลังใจหรือเป็นรางวัลแก่พระสงฆ์ผู้ประกอบคุณงามความดี คล้ายกับที่ยศทหารและตำรวจมาแทนที่บรรดาศักดิ์ในอดีต การศึกษาว่าถ้าจะหาสิ่งอื่นที่มาแทนสมณศักดิ์ สิ่งนั้นควรมีลักษณะอย่างไร จึงจะดีกว่าหรือมีปัญหาน้อยกว่าสมณศักดิ์ น่าจะมีประโยชน์ต่อวงการพระพุทธศาสนาไม่มากก็น้อย

นอกจากนั้น ปัญหาของเรื่องสมณศักดิ์มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบการปกครองคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก และระบบการปกครองคณะสงฆ์ที่รัฐสร้างขึ้นมานี้ทำให้เกิดปัญหามากกว่าสมณศักดิ์ เพราะเป็นที่มาของความแตกต่าง อำนาจและผลประโยชน์ ซึ่งทำให้พระสงฆ์เกิดกิเลสซึ่งนำไปสู่การประพฤติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย การศึกษาเรื่องปัญหาและแนวทางการพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสมณศักดิ์กับระบบการปกครองคณะสงฆ์จะช่วยให้เข้าใจปัญหาได้มากขึ้น อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาความประพฤติมิชอบหรือไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งจะได้แนวทางการพัฒนาหรือปรับปรุงระบบการปกครองคณะสงฆ์และการสนับสนุนพระสงฆ์ให้ช่วยทำงานพระศาสนาอย่างจริงจังและมีคุณภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาบาลี

อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 1. 2523. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 5. 2514. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อรรถกถาภาษาบาลี. 2532-2538. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภาษาไทย

ก. หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมการศาสนา. 2525. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1.** กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กรมการศาสนา. 2527. **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

กรมศิลปากร. 2545. **เรื่องตั้งพระราชอาชญาคนผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คะนึ่งนิตย์ จันทบุตร. 2532. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. 2542. **พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง.** กรุงเทพฯ : ต้นอ่อน 1999.

ฉลอง เจยาคม. 2539. **ผ้าศาสนจักร ทะลวงจุดตัน.** กรุงเทพฯ : มหรรณพ.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2545. **ก่อนยุคพระศรีอารีย์ : ว่าด้วยศาสนา ความเชื่อ และศีลธรรม.** กรุงเทพฯ : มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2543. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ประสก ธรรมรักษา และคามहुโณ. 2518. **ขุนนางพระ : ฉบับรับขวัญยุวสงฆ์ล้านนาอโศกและผ้าตัดสมณศักดิ์.** กรุงเทพฯ : ธรรมบุชา.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรินทร์. 2545. **เรื่องตั้งพระราชอาชญาคนผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ. 2538. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). 2536. **สมณศักดิ์ : ยศช้าง ขุนนางพระ.** กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2539. **รัฐกับพระพุทธศาสนา : ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง.**
กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2554. **ขว้างอิฐมาพัฒนาเป็นแก้วมณี.** กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย.
- พระมหานิรุตต์ ฐิตส่วโร. 2552. **คู่มือสมณศักดิ์ พัตยศ ฉบับสมบูรณ์.** กรุงเทพฯ : ธงธรรม.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2533. **ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). 2527. **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย.** กรุงเทพฯ :
มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระวรวงษ์ โชติธมฺโม. 2547. **กวีวิกฤตคณะสงฆ์ไทย.** ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์
- พิทยา ว่องกุล, บรรณาธิการ. 2545. **วิกฤตศาสนายุคธนาธิปไตย.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีธรรม.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. 2545. **รัฐกับศาสนา : บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และ
เสรีภาพ.** กรุงเทพฯ : ศยาม.
- พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์และสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. 2513.
พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร, วันที่กรรมการสัมมนา วันที่ 9-11
สิงหาคม 2512.
- ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. 2533. **วิกฤติในพระพุทธศาสนา.** เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2521. **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทยและลักษณะการปกครอง
คณะสงฆ์ไทยโดยสังเขป.** กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ในโอกาสที่
พระธรรมไตรโลกาจารย์ (นิรันดรเถร) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นรองสมเด็จพระ
ราชาคณะที่พระศาสนโสภณ วันที่ 5 ธันวาคม 2521.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 45 หน้า 170-174 วันที่ 11 พฤศจิกายน 2471.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49 หน้า 482-487 วันที่ 13 พฤศจิกายน 2475.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 128 ตอนที่ 26 ข หน้า 1 วันที่ 5 ธันวาคม 2554.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 37 ข หน้า 1 วันที่ 5 ธันวาคม 2555.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 8 ข หน้า 1-17 วันที่ 5 มีนาคม 2555.
- วิเชียร อากาศฤกษ์ และสุนทร สุภูตะโยธิน. 2528. **ประวัติสมณศักดิ์และพัตยศ.** กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์ศรีอนันต์.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. 2543. **ตำนานพระอารามแลทำเนียบสมณศักดิ์.**

กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ที่ระลึกพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร
ติสุสานุกโร ป.ศ. 4) 5 ธันวาคม 2543.

สมบุญรณ์ สุขสำราญ. 2527. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม.** กรุงเทพฯ

: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบุญรณ์ สุขสำราญ. 2534. **พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง.** กรุงเทพฯ : โครงการ

เผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ส.ศิริรักษ์. 2522. **คั่นช่องส่องพระ.** กรุงเทพฯ : ลายสีไทย.

ส.ศิริรักษ์. 2550. **พุทธศาสนาในเมืองไทยที่เต็มไปด้วยขวากหนาม.** กรุงเทพฯ : ศีกษิตสยาม.

ส.ศิริรักษ์. 2530. **ลอกคราบสังคมสงฆ์.** กรุงเทพฯ : ยุววิทยา.

ส.ศิริรักษ์. 2537. **สามวาตะว่าด้วยบทบาทคณะสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ :

กลุ่มวรรณกรรมพิราบเหลือง.

ส.ศิริรักษ์. 2538. **สีกากับผ้าเหลือง.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

แสวง อุดมศรี. **ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2555. **ข้อมูลพื้นฐานทาง**

พระพุทธศาสนา ปี ๕๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2542. **วิกฤตพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ข. วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

ดวงใจ สุขอึ้ง. 2548. **การปกครองคณะสงฆ์กับพัฒนาการสมณศักดิ์และพัทธศ.** กรุงเทพฯ :

สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พระมหาวิเชียร สายศรี. 2543. **พระพุทธรูปกับระบบสมณศักดิ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศน**

ของนักวิชาการและพระนักศึกษามหาบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์อักษร

ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ค. สัมภาษณ์

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ศาสตราจารย์พิเศษ และราชบัณฑิต. สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2555.

ชาญณรงค์ บุญหนุน. ผู้ช่วยศาสตราจารย์, หัวหน้าภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์

ศิลปากร. สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555.

พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สถมฺญโต). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสวิหาร, รองเจ้าคณะภาค 16-17-

18 ธรรมยุต, เลขาธิการศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย. สัมภาษณ์,

21 กันยายน 2555.

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. สัมภาษณ์, 11 ตุลาคม 2555.

อำนาจ บัวศิริ. รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. สัมภาษณ์, 26 กันยายน 2555.

ภาษาอังกฤษ

A. Books

Bunnag, Jane. 1973. **Buddhist Monk, Buddhist Layman: a Study of Urban Monastic Organization in Central Thailand**. London: Cambridge University Press.

Harris, Ian, ed. 1999. **Buddhism and Politics in Twentieth-Century Asia**. London: Pinter.

Jackson, A. Peter. 1989. **Buddhism, Legitimation, and Conflict: the Political Functions of Urban Thai Buddhism**. Pasir Panjang: Institute of Southeast Asian Studies.

Lester, Robert C. 1973. **Theravada Buddhism in Southeast Asia**. Michigan: the University of Michigan Press.

Heinze, Ruth-Inge. (1977). **The Role of the Sangha in Modern Thailand**. Taipei: The Chinese Association for Folklore.

Suksamran, Somboon. 1975. **Political Buddhism in Southeast Asia**. London: C. Hurst & Company.

Sivaraksa, Surak. 1994. **A Buddhist Vision for Renewing Society**. Bangkok: Suksit Siam.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

วศิน อินทสระ. **พ่อแม่เป็นมหา**. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2555, จาก <http://ruendham.com>

สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2554, จาก www.myfirstbrain.com/main_view.aspx?ID=79173

สุนทร เปลียนสี. **สมณศักดิ์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2555, จาก www.dhamma-gateway.com/monk/monk-main-page.htm

สุรพศ ทวีศักดิ์. 17 กันยายน 2554. **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กับวัฒนธรรมการวิจารณ์ในพุทธศาสนา เถรวาท**. สืบค้นเมื่อ วันที่ 17 ตุลาคม 2554, จาก <http://prachatai.com/journal/2011/09/36962>

สุรพศ ทวีศักดิ์. 27 กันยายน 2554. **สังคมสงฆ์และพุทธศาสนา : มรดกสมบูรณาญาสิทธิราชย์.**

สืบค้นเมื่อ วันที่ 2 ตุลาคม 2554, จาก <http://prachatai.com/journal/2011/09/37091>

สุรพศ ทวีศักดิ์. 12 กันยายน 2553. **สุรพศ ทวีศักดิ์: “พระไพศาล วิสาโล” พระสงฆ์เป็น**

เครื่องมือของรัฐ? สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2554, จาก <http://prachatai.com/journal/2010/09/31058>

ไลน์ชำหลอกหลวงประชาชน ตอนที่ ๔ จะเอาอย่างไรกับสมณศักดิ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 27

สิงหาคม 2555, จาก http://medhikantaram.blogspot.com/2012/03/blog-post_04.html.